

З. П. Бакум, В. А. Городецька, Н. І. Суховенко

УКРАЇНСЬКА МОВА

для студентів-іноземців (рівень С1)

Навчальний посібник

Кривий Ріг – 2013

УДК 811=161.2 (075.8)

Бакум З. П. Українська мова для студентів-іноземців (рівень С1) : [навчальний посібник] / Бакум З. П., Городецька В. А., Суховенко Н. І. – Кривий Ріг, 2013. – Ч. II. – 98 с.

Рецензенти:

Караман С. О. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка.

Пасічна О. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри інженерної педагогіки та мовної підготовки Криворізького національного університету.

*Схвалено на засіданні кафедри інженерної педагогіки та мовної підготовки
(протокол №8 від 20 березня 2013 р.).*

*Рекомендовано до друку вченою радою факультету інформаційних технологій
(протокол № 9 від 25 квітня 2013 р.).*

У навчальному посібнику подано завдання, пов'язані з компресією тексту (тези, анотування, реферування тощо), запропоновано комплекс вправ для актуалізації знань із фонетики, лексикології, граматики української мови, що сприяє формуванню україномовної особистості (розвиток мовної, мовленнєвої, комунікативної та соціокультурної компетентностей). Посібник призначений для студентів-іноземців (рівень С1), викладачів української мови як іноземної.

Змістовий модуль №2
Синтаксис простого ускладненого речення. Реферат-резюме

Практичне заняття №19, 20

Тема. Відокремлене означення, виражене дієприкметниковим зворотом. Анотація тексту з використанням мовних кліше. Дніпропетровщина.

Мета. Навчити використовувати відокремлені означення, виражені дієприкметниковими зворотами, під час побудови тексту науково-популярного стилю.

Розвивати вміння виділяти основну інформацію абзацу, згортати тези в анотацію, складати номінативний план тексту.

Виховувати краєзнавчий інтерес іноземців до регіону, у якому вони проживають і навчаються.

Орфоепічний тренінг

Вправи для язика

1. Вихідне положення: рот широко відкритий, язик лежить плоско, не горбиться, кінчиком торкається нижніх передніх зубів. Корінь язика опущений, як у момент позіхання. Висунути язик якомога більше з рота, а потім втягнути так, щоб утворилася лише м'язова грудка, а кінчик язика став непомітним. Після цього язик повертається у вихідне положення.

2. Вихідне положення те ж саме. Нижня щелепа нерухома, кінчик язика піднімається до коренів верхніх передніх зубів і опускається до коренів нижніх передніх зубів.

3. Вихідне положення те ж саме. Язик рухається вправо і вліво до внутрішнього боку щік.

4. Вихідне положення те ж саме, але рот напіввідкритий. Язик висувається назовні "лопаткою", тобто у вигляді широкої плоскої форми, своїми боковими краями торкається куточків рота. Після цього язик повертається у вихідне положення.

5. Вихідне положення, як у вправі № 4. Висувається язик назовні "жалом", тобто у вигляді загостреної форми. Після цього язик повертається у вихідне положення.

6. По черзі язик висувається то "лопаткою", то "жалом".

7. Рот напіввідкритий. Язик із вихідного положення загинається до м'якого піднебіння і знову повертається на місце.

8. Язик скласти "трубочкою" і висунути назовні.

9. Розкрийте рот, правильне положення язика таке: лежить плоско, кінчик злегка торкається нижніх передніх зубів, не торкаючись нижньої щелепи, а від них до піднебіння. При цьому можна вдаряти ним об зуби, піднебіння (до 10 разів).

Навчальна інформація до заняття

Дієприкметниковий зворот

Дієприкметник – це відмінювана дієслівна форма, що передає дію або стан як динамічну ознаку предмета, виявлену в категоріях виду і стану. Як і інші форми дієслова, дієприкметник має значення виду, часу (теперішнього і минулого), стану (активного і пасивного), може керувати формою залежного іменника й означатися словами, що виражають ступінь вияву ознаки та різні обставини. Наприклад: *написаний чорнилом, посинілий від холоду, давно забутий, злегка зтягнений*.

Дієприкметниковий зворот – це дієприкметник разом із залежними словами. Якщо дієприкметниковий зворот стоїть після означуваного слова, то він виділяється з обох боків комами. Наприклад: *Уже було видно гори, **вкриті лісом**, а між горами глибокі долини та яри.*

Дієприкметник

Ознаки дієслова

Вид (доконаний / недоконаний)

Час (минулий / теперішній)

Ознаки прикметника

Змінюється за родами

Змінюється за числами

Змінюється за відмінками

Узгоджується з іменниками

Може мати залежні слова

У реченні виконує функцію означення

Дієприкметник

Активні

Виражають ознаку предмета за дією

Утворюються від неперехідних дієслів теперішнього часу (від 3 особи множини) за допомогою суфіксів **-уч-** (**-юч-**), **-ач-** (**-яч-**)

Зроста-ють –
зроста-юч-ий

Леж-ать – *леж-ач-ий*

Утворюються від неперехідних дієслів минулого часу (від основи інфінітива доконаного виду за допомогою суфікса **-л-**)

Замерз – *замерз-л-ий*

Пасивні

Виражають ознаку предмета за дією над ним

Утворюються від основи інфінітива або 1 особи однини теперішнього або майбутнього часу доконаного виду за допомогою суфіксів **-ен-**, **-н-**, **-т-**

Погаши-у – *погаши-ен-ий*

Написа-ти – *написа-н-ий*

Закри-ти – *закри-т-ий*

Робота над текстом

Дніпропетровщина – регіон-лідер

Дніпропетровськ. Центр міста

Дніпропетровський регіон справедливо називають індустріальним серцем України. І це закономірно. Поряд із Харківщиною, Запоріжжям, Луганщиною, Донбасом Дніпропетровщина добуває вугілля і плавить метал, забезпечує країну металопрокатом і марганцем, є центром машинобудування і ракетобудування, високо розвинутого сільського господарства.

Паливно-енергетичний ресурс

Область є однією з найбільш енергоємних в Україні, оскільки на Дніпропетровщині споживається на рік близько 25 млрд. кВт-год. електроенергії, понад 8 млрд. м² природного газу, близько 20 млн. т вугілля.

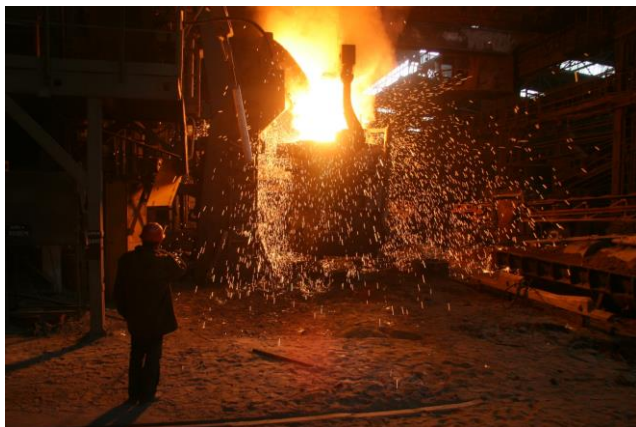
За установленю електричною потужністю область посідає друге місце в Україні. У паливному балансі велике значення має кам'яне вугілля Західного Донбасу. Вугільні родовища Дніпропетровської області площею понад 10 тис. км. Запаси вугілля складають близько 24 млрд. т – майже чверть усіх вугільних запасів України. Якість вугілля вища, ніж у середньому Донбасі.

На території області розташовані нафто-газоконденсатні родовища.

Металургійний завод
(м. Дніпропетровськ)

Гірничо-металургійний комплекс

Мартенівський цех
(м. Дніпропетровськ)

Чорна металургія – виробництво чорних металів від видобування, збагачення, сировини до випуску готового прокату – є провідною галуззю спеціалізації промислового комплексу Дніпропетровської області й охоплює видобування, збагачення, агломерацію залізних і марганцевих руд, виробництво чавуну, сталі, прокату, феросплавів, коксу, продуктів перероблення коксового газу та кам'яновугільної смоли. Головні чинники високого рівня розвитку

чорної металургії Дніпропетровщини – багаті поклади залізних і марганцевих руд, безпосередня близькість родовищ коксувального вугілля, забезпеченість нерудною металургійною сировиною, величезний виробничий і науково-технічний потенціал, забезпеченість кваліфікованими фахівцями. До базових підприємств належать 6 гірничо-збагачувальних комбінатів, 2 підприємства підземного видобування залізної руди, 3 металургійних комбінати, 11 трубних, 3 коксохімічних та 1 феросплавний завод, комбінат із видобування рідкоземельних металів, 2 підприємства з виробництва промислової вибухівки та проведення вибухових робіт.

На підприємствах гірничо-металургійного комплексу області виробляється 100 % виробленої в Україні марганцевої товарної руди, понад 85 % залізної руди, 61,6 % труб, близько 30 % прокату чорних металів, 34,9 % чавуну, 43,1 % сталі, 25,5 % коксу.

Гірничо-металургійний комплекс області має власний науково-технічний потенціал: академічні й галузеві науково-дослідні інститути, проектні організації, наукові підрозділи підприємств.

Кольорова металургія на Дніпропетровщині розвивається за рахунок низки розвіданих родовищ руд кольорових металів, зокрема двох резервних родовищ бокситів на півдні області – Високопільського та Південно-Нікопольського. У районі річки Сури на глибині 60–70 м виявлені рудопрояви золота.

На півночі області у Верхньодніпровському районі розробляється родовище розсипаних титаново-цирконієвих руд, видобування яких відбувається відкритим способом. Збагачення й виробництво низки концентратів (понад 50 видів) здійснює Верхньодніпровський гірничо-металургійний комбінат. Під час виробництва масовими відходами є глини та кварцові піски, придатні після відмивки для отримання високоякісних пісків.

Криворізький залізорудний басейн

Кар'єри Кривбасу

Провідною залізорудною базою України є Криворізький басейн, який за промисловими запасами та якістю залізної руди посідає одне з найвищих місць в СНД і світі, а за видобутком залізної руди більш ніж у двічі перевищує район Курської магнітної аномалії, відіграючи важливу роль не тільки в забезпеченні металургійних підприємств України сировиною, а й у транспортному постачанні залізної руди.

Особливістю Кривбасу є компактне розташування гірничодобувних підприємств. Товарною продукцією гірничозбагачувальних комбінатів (ГЗК) є залізорудний концентрат (вміст заліза близько 64 %) і залізорудні окатиші. Найпотужніший ГЗК Кривбасу – Північний – одне з найбільших у світі підприємств із

Шахти Криворіжжя

Шахта (м. Кривий Ріг)

видобування та збагачення залізної руди, на якому щороку видобувається близько 43,3 млн. т сирової руди та принагідно розробляється 48-50 млн. м³ розкритих і вмісних порід.

Основна частина металу виробляється трьома металургійними комбінатами повного циклу: ВАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» (агломерат, концентрат, чавун,

сталь, заготівка, сортовий прокат, арматурна сталь, канатка), ВАТ «Дніпропетровський металургійний комбінат ім. Дзержинського» у м. Дніпродзержинськ (агломерат, сталь, готовий прокат, єдиний в Україні виробник катаних виробів для залізничного транспорту), ВАТ «Дніпропетровський металургійний завод ім. Петровського» (чавун, сталь, прокат).

Металургійний завод (м. Кривий Ріг)

Мовне оформлення тексту

1. Послугуючись тлумачним словником, з'ясуйте значення поданих нижче слів.

Металопрокат, агломерація, концентрат, окатиші, заготівка, прокат, канатка, ресурс, боксити, кокс, феросплави.

2. Від поданих дієслів утворіть дієприкметники та уведіть їх до словосполучення. Поясніть їх творення та правопис. Наприклад: *виробляти – вироблений – вироблений комбінатом.*

Плавити, забезпечувати, споживати, посідати, розташовувати, охоплювати, збагачувати, розвивати.

3. Ознайомтеся з таблицею «Відмінювання дієприкметників». Провідмініайте подані дієприкметники з іменниками. За необхідності послугуйтеся прикладами з таблиці.

Лежачий камінь, написане оповідання, посивілий чоловік, подарована книга, зроблений жест, збудована фортеця, вимитий коридор, напосна земля, звільнене місце.

Відмінювання дієприкметників

Однина	Жіночий рід	Множина
Чоловічий і середній рід	Жіночий рід	Чоловічий, середній, жіночий роди
Н. замріяний ліс, замріяне поле	замріяна береза	замріяні ліси, поля, берези
Р. замріяного лісу, замріяного поля	замріяної берези	замріяних лісів, полів, беріз
Д. замріяному лісу, замріяному полю	замріяній березі	замріяним лісам, полям, березам
З. замріяний ліс, замріяне поле	замріяну березу	замріяні ліси, поля, берези
О. замріяним лісом, замріяним полем	замріяною березою	замріяними лісами, полями березами
М. (у) замріяному лісі, замріяному полі	(на) замріяній березі	(в, на) замріяних полях, лісах, березах

Робота над змістом тексту

1. Уважно прочитайте текст. Переказуючи зміст тексту, доповніть його розповіддю про індустріальний регіон Вашої країни.

2. На основі змісту поданого тексту дайте відповіді на запитання.

– Чи справедливо Дніпропетровщину називають індустріальним серцем України? Чому?

– Скільки кВт годин електроенергії споживають на Дніпропетровщині за рік?

– Яке місце в Україні посідає область за електричною потужністю?

– Яка площа вугільних родовищ Дніпропетровщини?

– Чому чорну металургію вважають провідною галуззю Дніпропетровщини?

– Що забезпечує високий рівень розвитку чорної металургії Дніпропетровщини?

– Які підприємства області належать до базових?

– За рахунок чого на Дніпропетровщині розвивається кольорова металургія?

– Який басейн вважають провідною залізородною базою в Україні? Чому?

– Якими трьома металургійними комбінатами виробляється основна частина металу в Кривбасі?

3. Побудуйте діалог, використовуючи текст «Дніпропетровськ – регіон-лідер» і підтвердьте, які базові положення відповідають тексту, які – ні.

Наприклад: **Чи правда, що Дніпропетровський регіон справедливо називають індустріальним серцем України і що поряд із Харківщиною, Запоріжжям, Луганщиною, Донбасом Дніпропетровщина добуває вугілля і плавить метал, забезпечує країну металопрокатом і марганцем, є центром машинобудування і ракетобудування, високо розвинутого сільського господарства?** – **Так, дійсно, Дніпропетровський регіон справедливо називають індустріальним серцем України і поряд із Харківщиною, Запоріжжям, Луганщиною, Донбасом Дніпропетровщина добуває вугілля і плавить метал, забезпечує країну металопрокатом і марганцем, є центром машинобудування і ракетобудування, високо розвинутого сільського господарства.**

Чи правда, що головні чинники високого рівня розвитку чорної металургії Дніпропетровщини базуються на привозних рудах, тому що залізна та марганцеві руди регіону належать до бідних покладів? – **Ні, це не так, оскільки** головні чинники високого рівня розвитку чорної металургії Дніпропетровщини – багаті поклади залізних і марганцевих руд, безпосередня близькість родовищ коксுவального вугілля, забезпеченість нерудною металургійною сировиною, величезний виробничий і науково-технічний потенціал, забезпеченість кваліфікованими фахівцями.

4. Спираючись на зміст запропонованого тексту, розкажіть про регіон – економічний лідер Вашої Батьківщини.

Робота над компресією тексту

1. Законспекуйте текст. Відтворіть текст за конспектом та виступіть із доповіддю в аудиторії.
2. Складіть усно план тексту. Побудуйте висловлювання «Дніпропетровщина крокує в майбутнє» на основі тексту (переказ тексту) і фрагментів фільму «Моя маленька батьківщина».
3. Запишіть анотацію до тексту.
4. Складіть номінативний план тексту.

Самостійна робота

Легенда про Інгулець і Саксагань

Трапилося це в ті далекі часи, коли степами нашими й усіма багатствами, що таїлися в надрах землі, володів злий і могутній демон Каран.

Не один сміливець склав свою голову богатирську у спробі добути для людей те, що було в тутешніх надрах – залізну руду. Й не було тут ані струмка, ані річки, ані травинки, ані билини – лише випалена сонцем, у тріщинах земля.

Була в Карана одна-єдина дочка краси дивовижної. Звалася вона Сакманею. Більше власного ока стеріг її демон, мріяв передати їй свою владу і багатства. Водив її величезним підземним палацом, показував казкової краси самоцвітне каміння. Але дівчину не радувала ця мертва велич. Її душа тяглася до яскравого сонця, до співу пташок, до дзюрчання води.

Мальовничі береги Саксагані

Річка Інгулець (м. Кривий Піз)

До печери-палацу прийшов якийсь красень-юнак, у якого було дивне й звучне ім'я – Єнігелець. Похмуро навислі над склепінням брили червоної й фіолетової руди захоплювали його найбільше. Після тривалих мандрювань підземним царством він утратив до величезного залу, де на троні, виготовленому з білого заліза й прикрашеному каміннями-самоцвітами, його чекав Каран.

– Що привело тебе в моє царство? – грізно запитав у юнака демон.

– Я наважився прийти до тебе за допомогою, – відповів той. – Мій народ, який був колись могутнім і нездоланим, зараз терпить від войовничих сусідів шкоди. Вороги руйнують наші будинки й виганяють у полон наших дітей і матерів. Зупиняють і грабують купців, які їдуть до нас із товарами. Дай нам, Каране, залізо, з якого ми зробимо собі зброю, щоб нею захищати свою землю й свій народ.

– Гарзд, я дам залізну руду твоєму народові, але ти повинен будеш довести, що твій народ гідний мати у своїх руках цей скарб. Ти повинен виконати три мої бажання. Якщо витримаєш випробування, тоді гарзд, твій народ зможе прийти сюди жити й розпоряджатися цією землею. А якщо ні, то ти навіки лишишся під землею добувати для мене дорогоцінне каміння.

Перше завдання полягало у виготовленні із заліза прикрас для дочки Карана. Виконав його хлопець. Це були намисто, ажурні сережки у вигляді качечок, плетені браслети з орнаментом у вигляді польових квітів. Подарувавши їх Сакмані, юнак одразу покохав дівчину. Красуня також помітила гостя. Вони почали таємно зустрічатися.

Друге завдання було ще важчим: треба було протягом ночі винести з палацу величезний камінь-валун залізної руди розміром із хату. Сакмань допомогла чарами зменшити гігантський камінь, який тепер можна було підняти й винести. Та батько зрозумів таємну допомогу своєї дочки.

Третє завдання було майже фантастичним за складністю: повернутися на рідну землю, яка була пустелею, і напоїти її водою. Єнігелець довго чекав на свою подругу, але та не прийшла. Каран на ранок розсердився і вирішив вбити гостя. Останнє бажання хлопця – побачити рідний край – злий демон все ж таки виконав. Та не

думав, що на високій скелі Єнігелець забажає стати рікою і кинеться вниз, перетворившись на могутній потік води, який проклав своє русло безводним краєм.

Річка Саксагань (м. Кривий Піз)

Сизий голуб приніс Сакмані страшну звістку, і дівчина від горя перетворилася на бистру річку, що поспішала на зустріч із коханим. Нарешті зустрілися дві степові річки, завертілися в танкові вічного кохання.

Згодом на берегах рік, названих Інгульцем і Саксаганню, люди й справді знайшли багаті поклади залізної руди (Г. Гусейнов).

Мальовничий криворізький пейзаж (річка Інгулець)

Зверніть увагу! Ця місцева криворізька легенда не є науковим поясненням історії міста. Вона виникла у другій половині ХХ століття. Записана археологом Олександром Мельником.

Січковий дід Ріг

Легенда

Було це в давні часи, коли гриміла в Україні слава про Січ Запорізьку. Били козаки турків, захищали південні кордони своєї козацької держави від різних ворогів. А приходила старість – оселялися в широких степах південних.

Ось якось перед заходом сонця на береги степових річок Інгульця та Саксагані прийшов козацький загін. Виїхали козаки на пагорб і, зачаровані, зупинилися. Суха ковила вогнем виграє, вода в річках сріблом виблискує, очі сліпить. Стояли запорожці, очей не могли відвести. Аж доки один із них не порушив тишу:

– Ви тільки погляньте, який ріг течією ріки вийшов здоровий, та й кривий же який!

– Кривий – не кривий, а мені цей ріг до душі припав, – одповів старший. – Давно я вже на нього оком накинув. Оселятися тут думаю. – І ніби не помічаючи здивованих поглядів товаришів по зброї, сумно додав:

– Не та вже рука, щоб без похибки бусурманів рубати, не ті роки, щоб місяцями з коня не злазити.

Ось так на схилі літ хоробрий козак-січовик на прізвисько Ріг місце для своєї оселі облюбував красиве, затишне. Якраз там, де в Інгулець впадає Саксагань. У місці цьому, скільки око сягало, простягався дикий степ. Шелестів по ньому вітер високою ковилою, та ще іноді порушували спокій козацькі наїзди, чумаки, які возили сіль. І пролягав шлях кожного через хутір, що знаходився в мальовничій балці на злитті двох рік. Ніхто й назви його не знав. Просто – хутір старого Рога, прозваного в народі Кривим, оскільки втратив око в боях.

Місце злиття річок Інгулець і Саксагань

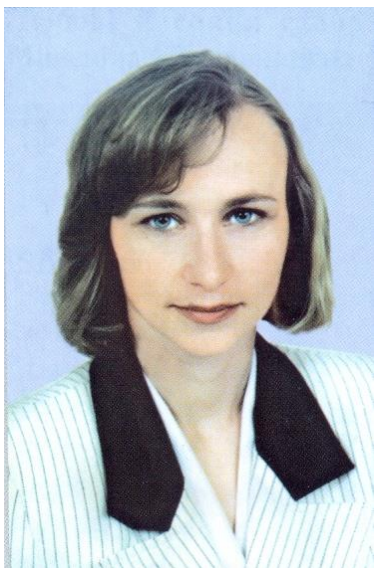
Кожного гостя козак нагодує кулішем смачним, дасть прихисток під затишними вербами, розкаже майстерно дивовижні історії про братерство козацьке, про військові подвиги, чарку налле. Тож, і стали подорожні говорити: «А чи не заїхати нам до Кривого Рога?» Згодом на хуторі козака Рога вирости нові оселі – справжнє село. Так і закріпилася за хутором назва Кривий Ріг. Запорожці, значить, так цю місцевість прозвали. Вже й старого не стало, а назва залишилася – Кривий Ріг (Г. Гусейнов).

Пам'ятник легендарному засновнику Кривого Рогу

Зверніть увагу! Це одна з найпоширеніших криворізьких легенд про заснування міста. Уперше зафіксована на початку ХХ століття краєзнавцем Олександром Дольниковим, фольклористом Володимиром Гоголь-Царенком.

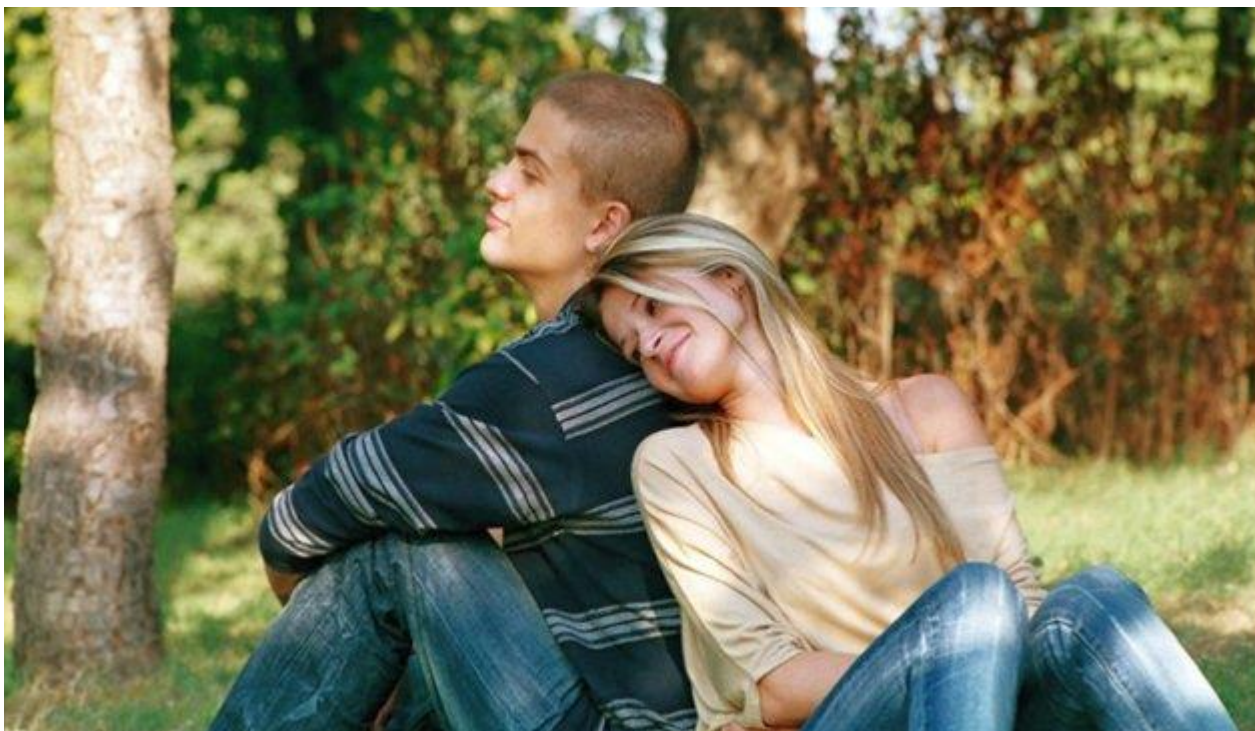
Сучасна криворізька поезія

Тетяна Дорош

Ранкова сутінь брякнула сторіччям,
В вікні заклілась місячна фата.
Сміється світ людині у обличчя;
А зблизька лиш – оспівана верба...

Ластівка летить на синіх крильцях,
Креше колір срібно-водяний.
Промені застигли на перильцях
Дерев'яної осінньої пори.
Ластівка в моїх руках і серці –
Синя-синя, світло-весняна.
Грудочкою вічно в мені б'ється:
Батьківщина, матір і весна.

Криворізька молодь

І врешті-решт зізналася собі,
Своєму серцю: «Як тебе кохаю!»
А докладалось стільки тих зусиль,
Щоб не відчути, як я розцвітаю.
Щоб не розтанути в палких твоїх очах,

Не пити світ (як спраги – вдень) жадано.
Невже мене зловив чарівний птах,
Спорхнувши з вуст, до щему слів коха-
них?

Сонце запахло весною.
Сонце світиться світлом.
Самотні ми із тобою,
Самотні і рідні-рідні.
Ламається жовте проміння,
Випишує інтеграли.
Дивне непорозуміння:
Уперше нам світ незнаний.

І погляд немов обіцянка,
І спільне з ніччю мовчання,
І думання аж до ранку
Про Ваше й моє кохання.
Із долею довгі розмови.
Красиве й легке сумування.
Сни невимовно бузкові.
І ми – нові й невідомі!

Ботанічний сад (м. Кривий Ріг)

Тепло своєї душі
Дощ віддає землі
Навесні.
Крапельничка на щоді
Знає всі таємниці мої
Навесні.
У космосі долі земні
Шукають крила людські

Навесні.
Вітри такі молоді.
Янголи світлі й сумні
Навесні.
Дні і ночі – мої і твої.
Реальні і неземні
Навесні.

Любов Баранова

Жабка-задавака

«Кум-кум-кум! – кричала жабка, –
Ква-ква-ква!»
Наполохала всіх жителів ставка.
Вихвалялась: «Чим я гірша солов'я?!
Він до півночі співає – буду й я»
Та до неї раптом щука підпливла.
З переляку жабка сплутала слова:
«Вак-вак-вак, – вона лепече, – ум-ум-ум...»
А зубаста хижа щука жабку – хрум!
Ледве вирвалась бідненька із зубів.
Як же бік у неї вкушений болів!..
Тож даремно, юний друже, не хвались,
Бо в халепу попадеш і ти колись.

Діти Кривого Рогу

Метелик

Метелик виконав танок
І легко сів на лопушок.
У нього кольорів аж п'ять
На крильцях дивно мерехтять.
Зіркий метелик і меткий!
Та я зловлю його таки,
Бо рідкісний це екземпляр,
А я – допитливий школяр.
Метелик у руці завмер:
Що з ним робитиму тепер?
Либонь, пограюся ще мить
І відпущу: нехай летить!
Метелик робить добру справу
– В природі він не для забави,
Бо, як і бджоли, і жуки,
В степах запилює квітки.

Гімн Кривого Рогу

автори: І. Шевченко та В. Удовенко

Рідний мій Кривий Ріг – моє місто невтомне,
В світі інших таких не зустрінеш ніде.
На просторих майданах, у шахтах і домнах
Все кипить, все міняється, стрімко росте!

Приспів:

Кривий Ріг – моє місто,
Це тобі моя пісня,
Хай летить вона в небо високе твоє.
Ти – перлина держави,
Її гордість і слава,
Я вклоняюся долі, що ти в мене є!

Не коривсь, Кривий Ріг, ворогам ти ніяким,
Скільки б землю твою не топтали вони.
Переможну весну принесли в сорок п'ятім
Твої віддані дочки і мужні сини!

Приспів.

Де навічно злились Інгулець з Саксаганню,
Полонить ніжно душу святе почуття.
Кривий Ріг, ти моє незрадливе кохання,
Вірю я у щасливе твоє майбуття!

Приспів.

День міста Кривий Ріг. Стадіон «Металург»

Післятекстові завдання

1. Прочитайте популярні криворізькі легенди. Розставте наголоси. Перекажіть їх близько до тексту.
2. Розкажіть своїм однокурсникам найбільш цікаву легенду про створення Вашого населеного пункту, про особистостей, які відіграли значну роль у розбудові Вашої держави.
3. Покажіть фотографії улюблених Вами місць країни, з якої Ви приїхали. Поясніть, чому Ви обрали саме їх.
4. Прочитайте вірші криворізьких поетес Т. Дорош та Л. Баранової. Розставте наголоси в текстах.
5. Вивчіть напам'ять два вірші.
6. Розкажіть про видатних поетів Вашого краю. Прочитайте їх вірші своїм одногрупникам в оригіналі, передайте зміст українською мовою.
7. Розкажіть, ілюструючи оповідь фотографіями, як святкують День Вашого міста.

*Кривий Ріг. Проспект Металургів
Квітковий Годинник*

*Кривий Ріг.
Парк імені газети «Правда»*

Кривий Ріг. 95 квартал

Нічний Кривий Ріг

Практичне заняття № 21, 22

Тема. Лексичні засоби зв'язку. Ділові папери. Резюме. Видатні українці.

Мета. Навчити використовувати мовні засоби під час побудови тексту офіційно-ділового стилю.

Розвивати вміння узагальнювати інформацію на основі абзаців, складати реферат-резюме.

Виховувати повагу до історичних постатей, що стояли біля витоків розвитку промисловості Дніпропетровського регіону.

Орфоепічний тренінг

Вправи на напруження і розслаблення мовного апарату

1. Напружити язик, потім розслабити і показати його кінчик.
2. Напружити губи, розслабити і відкрити рот.
3. Стиснути нижню щелепу, розслабити, відкрити рот.
4. Стиснути зуби і промовляти фразу, наприклад: “Наша казка гарна, нова, починаймо її знову”. Потім зняти напруження і знову промовити цей текст.
5. Декілька разів позіхнути, відчуваючи підняття м'якого піднебіння.

Означені типи вправ надають м'язам рота пружності, рухливості, привчають студентів до вмінь свідомо регулювати рухи язика, зміцнювати його м'язи, тренувати уздечку (перетинку).

Вправи для нижньої щелепи

1. Відкрийте рот на два пальці. Нижня щелепа посувається вперед і назад.
2. Відкрийте рот. Щелепа посувається ліворуч і праворуч.
3. Відкрийте рот. Щелепа рухається праворуч, вгору, ліворуч, униз, ніби утворюючи коло.

Навчальна інформація до заняття

Резюме

Резюме – це документ, що містить коротку інформацію про особисті, освітні, професійні відомості людини, яка його складає.

Це один із найефективніших засобів пошуку роботи. Документ стає конкурентоспроможним завдяки своєму вигляду і змісту. Важливо розмістити резюме на одній сторінці, максимум – на двох. Особливості викладу резюме – стислість, конкретність, точність, динамічність. Головний принцип подання інформації – вибірковість (потрібно включати лише ті факти, які важливі для посади, на яку особа претендує).

Реквізити резюме.

1. Назва виду документа (посередині).
2. Текст документа, який складається з таких блоків:

- а) інформація для контакту (поштова домашня адреса – у лівому кутку аркуша, телефон, факс, електронна адреса – справа);
- б) ім'я, прізвище (у називному відмінку);
- в) мета (заміщення вакантної посади, участь у різноманітних заходах і проєктах тощо);
- г) відомості про освіту (роки навчання, повна назва навчальних закладів, у яких навчалися, із зазначенням факультету та спеціальності);
- д) відомості про професійний досвід (назва посади, яку обіймає особа, та назви попередніх посад і місця праці із зазначенням стажу роботи);
- е) особисті відомості (рік народження, національність, громадянство, сімейний стан);
- є) додаткова інформація (володіння іноземними мовами, комп'ютером, наявність прав водія, закордонного паспорта, членство у фахових організаціях, партіях, коло зацікавлень, якщо воно пов'язане з майбутньою роботою, ділові риси);
- ж) вказівка про можливість надання рекомендацій.

Робота над текстом

*Олександр Миколайович Поль
(1832 – 1890)*

Олександр Миколайович Поль (1832 – 1890) – український дослідник-археолог українсько-німецького походження, верхньодніпровський поміщик, краєзнавець і підприємець, меценат.

Починаючи з 1866 року, О. Поль проводив детальне геологічне і геогностичне дослідження корисних копалин Криворізького регіону. Він узяв в оренду багаті на залізну руду криворізькі землі задля їх подальшого промислового використання. Неодноразово звертався до міністра держмайна з проханням сприяти у створенні акціонерної компанії, яка б експлуатувала мінеральні багатства Кривого Рогу. Однак, не одержавши підтримки від уряду, Поль не зміг започаткувати промисловий видобуток руди на Криворіжжі і в 1880 р. віддав права на оренду новоствореній французькій компанії «Товариство залізних руд Кривого Рогу», ставши її акціонером.

Після передачі французам орендованих ним земель Поль не полишив справу розробки залізної руди.

Ним було закладено дві шахти в Херсонській губернії, на яких протягом 70-х років видобувався графіт високої якості. Окрім того, у 1872 р. Поль розпочав розробку аспідного сланцю, родовище якого знаходилося в шести кілометрах від Кривого Рогу. Покровське та Запорізьке аспідні родовища були єдиними на всю імперію, і саме завдяки Полю про них знали повсюди.

Поруч із дослідженням криворізького родовища і промисловими заняттями Поль приділяв увагу сільському господарству. Він мав кінний та цегляний заводи, завод великої рогатої худоби, активно торгував продуктами аграрного виробництва. Він належав до найбільших власників рогатої худоби у повіті.

м. Кривий Ріг
Пам'ятник Олександрю Полю

Олександр Поль – археолог-аматор, самостійно проводив археологічні розкопки, колекціонував залишки старовини, створив одну з найбільших приватних колекцій на півдні Російської імперії, а також приватний археологічний музей у Катеринославі. Велику частину колекції становило зібрання предметів, пов'язаних з історією Запорізької Січі. Більшість предметів Запорізької старовини Поль знайшов під час археологічних розкопок або придбав за власний кошт. Характерною

рисою археологічних занять стало те, що чимало знайдених речей він надіслав до державного музею «Ермітаж» і музею Одеського товариства історії. У 1905 р. в Катеринославі відкрився Обласний музей (нині Дніпропетровський історичний музей), частиною експозиції якого стала колекція Поля.

Мовне оформлення тексту

1. Перебудуйте фрагменти тексту так, щоб уникнути лексичних повторів. Використовуйте займенники, замінюючи ними іменні самостійні частини мови (наприклад, іменники).

Наприклад: **Олександр Миколайович Поль** (1832–1890) – український дослідник-археолог українсько-німецького походження, верхньодніпровський поміщик, краєзнавець і підприємець, меценат. Починаючи з 1866 року, **О. Поль** проводив детальне геологічне і геогностичне дослідження корисних копалин Криворізького регіону.

Олександр Миколайович Поль (1832 – 1890) – український дослідник-археолог, українсько-німецького походження, верхньодніпровський поміщик, краєзнавець і підприємець, меценат. Починаючи з 1866 року, **він** проводив детальне геологічне і геогностичне дослідження корисних копалин Криворізького регіону.

2. Послугуючись тлумачним словником, розтлумачте лексичне значення таких слів: *поміщик, краєзнавець, підприємець, меценат, археолог-аматор*.

Робота над змістом тексту

1. Прочитайте текст «О. Поль». Виділіть слова, які несуть у реченні головну інформацію.

2. Виділіть абзаци, які містять головну інформацію.

3. Апелюючи до запропонованого тексту, а також до переглянутих фільмів «Моя маленька гаряча батьківщина», «Полево поле», підготуйте повідомлення на тему «О. Польша і Криворіжжя».

Зробіть узагальнення інформації, поданої в тексті «О. Польша». Наприклад: *Поруч із дослідженням криворізького родовища і промисловими заняттями Польша приділяв увагу сільському господарству. Він мав кінний та цегляний заводи, завод великої рогатої худоби, активно торгував продуктами аграрного виробництва. Він належав до найбільших власників рогатої худоби у повіті. – О. Польша – найбільший власник продукції скотарства в регіоні.*

4. Побудуйте монолог-розповідь фрагменту тексту, у якому йдеться про дослідження О. Поля покладів руди в Кривбасі.

Робота над компресією тексту

1. Запишіть тезовий план, використовуючи фрагменти тексту.
2. Ознайомтеся зі зразками резюме. Складіть резюме, використовуючи мовні кліше.
3. Презентуйте резюме перед аудиторією.

Самостійна робота

Олександр Миколайович Польша

Народився	20 серпня (1 вересня) 1832 Російська імперія Малоолександрівка Верхньодніпровський повіт Катеринославська губернія
Помер	26 липня (7 серпня) 1890 (57 років) Російська імперія, Катеринослав
Громадянство	Російська імперія
Національність	Німеччина Україна
Рід	Полі

Олександр Миколайович Поль (20 серпня (1 вересня) 1832 р. – 26 липня (7 серпня) 1890 р.) – український дослідник-археолог українсько-німецького походження, верхньодніпровський поміщик, шляхтич, краєзнавець і підприємець, меценат.

Олександр Поль – активний громадський діяч і підприємець, брав участь у впровадженні селянської, земської і судової реформ на Катеринославщині, 15 років він віддав на детальне вивчення залізних руд Кривого Рогу і доведення їх промислового значення. О. Поль особисто сприяв тому, щоб у 1881 році розпочалися промислові розробки, які визначили подальший бурхливий економічний розвиток Придніпровського регіону.

Походження. Олександр Поль народився 20 серпня (1 вересня) 1832 року в селі Малоолександрівці Верхньодніпровського повіту Катеринославської губернії (нині – село Полівське Верхньодніпровського району) у дворянській родині підпоручика Миколи Івановича Поля та Ганни Павлівни Полетики (праправнучка сестри гетьмана Павла Полуботка).

Життєпис. У 1850 році закінчив Полтавську губернську гімназію. У 1854 – юридичний факультет Дерптського (зараз Тартуський) університету. У 1858–1861 роках брав участь у впровадженні селянської реформи в Катеринославській губернії. Із 1866 року входив до лав Катеринославського губернського земського зібрання. У 1868–1869 роках брав участь у впровадженні судової реформи в Катеринославській губернії. У 1870 році обраний дійсним членом Одеського товариства історії та старожитностей. У 1885 році – членом-кореспондентом Імператорського московського археологічного товариства. 1887 р. – надано звання почесного громадянина м. Катеринослав. Починаючи з 1866 року, Олександр Поль проводив детальне геологічне і геогностичне дослідження корисних копалин Криворізького регіону. У 1873 р. на прохання Поля тут проводив дослідження відомий німецький гірничий інженер Л. Штріпельман. У результаті на кошти Поля у Лейпцизі і Петербурзі була видана книга «Южно-русские месторождения магнитных железных руд и железного блеска в Екатеринославской и Херсонской губерниях» (автор Л. Штріпельман). У 1873-75 роках Поль узяв в оренду багаті на залізну руду криворізькі землі задля їх подальшого промислового використання. Неодноразово звертався до міністра державного майна (1876 р.) із проханням сприяти у створенні акціонерної компанії, яка б займалася експлуатацією мінеральних багатств Кривого Рогу. Однак Поль, не одержавши допомоги від уряду, не зміг започаткувати промисловий видобуток руди на Криворіжжі і у 1880 р. віддав права на оренду новоствореній французькій компанії «Товариство залізних руд Кривого Рогу». Сам Поль був акціонером цієї компанії.

Після передачі французам орендованих ним земель Поль не полишив справу розробки залізної руди. У 1881 р. він купив у поміщика Л. О. Шмакова за 30.000 крб. 500 десятин землі в Запорізькій ущелині (Велика Дубова Балка). Тут Поль збирався видобувати руду, а переробляти її він планував на власному чавуноливарному заводі. Землю під майбутній завод Поль придбав у 1883 р. в Катеринославі поблизу

сучасного залізничного вокзалу. Однак розгорнути власне підприємство з видобутку руди Поль так і не зміг. Було видобуто лише декілька тисяч пудів. Не витримавши конкуренції з великими компаніями, які видобували руду в Кривому Розі, Поль змушений був зупинити видобуток залізної руди в Дубовій Балці. Окрім руди, великою увагою Поля користувались аспід і графіт. На початку 1870-х рр. були відкриті підприємства з видобутку аспіду і графіту. В Олександрівському повіті Херсонської губернії біля с. Миронівка було закладено дві шахти, на яких протягом 1870-х років видобувався графіт високої якості. У 80-х роках XIX ст. Миронівські рудники графіту поступово звужували видобуток породи. Така ситуація пояснювалася зниженим попитом на цей матеріал, високими тарифами на залізниці і постійною нестачею коштів у Поля. На початок 80-х років на двох рудниках видобувалося близько 2000 пудів графіту на рік, хоч за сприятливих умов його видобуток міг збільшитися до 100000 пудів. Зразки графіту виставлялися на виставках сільськогосподарських і промислових виробів у Катеринославі (1880 р.) та Одесі (1884 р.).

На початку 1872 р. Поль разом із князем С. В. Кочубеєм розпочав розробку аспідного сланцю, родовище якого містилося на відстані 6 кілометрів від Кривого Рогу в с. Покровське. Це родовище було відоме ще з козацьких часів і славалося якісним матеріалом, який використовували для покриття стріх і настилу підлоги. У 1872 р. Поль їздив до Європи задля вивчення досвіду промислового видобутку аспіду. Розробки Покровського аспіду розпочалися у 1872 р. Аспідні плити з Покровського родовища вирізнялися високою якістю, що неодноразово було підтверджено на різноманітних виставках (1873 р. – Москва). Основний ринок збуту аспідних плит охоплював Херсонську, Катеринославську і Миколаївську губернії.

У Миколаєві цими плитами було перекрито багато казенних будівель, аспід був використаний і для спорудження пам'ятника адміралу С. К. Грейгу у Миколаєві (відкритий 21 травня 1873 р.). Під час будівництва Катерининської залізниці аспідом перекрили багато залізничних станцій і різних будівель для адміністрації Катерининської залізниці.

Після занепаду Покровських аспідних ломок на початку 1880-х рр. Поль взявся за розробку аспіду, який залягав в його новопридбаному маєтку Дубова Балка (1881 р.).

Поруч із дослідженням криворізького родовища і промисловими заняттями Поль приділяв увагу сільському господарству. Він почав активно займатися аграрним виробництвом у кінці 50-х років XIX ст. після того, як у 1857 р. придбав маєток біля сіл Олександропіль і Приют. О. М. Поль практикував не лише хліборобство, яке, на його думку, приносило нестабільний дохід, а навпаки, намагався займатися різними видами сільськогосподарської та промислової діяльності. Він мав кінний і цегляний заводи, завод великої рогатої худоби, активно торгував продуктами сільського господарства.

1899 р. У різний час Поль утримував десятки коней кількох порід. Чималих успіхів досяг у заняттях скотарством. Він належав до найбільших власників великої рогатої худоби в Верхньодніпровському повіті. Його череда нараховувала до сотні

голів корів і биків степової української породи. За заводську худобу і коней Поль неодноразово одержував нагороди на катеринославських сільськогосподарських виставках (1874 р., 1880 р., 1886 р.).

Археологічні розвідки. Поль – археолог-аматор, самостійно проводив археологічні розкопки, займався колекціонуванням залишків старовини, створивши одну з найбільших приватних колекцій на півдні Російської імперії. Брав участь у роботі археологічних з'їздів у Петербурзі (1872 р.) та Одесі (1884 р.). У 1887 р. на базі своєї колекції створив приватний археологічний музей у Катеринославі. Велику частку колекції Поля становило зібрання предметів, пов'язаних з історією Запорозької Січі. Деякі з них він одержав у спадок від предків, які належали до відомих козацьких шляхетських родин (Полетики, Полуботки, Савичі, Малами). Більшість предметів запорозької старовини Поль знайшов під час археологічних розкопок або придбав. Ареал знахідок можна окреслити межами Катеринославської та Київської губернії: с. Волоське, с. Дівка, с. Звонецьке, м. Канів, м. Катеринослав, с. Ігрені, с. Капулівка, с. Михайлівка, с. Мишурін Ріг, м. Нікополь, м. Новомосковськ, с. Перевалочна, с. Старі Кодаки, Старий Київ, о. Хортиця. Не заради своєї користі чи поміщицької примхи Поль збирав колекцію старожитностей. Характерною рисою археологічних занять Поля стало те, що знайдені речі він не збирався використовувати лише для власного вжитку. Ще за життя він надіслав кілька експонатів до державного музею Ермітаж і музею Одеського товариства історії та старожитностей. У 1905 р. в Катеринославі відкрився Обласний музей (зараз Дніпропетровський історичний музей), частиною експозиції якого стала колекція старожитностей Поля. Значна кількість експонатів відділу історії запорізького козацтва у Дніпропетровському історичному музеї (зала № 2) складають речі з колекції Поля.

Помер 26 липня (7 серпня) 1890 р. у Катеринославі і був похований на Севастопольському кладовищі. Нині могила О. М. Поля є втраченою.

Вшанування

- Ще за життя О. М. Поля у Дубовій Балці (територія сучасного Кривого Рогу) йому було встановлено бронзовий бюст з написом «Малороссийскому Колумбу».

- 17 липня 1891 року поблизу Гданцівського чавуноливарного заводу встановлено бронзовий бюст О. М. Полю в присутності директора Гірничого департаменту. Автор – скульптор Б. В. Едуардс. Бюст встановлено на моноліті з криворізької руди, що мала в основі місцевий кварцит, і споруджено на кошти Товариства криворізьких руд, яке першим почало розробку місцевих залізних руд. Напис на постаменті свідчив «Полезной деятельности А. Н. Поля в Кривом Роге 1870–1890 от Акционерного Общества Криворожских железных руд» .

- 19 грудня 1996 року відкритий пам'ятник О. М. Полю у старій частині Кривого Рогу на березі річки Саксагань, на перетині вулиць К. Маркса та Жовтневої (колишні Поштова та Базарна). Автор – скульптор О. В. Васякін. Відлитий у фасонно-ливарному цеху металургійного комбінату (Кривий Ріг) майстром Н. П. Репніковим.

Напис на постаменті «Олександр Полю засновнику промислового виробництва Криворізьких залізних руд».

- На будівлі колишнього Верхньодніпровського земства встановлено пам'ятну дошку з портретом О. Поля і написом: «У цій будівлі Верхньодніпровського земства з 1869–1890 Олександр Поль виконував обов'язки мирового судді».

- Маєток О. М. Поля у Дубовій Балці в Кривому Розі (вулиця Дишинського, поблизу шахти «Більшовик»). Сьогодні належить різним фірмам, лише кілька кімнат відведено під музей.

Завдання до тексту

1. Прочитайте текст, присвячений О. Полю. Виділіть слова, котрі несуть у реченні головну інформацію.
2. Виділіть абзаци, які містять головну інформацію.
3. Запишіть тезовий план, використовуючи фрагменти тексту.
4. Складіть резюме, спираючись на запропонований текст.

Практичне заняття № 23,24,25

Тема. Заміна відокремленого означення, вираженого дієприкметниковим зворотом, підрядними означальними реченнями. Реферування. Економіка. Інформаційні технології.

Мета. Навчити поділяти текст на абзаци, вилучати ті з них, які не мають головної інформації, записувати тези головних абзаців тексту.

Розвивати вміння будувати індикативний реферат-резюме на основі тексту. Виховувати поважне, шанобливе ставлення до обраної професії.

Орфоепічний тренінг

1. Повторюйте вимову [а] у складах із приголосними:

ба-ба, баб, бай, бал, бан, бар, бак, бас;

ма-ма, мам, мав, маг, маж, мар, мас;

ва-ва, вав, ваз, важ, вал, вар, ват, вас;

па-па, пап, паз, паж, пар, пан, пак, пах;

фа-фа, фаф, фан, фал, фак, фас, фах;

ха-ха, хах, хаб, хав, хал, хан, хап, хаф;

га-га, гаг, габ, гам, гал, гар, гак, гас;

ка-ка, как, каб, кав, каз, кам, кар, кап.

2. Вимовляйте [о] у складах із твердими приголосними:

до, до-до, дод, дон, док, дод;

зо, зо-зо, зоз, зод, зоб, зон;

жо, жо-жо, жож, жод, жом, жок;

но, но-но, нон, ног, нор, нот;

ло, ло-ло, лол, лоб, лов, лом;
ро, ро-ро, рор, рой, ром, рот;
со, со-со, сос, сов, сон, сок;
цо, цо-цо, цоц, цой, цов, цок;
чо, чо-чо, чоч, чом, чок, чот.

3. Повторюйте правильну вимову [e]:

де, де-де, дед, ден, дер, дес;
зе, зе-зе, зез, зев, зей, зет;
не, не-не, нен, неб, неп, нек;
ле, ле-ле, лел, лев, лем, леп;
ре, ре-ре, рер, рей, рев, рех;
же, же-же, жеж, жев, жем, жек;
че, че-че, чеч, чек, чех, чем.

Інструкція: “Скоромовку слід вимовляти спочатку через дуже повільну, перебільшено чітку вимову, поступово прискорюючи темп. Бажано вимовляти їх на одному диханні (під час видиху після глибокого вдиху)”.

Прості скоромовки

Кофта жовта, жовта кофта.

Водовоз віз воду від водопроводу.

Віхола віяла – віхрила, снігом село завіяла – завалила.

Схопив Клим клин, почав Клим клином клин вибивати.

Ти, малий, скажи малому, хай малий малому скаже, хай малий теля прив’яже.

Не жаліла мама мила, мила мама з милом Мілу.

Хоч ти йди в ліс по дрова, а я буду дома, хоч я буду дома, а ти йди в ліс по дрова.

Вибіг Гришка на доріжку, на доріжці сидить кішка, взяв з доріжки Гришка кішку, хай впіймає кішка мишку.

Хитру сороку впіймати морока, а на сорок сорок – сорок морок.

Дзвонить дзвонар, дзижчить комар, гудуть джмелі, старі й малі.

Джижчала дзиґа і вертілась, дзенькнула, впала і розбилась.

Чапля чапа до водички, в чаплі чорні черевички.

Ченчик, ченчик невеличкий, на ченчику черевички, шапочка кінчаточка: “Добри-вечір, дівчаточка!”.

Ходить квочка коло кілочка, водить діточок коло квіточок, квочка каже: “Квок-квок, ось золотий кілок!”

Була у Фрола – Фролу про Лавра набрехала, піду до Лавра – Лаврові про Фрола набрешу.

Ускладнені скоромовки

1. Купи купу пік.

Пік купу купу.

Купу пік купу.

Купу купу пік.

Купи купу пік.

2. Розкажи нам про покупки.

Про які там про покупки?

Про покупки, про покупки

Про покупочки твої.

3. Пильно поле пильнували, перепілок полювали. Перепел підпадьомкує, перепелиха перепелу підпідпадьомкує, перепелята перепелу, перепелиці переперепідпідпадьомкують. Наша перепеличка, мала й невеличка, під полукіпком розпідпадьомкалась.

4. Голова до голови приїхав у гості. Голова голові головою розбив голову. Протокол про протокол протоколом запротоколювали, що Карл у Клари украв корали, а Клара у Карла украла кларнет. Ні, Карл і Клара добра пара, кларнетисти Карл і Клара. Ще до протоколу – курка у курки крупку вкрала і квоктати перестала, А Мурий з Муркою повечеряли цією куркою.

5. Гнилі кислиці висіли на осиці, спілі кислиці рясніли на осиці, прийшли лисиці, натрусили кислиці в спідниці, прилетіли перепелиці та й ну дзьобати кислиці.

6. Босий хлопець сіно косить: “Коси, коса, доки роса, а як роса додому, то й ми додому”. І жінці жито жали, жавши в піжмурки грали, жали жартували, жали жмурились, а роса росить ноги босі. Семен сказав своїм синам: “Сини-соколи, складіть сіно!”. Сіяв, сіяв дід Мусій – вуса, вії у вівсі. Сіяв, віяв, висівав, славно пісеньку співав: “Сію, вію, висіваю, бо вівсяні вуса маю”.

Віршовані тексти

Трипудовий гарбуз

На городі загруз.

А на цей гарбуз

Сів з дітьми чорногуз.

Каже він до діток:

- Сіли ми на горбок –

І не зна чорногуз,

Що він сів на гарбуз

(М.Стельмах)

Падав сніг на поріг,

Кіт зліпив собі пиріг,

Поки смажив, поки пік,

А пиріг водою стік.

Кіт не знав, що на пиріг

Треба тісто, а не сніг.

(П.Воронько)

Принеси, синку, синьку,

Підсинить мама косинку,

Підсинить собі сорочку –

Принеси ж синьку, синочку!

(М.Познанська)

Над шляхом Явдошка

Шукала волошки.

Явдошко, волошки

Шукати облиш!

Над шляхом

Ти знайдеш

Один лиш спориш!

(Г. Бойко)

Чубатий качур

Кряче качці:

- Ти чудо бачила

чи ні?

До річки човен мчав

на тачці,

По річці – тачка на човні!

(Г. Бойко)

Навчальна інформація до заняття

Робота над текстом

Фінансова система України

Фінансова система України має багаторівневу структуру. Складниками трирівневої системи фінансів є: фінанси первинних структурних ланок економіки, тобто фінанси підприємств і організацій; державні фінанси; фінанси населення.

Фінанси підприємств і організацій поряд із загальними рисами, властивими фінансам загалом, мають специфічні ознаки, пов'язані з характером та особливостями відносин розподілу доходів і реалізації продукції, формуванням фонду заміщення спожитих засобів виробництва, валового доходу, створенням та використанням різноманітних фондів грошових коштів, що забезпечують виробничо-господарську діяльність підприємств. Фінанси підприємств, організацій і галузей народного господарства – це система економічних відносин, яка пов'язана з формуванням і розподілом грошових доходів і нагромаджень, утворенням і використанням фондів грошових коштів. Головною умовою комерційного розрахунку є отримання прибутку і достатньої рентабельності для самофінансування. Якщо фінансово-господарська діяльність не забезпечує цього, то такому суб'єкту господарського життя загрожує банкрутство. Тому найхарактернішими рисами фінансів підприємств, що діють на основі принципів комерційного розрахунку, є: по-перше, справжня фінансова незалежність; по-друге, фінансові відносини підприємств, що діють на засадах комерційного розрахунку, вільні від дріб'язкової опіки держави; по-третє, суб'єкти фінансових відносин несуть реальну економічну відповідальність за фактичні результати своєї діяльності, своєчасне виконання зобов'язань перед постачальниками, державою, споживачами, банками та ін.; по-четверте, у підприємств на засадах комерційного розрахунку складаються різноманітні взаємозв'язки з банками, страховими компаніями, державою.

Фінансово-економічні процеси у межах одного року відображаються у балансі доходів і видатків. Це найважливіший документ підприємства у його стосунках із партнерами, банками, податковою інспекцією, місцевою владою, аудиторами тощо. Складання балансу доходів і видатків підприємства здійснюється на основі аналізу і врахування рівнів віддачі затрат і термінів їх окупності, збалансування ризиків і забезпечення ліквідності, врахування динаміки інфляційного процесу тощо. Уся сукупність проблем збалансування доходів і видатків групується за такими чотирма розділами балансу підприємства: по-перше, доходи і надходження коштів; по-друге, видатки і відрахування коштів; по-третє, кредитні взаємовідносини з банківськими закладами; по-четверте, взаємовідносини підприємства з бюджетом і позабюджетними фондами.

Фінанси держави – це система грошових фондів, які має держава і які спрямовуються на фінансове забезпечення її функцій: управління, оборону, соціальні гарантії, охорону довкілля тощо. Державні фінанси включають у себе механізм

мобілізації ресурсів та їхнє зосередження в розпорядженні держави, тому, як барометр, відображають загальний стан економіки. Водночас вони слугують потужним важелем впливу на економіку та темпи її розвитку. Державний бюджет – система грошових відносин, яка виникає між державою, з одного боку, і підприємствами, організаціями та населенням, з іншого, задля формування та використання централізованого фонду грошових ресурсів у задоволенні суспільних потреб. Інакше кажучи – щорічний баланс надходжень і видатків, який розробляють державні органи для активного впливу на економічний процес та підвищення його ефективності.

Фінанси населення – це грошові фонди, що утворюються в жителів країни з надходжень, отриманих від трудової, господарської та іншої діяльності і які спрямовуються на примноження їх власності та підвищення добробуту. Вони виражають сукупність грошових відносин, що виникають навколо акумуляції й використання заощаджень, страхових та пенсійних фондів для потреб нагромадження й розвитку соціальної інфраструктури. Держава, застосовуючи такі мобілізаційні механізми, як податкова система, страхування, пенсійні відрахування, митні, рентні та інші платежі, формує ресурси для державних фінансів, за рахунок яких можливими стають відповідні перегрупування ресурсів, стимулювання структурних зрушень в економіці і формування нових галузей. Іншу частину коштів населення утворюють добровільні внески й пожертвування до грошових ресурсів громадських організацій і політичних партій, спеціальних цільових фондів і коштів благодійних організацій, що використовуються для надання різноманітних соціальних послуг. Основними принципами утворення й використання фінансів населення є добровільність, громадська спрямованість, здебільшого некомерційний характер руху, самоокупність і самофінансування. Особливу форму організації фінансів на добровільних засадах становлять спеціальні цільові й добровільні фонди. Спеціальні цільові фонди – це добровільні об'єднання грошових коштів різноманітних суб'єктів господарського життя і населення для здійснення конкретних програм і мети економічного розвитку й розв'язання соціальних проблем. Зазвичай, переважають у цих фондах надходження від спонсорів, а видатки не мають на меті отримання прибутків. Тому державні фінанси тісно взаємодіють із фінансами населення, а вони, у свою чергу, – із фінансами підприємств. Адже основну масу доходів населення отримує на підприємствах як оплату праці, дивіденди, відсотки за пайові внески тощо. Нині фінанси населення вилучено з державного бюджету й утворено самостійні спеціалізовані резервні фонди, які ще називаються страховими фондами. Нагромаджені через страхові платежі кошти використовуються насамперед для надання кредитів, купівлі акцій та облігацій підприємств, нерухомості тощо. Отже, формуючи систему страхування як один із найважливіших елементів ринкової інфраструктури, Україна започаткувала ринкові відносини в страхуванні, які цілком виключають використання мобілізованих коштів населення для потреб державного бюджету. Виокремлення страхування в самостійний елемент системи грошових відносин створює сприятливі умови для

розвитку страхових послуг, а через них забезпечує сприятливі умови для впевненої і спокійної роботи підприємців, розширення ними господарського обороту, є надійним гарантом банківської позики та ефективної інвестиційної діяльності. Важлива також роль страхування в соціальній сфері. Соціальне страхування – це сукупність відносин, яка пов'язана з формуванням і витратами фондів грошових коштів для матеріального забезпечення непрацездатних. Суб'єктами соціального страхування є держава, підприємства та організації, профспілки й громадяни. Соціальне страхування формує грошові фонди для утримання непрацездатних, матеріального забезпечення у старості, на випадок хвороби, втрати працездатності чи її відсутності від народження, втрати годувальника, безробіття. Основними формами надання соціальної допомоги є виплати, фінансування послуг і надання пільг.

Мовне оформлення тексту

1. Знайдіть у тексті прикметники, утворені від поданих нижче іменників. До цих прикметників доберіть іменники з тексту. Визначте групу, рід, число, відмінок.

Фінанси, структура, держава, специфіка, гроші, господар, народ, економіка, комерція, податок, місце, інфляція, кредит, бюджет, пенсія, громада.

2. Визначте, до якої групи прикметників належать вищенаведені утворення. Наприклад: **державн-ий** (тверда група).

3. Прочитайте всі прикметники в тексті. За закінченнями прикметників відновіть форми чоловічого, жіночого, середнього родів та форму множини. Зверніть увагу на особливості наголошування прикметників. Самостійно доберіть до прикметників іменники. Виділіть суфікси поданих прикметників. Наприклад: **структур-н-ий** (розподіл), **структур-н-а** (ланка), **структур-н-е** (поле), **структур-н-і** (особливості).

4. Проаналізуйте способи творення прикметників, поданих у тексті. Наприклад: **матеріал** – **матеріаль-н-ий** (суфіксальний спосіб).

5. Доберіть, послуговуючись орфографічним словником української мови, приклади аналогічних прикметників до кожної моделі словотворення. Наприклад: **матеріаль-н-ий** – **ідеаль-н-ий**, **культур-н-ий**, **колектор-н-ий**, **моноліт-н-ий**, **ерудит-н-ий**.

6. Назвіть суфікси прикметників і слова, від яких вони утворені: *громадська спрямованість, економічний розвиток, спеціалізовані резервні фонди, ринкові відносини, надійний гарант, банківська позика, ефективна інвестиційна діяльність, основні форми.*

7. Підготуйте розповідь про Ваш улюблений колір або поєднання кольорів: а) в одязі; б) в інтер'єрі; в) природі. Визначте групу, рід, число, відмінок прикметників на позначення кольорів. Простежте, за якими словотвірними моделями утворені подані слова. З'ясуйте, до якого розряду прикметників (якісні, відносні, присвійні) належать кольороназви та прикметники, подані в тексті. Чому, на Вашу думку, від них не можна утворити ступені порівняння?

Робота над змістом тексту

1. Прочитайте текст мовчки.

2. Знайдіть у тексті відповіді на запитання.

– Що є основними принципами утворення й використання фінансів населення?

– Що формує держава, застосовуючи такі мобілізаційні механізми, як податкова система, страхування, пенсійні відрахування, митні, рентні та інші платежі?

– На основі чого здійснюється складання балансу доходів і видатків підприємства?

Назвіть найхарактерніші риси фінансів підприємств, що діють на основі принципів комерційного розрахунку?

– Із чим пов'язані фінанси підприємств, організацій і галузей народного господарства як система економічних відносин?

– Яку фінансову систему утворюють фінанси первинних структурних ланок економіки, тобто фінанси підприємств і організацій; державні фінанси; фінанси населення?

– Що являють собою спеціальні цільові фонди?

3. Замість крапок поставте дієслова, що підходять за змістом:

Державні фінанси ... у себе механізм мобілізації ресурсів та їхнє зосередження в розпорядженні держави, тому як барометр ... загальний стан економіки. Водночас вони ... потужним важелем впливу на економіку та темпи її розвитку. Державний бюджет – система грошових відносин, яка ... між державою, з одного боку, і підприємствами, організаціями та населенням, з іншого, з метою формування та використання централізованого фонду грошових ресурсів для задоволення суспільних потреб. Іншими словами, це – щорічний баланс надходжень і видатків, який ... державні органи для активного впливу на економічний процес та підвищення його ефективності.

Фінанси населення – це грошові фонди, які ... у жителів країни з надходжень, отриманих від трудової, господарської та іншої діяльності і які ... на примноження їх власності та підвищення добробуту. Вони ... сукупність грошових відносин, що ... навколо акумуляції й використання заощаджень, страхових та пенсійних фондів для потреб нагромадження й розвитку соціальної інфраструктури. Держава, застосовуючи такі мобілізаційні механізми, як податкова система, страхування, пенсійні відрахування, митні, рентні та інші платежі, ... ресурси для державних фінансів, за рахунок яких можливими ... відповідні перегрупування ресурсів, стимулювання структурних зрушень в економіці і формування нових галузей. Іншу частину коштів населення ... добровільні внески й пожертвування до грошових ресурсів громадських організацій і політичних партій, спеціальних цільових фондів і коштів благодійних організацій, що ... для надання різноманітних соціальних послуг.

4. Складіть речення, використовуючи відомості з довідки.

Фінансово-економічні процеси в межах одного року відображаються у...;

Складання балансу доходів і видатків підприємства здійснюється на основі...;

Основними принципами утворення й використання фінансів населення є...;

Особливу форму організації фінансів на добровільних засадах становлять...;

Спеціальні цільові фонди – це ...;

Соціальне страхування – це ...;

Основними формами надання соціальної допомоги є ...

Довідка:

... балансі доходів і видатків;

... аналізу і врахування рівнів віддачі затрат і строків їх окупності, збалансування ризиків і забезпечення ліквідності, врахування динаміки інфляційного процесу;

...добровільність, громадська спрямованість, здебільшого некомерційний характер руху, самоокупність і самофінансування;

...спеціальні цільові й добровільні фонди;

...добровільні об'єднання грошових коштів різноманітних суб'єктів господарського життя і населення для здійснення конкретних програм і цілей економічного розвитку й вирішення соціальних проблем;

...сукупність відносин, яка пов'язана з формуванням і витратами фондів грошових коштів для матеріального забезпечення непрацездатних;

...виплати, фінансування послуг і надання пільг.

5. Знайдіть і підкресліть у тексті нові для Вас слова. Знайдіть значення цих слів, послуговуючись тлумачними словниками української мови.

6. Запишіть нові слова в зошит під диктовку викладача. Перевірте правильність їх написання.

7. Прочитайте ще раз першу частину тексту до слів: **Уся сукупність проблем збалансування доходів і видатків** групується за такими чотирма розділами балансу підприємства: по-перше, доходи і надходження коштів; по-друге, видатки і відрахування коштів; по-третє, кредитні взаємовідносини з банківськими закладами; по-четверте, взаємовідносини підприємства з бюджетом і позабюджетними фондами.

Визначте в цьому фрагменті основну та додаткову інформацію. Решту тексту розбийте за змістом на частини і в кожній частині визначте основну думку. Підготуйте стислий переказ тексту, дотримуючись логіки викладу матеріалу.

Робота над компресією тексту

1. Прочитайте два мікротексти А і Б. Зіставте їх за змістом. Виокремте базові речення-тези.

А Фінанси держави – це система грошових фондів, які має держава і які спрямовуються на фінансове забезпечення її функцій: управління, оборону, соціальні гарантії, охорону довкілля тощо. Державні фінанси включають у себе механізм мобілізації ресурсів та їхнє зосередження в розпорядженні держави, тому, як барометр, відображають загальний стан економіки. Водночас вони слугують потужним важелем впливу на економіку та темпи її розвитку. Державний бюджет – система грошових відносин, яка виникає між державою, з одного боку, і підприємствами, організаціями та населенням, з іншого, задля формування та використання централізованого фонду грошових ресурсів у задоволенні суспільних потреб. Інакше кажучи, це – щорічний баланс надходжень і

видатків, який розробляють державні органи для активного впливу на економічний процес та підвищення його ефективності.

Б Фінанси населення – це грошові фонди, що утворюються в жителів країни з надходжень, отриманих від трудової, господарської та іншої діяльності і які спрямовуються на примноження їх власності та підвищення добробуту. Вони виражають сукупність грошових відносин, що виникають навколо акумуляції й використання заощаджень, страхових та пенсійних фондів для потреб нагромадження й розвитку соціальної інфраструктури. Держава, застосовуючи такі мобілізаційні механізми, як податкова система, страхування, пенсійні відрахування, митні, рентні та інші платежі, формує ресурси для державних фінансів, за рахунок яких можливими стають відповідні перегрупування ресурсів, стимулювання структурних зрушень в економіці і формування нових галузей. Іншу частину коштів населення утворюють добровільні внески й пожертвування до грошових ресурсів громадських організацій і політичних партій, спеціальних цільових фондів і коштів благодійних організацій, що використовуються для надання різноманітних соціальних послуг. Основними принципами утворення й використання фінансів населення є добровільність, громадська спрямованість, здебільшого некомерційний характер руху, самоокупність і самофінансування. Особливу форму організації фінансів на добровільних засадах становлять спеціальні цільові й добровільні фонди.

2. Складіть тезовий план до тексту. До кожної тези доберіть основні думки.
3. Перекажіть зміст кожної тези логічно, адекватно до теми.
4. Створіть діалог на матеріалі тексту з використанням елементів анотування.

Наприклад:

- Як називається поданий текст?
- Поданий текст називається «Фінансова система України».
- На яку тему написано статтю?
- Статтю написано на тему фінансової системи України.
- Які проблеми піднімаються у статті?
- У статті піднімаються проблеми сутності фінансів держави та фінансів населення.

- Якими особливостями відзначається композиція статті?
- У статті можна виділити три композиційні частини.

5. Спробуйте продовжити діалог, відповідаючи на такі запитання:

- Про що йдеться в першій частині статті?
- Чому відводиться значне місце у другій частині статті?
- Про що йдеться у третій частині статті?
- Чим завершується виклад матеріалу у кінці статті?
- Якою є мета автора повідомлення?
- На кого розрахований матеріал статті?

6. Відтворіть зміст діалогу у вигляді монологічного висловлювання, використовуючи елементи анотування.

7. Складіть усну анотацію тексту. Запишіть по декілька варіантів до кожного структурного елементу анотації, послуговуючись методичними рекомендаціями до використання мовних засобів, що оформлюють анотацію. Запишіть остаточний варіант анотації.

Самостійна робота

Історія становлення інформатики як науки

Багато проблем, що сьогодні розв'язує інформатика, давно розроблялися в контексті інших дисциплін: бібліотечній справі, бібліографії, лінгвістиці тощо. Ще на початку ХХ століття бельгійський юрист і вчений П. Отле запропонував об'єднати комплекс процесів зі збирання, оброблення, зберігання, пошуку і розповсюдження наукових документів під загальною назвою «документація», що іноді служить синонімом терміна «інформатика». У 1931 році Міжнародний бібліографічний інститут, заснований П. Отле та бельгійським юристом і громадським діячем А. Лафонтеном у 1895 році, було перейменовано в Міжнародний інститут документації, а в 1938 році – у Міжнародну федерацію з документації, яка й надалі лишається основною міжнародною організацією, що об'єднує спеціалістів з інформатики і науково-інформаційної діяльності.

У 1945 році з'явилась стаття американського вченого та інженера В. Буша «Можливий механізм нашого мислення», у якій уперше порушувалося питання про необхідність механізації інформаційного пошуку. Міжнародні конференції з наукової інформації (Лондон, 1948 р.; Вашингтон, 1958 р.) знаменували перші етапи розвитку інформатики. Важливе значення мало вивчення закономірностей розсіювання наукових публікацій, проведене С. Бредфордом (Великобританія, 1948 р.). До середини 60-х років ХХ століття розроблялися в основному принципи і методи інформаційного пошуку та технічні засоби їхньої реалізації. У. Баттен (Великобританія), К. Муерс і М. Таубе (США) заклали основи координатного індексування; Б. Вікері, Д. Фоскет (Великобританія), Дж. Перрі, А. Кент, Дж. Костелло, Г. П. Лун, Ч. Берньєр (США), Ж. К. Гарден (Франція) розробили основи теорії і методики інформаційного пошуку. С. Клевердон (Великобританія) вивчав методи порівняння технічної ефективності інформаційно-пошукових систем різного типу. Р. Шоу (США) і Ж. Самен (Франція) створили перші інформаційно-пошукові пристрої на мікрофільмах і діамікрокартах, що стали прообразами багатьох спеціальних інформаційних машин. К. Мюллер і Ч. Карлсон (США) запропонували нові методи репродукування документів, які покладено в основу сучасної техніки репрографії.

Сучасний етап розвитку науки характеризується глибшим розумінням загальнонаукового значення науково-інформаційної діяльності та більш широким застосуванням у ній електронних обчислювальних машин. Інформатика сьогодні – це теоретична та прикладна (технічна, технологічна) дисципліна, що вивчає структуру і загальні властивості інформації, а також методи і (технічні) засоби її створення, перетворення, зберігання, передачі та використання в різних галузях людської діяльності.

Сергій Олексійович Лебедєв

В Україні першу ЕОМ – МЕОМ (*мала електронно-обчислювальна машина*) створено в 1951 р. у Києві в Інституті електротехніки АН УРСР під керівництвом майбутнього академіка АН СРСР С. О. Лебедєва (1902–1974 роки). Вона стала першою діючою ЕОМ, побудованою на теренах колишнього СРСР і континентальної Європи. Свій проект зі створення ЕОМ С. О. Лебедєв висунув ще до війни, яка завадила його здійсненню. Початок робіт над МЕОМ датовано осінню 1948 р. Спочатку машина планувалась як експериментальна модель для іншої машини – ВЕОМ (*велика електронно-обчислювальна машина*), але в процесі роботи над ВЕОМ було прийнято рішення про побудову спочатку малої діючої ЕОМ. Для цього в модель було інтегровано пристрої введення-виведення інформації й деякі

інші елементи. 25 грудня 1951 р. Державна комісія АН СРСР прийняла МЕОМ до експлуатації. Незважаючи на те, що пам'ять машини складала лише кілька десятків машинних слів, вона дозволила розв'язати протягом наступних кількох років багато важливих науково-технічних завдань. Виступаючи на урочистому засіданні, присвяченому 25-річчю створення МЕОМ, академік АН СРСР В. Глушков, високо оцінюючи значення МЕОМ для розвитку обчислювальної техніки в Україні і в СРСР, зазначив: «Незалежно від зарубіжних науковців С. О. Лебедєв розробив принципи побудови ЕОМ. Під його керівництвом створено першу в континентальній Європі ЕОМ, за її допомогою в стислі терміни розв'язано важливі науково-технічні завдання й започатковано радянську школу програмування. Опис МЕОМ став першим підручником

Віктор Михайлович Глушков

у країні з обчислювальної техніки. МЕОМ стала прототипом ВЕОМ». Значною подією в розвитку інформатики в Україні стало створення в 1957 р. на базі колишньої лабораторії С. О. Лебедєва Обчислювального центру АН України, який перетворюється в 1962 р. на Інститут кібернетики і носить сьогодні ім'я свого засновника – академіка В. М. Глушкова (1923–1982 роки). Під його керівництвом ця установа стала одним із провідних наукових центрів зі створення й упровадження ІТ не тільки в Україні, а й у Радянському Союзі.

Серед перших фундаментальних результатів вітчизняної кібернетики й обчислювальної техніки було створення й реалізація в 1955–1956 рр. адресної мови програмування (В. Королук, К. Ющенко),

поява граф-схем алгоритмів (Л. Калужнін) і систем мікропрограмних алгебр (В. Глушков), які стали помітним явищем не тільки в радянській, а й у світовій науці. У 1962 р. В. М. Глушков став лауреатом Ленінської премії в галузі науки й техніки за монографію «Синтез цифрових автоматів». Протягом 1961–1969 років в Інституті кібернетики було створено такі ЕОМ, як «Дніпро» (1961) – перша в Радянському Союзі керуюча ЕОМ на напівпровідниках (перша подібна ЕОМ у США – RW300 – з'явилася також у 1961 р.), «Промінь» (1963), «Мир-1» (1965), «Мир-2» (1969), «Мир-3» (1969). Ці розробки не поступалися кращим світовим зразкам того часу у своєму класі, а за деякими архітектурними рішеннями та програмним забезпеченням (наприклад, концепція апаратної реалізації мов програмування високого рівня, яка втілена в серії машин «МИР» (мова Аналітик) і в проекті машини «Україна») навіть і випереджали їх. В. Глушков зробив значний внесок у розвиток інформатичної освіти в Україні. За його ініціативи, підтриманої академіком НАН України І. І. Ляшком (1921–2008), у Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка в 1965 р. на механіко-математичному факультеті створено кафедру теоретичної кібернетики, а в 1969 р. відкрито факультет кібернетики – один із перших такого профілю в Радянському Союзі. Першим деканом факультету став І. І. Ляшко, який доклав багато зусиль для його становлення й розвитку. Якщо звернутися до хронології, то перший в Україні Обчислювальний центр створено у 1956 р. при Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка на базі лабораторії електричного моделювання. Ця лабораторія була організована ще в 1945 р. на механіко-математичному факультеті за ініціативи чл.-кор. АН УРСР В. Є. Дьяченка. Із 1956 р. у Київському політехнічному інституті (КПІ) почали готувати на окремих кафедрах спеціалістів з обчислювальної математики й обчислювальної техніки. У 1960 р. за ініціативи К. Г. Самофалова у КПІ була відкрита перша в країні кафедра обчислювальної техніки, яка з 1969 р. почала готувати інженерів-математиків зі спеціальності «0647 – прикладна математика». На початку 60-х рр. ХХ ст. у КВІРТУ було відкрито кафедри військової кібернетики й обчислювальної техніки та автоматизованих систем керування.

Завдання до тексту

1. Знайдіть у тексті прикметники. До цих прикметників доберіть іменники з тексту. Визначте групу, рід, число, відмінок. Визначте, до якої групи прикметників належать вищенаведені утворення. Прочитайте всі прикметники. За закінченнями прикметників відновіть форми чоловічого, жіночого, середнього родів та форму множини. Зверніть увагу на особливості наголошування прикметників. Проаналізуйте способи творення прикметників, поданих у тексті.

2. Замість крапок поставте дієслова, що підходять за змістом:

Багато проблем, що сьогодні ... інформатика, давно ... у руслі інших дисциплін: бібліотечній справі, бібліографії, лінгвістиці тощо. Ще на початку ХХ століття бельгійський юрист і вчений П. Отле комплекс процесів із збирання, обробки, зберігання, пошуку і розповсюдження наукових документів під загальною назвою «документація»,

що іноді ... синонімом терміну «інформатика». У 1931 році Міжнародний бібліографічний інститут, ... П. Отле та бельгійським юристом і громадським діячем А. Лафонтемом у 1895 році, ... в Міжнародний інститут документації, а в 1938 році – в Міжнародну федерацію з документації, яка й надалі ... основною міжнародною організацією, що ... спеціалістів з інформатики і науково-інформаційної діяльності.

Знайдіть і підкресліть у тексті нові для Вас слова. Знайдіть значення цих слів, послуговуючись тлумачними словниками української мови.

3. Запишіть нові слова в зошит під диктовку викладача. Перевірте правильність їх написання.

4. Прочитайте ще раз текст мовчки. Визначте основну та додаткову інформацію. Розбийте текст за змістом на частини і в кожній частині визначте основну думку. Підготуйте стислий переказ тексту, дотримуючись логіки викладу матеріалу.

5. Складіть тезовий план до тексту. До кожної тези доберіть основні думки.

6. Перекажіть зміст кожної тези логічно, адекватно до теми.

7. Створіть діалог на матеріалі тексту з використанням елементів анотування.

Практичне заняття № 26, 27, 28

Тема. Складнопідрядне речення з підрядним означальним. Реферат-резюме. Економіка. Гірнична справа.

Мета. Навчити замінювати означення підрядно-означальними реченнями.

Розвивати вміння виділяти структурно-змістові блоки тексту. Формувати полілог-бесіду.

Виховувати інтерес до обраної спеціальності.

Орфоепічний тренінг

Прослухайте і повторіть вимову [у] у квазісловах:

Буб, буй, бумб, букс, бурк, вуз, вув, вуда, вулк, вуск, мум, мукс, муск, мухр, пурз, пуф, фуф, фун, фузк, гуг, гурк, гудк, кукс, кулб, хух, хузт, хум, хулд, гуж, гур, рус, шурд.

Проілюструємо прикладами

На початку слова

дам – там

діло – тіло

бас – пас

бити – пити

душ – туш

зірка – сірка

золод – холод

жар – шар

бік – пік

фонд – фон

парк – пар

зубр – зуб

В середині слова

забирай – запирай

забор – запор

гадка – гатка

везти – вести

казка – каска

коза – коса

дужка – душка

сажа – Саша

борт – бор

жарт – жар

морж – мор

В кінці слова

гриб – грип

труб – труп

досвід – досвіт

зонд – зонт

плід – пліт

ліз – ліс

рис – рись

суміж – суміш

слуз – слух

романс – роман

морс – мор

март – мар

Навчальна інформація до заняття

Відокремлення – це смислове виділення одиничного (непоширеного) або поширеного члена речення за допомогою інтонації й пауз (в усному мовленні) або розділових знаків (у писемному мовленні). Відокремлюються переважно другорядні члени речення – означення, обставини та звороти у функції додатка. Другорядний член, приєднуючись до пояснювального слова, тільки уточнює його значення, не співвідносячись з окремим реченням. Відокремлення чи не відокремлення другорядного члена речення залежить, крім основної умови, від морфологічного вираження головного й залежного слів, одиничного чи поширеного залежного члена речення, його місця щодо головного члена речення, від характеру синтаксичного зв'язку з ним; пояснює тільки головне слово чи виявляє також зв'язок і з іншими. Із функцією відокремлення у складі простого речення вживаються подвійні (парні) знаки – коми, тире. За силою відокремлювальної функції коми – знак слабший, тире – сильніший. Наприклад: *Мої дні течуть тепер серед степу, серед долини, **налитої зеленим хлібом*** (М. Коцюбинський) – відокремлене означення; ***Розганяючи туман, сонечко вставало*** (Б. Грінченко) – відокремлена обставина; *Більш жодного звуку не донеслося, **крім повівання пахучого повітря в розквітлому гіллі саду*** (Марко Вовчок) – відокремлений додаток.

У першому прикладі відокремлене означення, виражене дієприкметниковим зворотом, стоїть після пояснювального слова *долини*, уточнює його зміст, тому відокремлюється. У другому прикладі поширена обставина, виражена дієприслівниковим зворотом, незалежно від місця, де стоїть (залежить від присудка *вставало*, у даному випадку перед присудком) відокремлюється, бо виражає додаткову процесуальну дію.

Відокремлені другорядні члени речення функціонують переважно у літературно-книжній мові, виконуючи функцію економізації вислову; вони збагачують гнучкість синтаксичної структури літературної мови, збільшують кількість можливих паралельних конструкцій (синтаксична синонімія). Так, речення з відокремленими означеннями, як правило, можуть замінюватися складнопідрядними реченнями з підрядними означальними (питання *який?*), зрідка – із підрядними обставинними причини (питання *чому? з якої причини?*). Наприклад: *Мене спинає біла піна гречок, **запашна, легка, наче збита крилами бджіл*** (М. Коцюбинський). – *Мене спинає біла піна гречок, **яка є наче збита крилами бджіл, запашна, легка.*** – складнопідрядне речення з підрядним означальним. ***В окулярах і чорному платті, Ліда** нагадувала класну наглядачку старих часів* (О. Донченко). – *Ліда нагадувала класну наглядачку старих часів, **(чому?) тому що була одягнена у чорне плаття і носила окуляри.*** – складнопідрядне речення з підрядним обставинним причини.

Запам'ятайте! Дієприкметниковий зворот у будь-якій позиції в реченні, якщо він залежить від особового займенника (*я, ми, ти, ви, він, вона, воно, вони*) в ролі пояснювального слова, завжди відокремлюється. Наприклад: *Вона, **наморена ходою трохи не цілого дня, зразу** закрила натомлені очі* (П. Мирний). – *Наморена ходою трохи не цілого дня, вона зразу закрила натомлені очі.*

Робота над текстом

Вугілля

Вугілля – тверда осадова порода, горюча копалина, утворена шляхом вуглефікації рослинних залишків. Колір – від бурого до чорного. Виділяють гумоліти (кам'яне вугілля, буре вугілля та антрацити), сапропеліти й сапрогумоліти.

Викопне вугілля – переважно чорна, блискуча, тьмяно-блискуча, матова речовина, що характеризується різними відтінками кольору і блиску, різною текстурою (земли-

стою, шаруватою, монолітною), структурою (смугастою, штриховою, однорідною та ін.), поверхнею зламу (зернистою, гладенькою, напівраковинною та ін.), різною тріщинністю з плитчастою, кутасто-грудкуватою відмінами; поодинокими включеннями вуглефікованих фрагментів різних частин рослин; прошарками осадових порід та мінеральних включень. У складі викопного вугілля виділяють фітерали (залишки рослинного матеріалу) та мацерали (вуглеутворюючі компоненти).

Основні компоненти вугілля: органічна речовина, мінеральні домішки і волога. Маса органічної речовини становить 50–97 % від загальної маси сухого вугілля. Хімічний склад органічної частини вугілля включає С, Н, О, S, N та інші хімічні елементи. Переважає вуглець, на частку якого припадає 60–98 % маси вугільної речовини. Мінеральні домішки розсіяні в органічній масі у вигляді кристалів, конкрецій, тонких прошарків і лінз. Найпоширеніші глинисті мінерали; вміст їх в середньому становить 60–80 % від загальної маси неорганічного матеріалу. Підлегле значення мають карбонати, сульфіді заліза і кварц. У незначних кількостях містяться сульфіді кольорових і рідкісних металів, фосфати, сульфати, солі лужних металів. Відносний вміст мінеральних домішок в сухій речовині вугілля коливається в широких межах (зольність 50–60 %). Волога вугілля в основному сорбційна, капілярна та порова, частково волога входить до складу органічної маси або міститься в кристалізаційних ґратках мінералів (пірогенетична волога). Масова частка сумарної вологи коливається від 60 % в м'якому пухкому до 16 % у щільному бурому вугіллі, знижуючись до 6–10 % у кам'яному вугіллі та антрацитах. Мінімальну вологість (до 4 %) має середньометаморфізоване кам'яне вугілля. Величина цього показника – один з основних параметрів класифікації бурого вугілля. Вища теплота згоряння сухого беззольного вугілля коливається в межах (МДж/кг): для бурих 25,5–32,6, для кам'яних 30,5–36,2 і для антрацитів 35,6–33,9. Нижча теплота

згоряння в перерахунку на робоче паливо (МДж/кг): 6,1–18,8 для бурого вугілля, 22,0–22,5 для кам'яного вугілля і 20–26 для антрацитів.

Основні фізико-механічні властивості вугілля:

1) пружність – здатність відновлювати свої первинні розміри після зняття навантаження;

2) пластичність – здатність зберігати деформацію до межі текучості після зняття навантаження;

3) твердість – здатність чинити опір пружним і пластичним деформаціям при місцевій силовій дії на поверхню тіла;

4) міцність – здатність чинити опір руйнуванню під дією напружень;

5) крихкість – здатність руйнуватися без помітного поглинання енергії;

6) дробимість – властивість, що визначається сукупністю твердості, в'язкості і тріщинуватості;

7) тривкість – умовне поняття, яке символізує сукупність механічних властивостей і виявляється в різних технологічних процесах при видобутку і переробці вугілля.

Для утворення вугілля необхідне рясне накопичення рослинної маси. У стародавніх торф'яних болотах накопичувалася органічна речовина, з якої без доступу кисню формувалися поклади вугілля. Більшість промислових родовищ викопного вугілля відносяться до цього періоду, хоча існують і молодші родовища. Вік найдавнішого вугілля оцінюється приблизно в 350 мільйонів років. Вугілля утворюється в умовах, коли гниючий рослинний матеріал накопичується швидше, ніж відбувається його бактерійне розкладання. Ідеальні умови для цього є в болотах, де стояча вода збіднена киснем, перешкоджає життєдіяльності бактерій і тим самим оберігає рослинну масу від повного руйнування. На певній стадії процесу кислоти, що виділяються, запобігають подальшій діяльності бактерій. Так виникає торф – початковий продукт для утворення вугілля. Якщо потім відбувається його поховання під іншими наносами, то торф, під дією стиснення втрачаючи воду і гази, перетворюється у вугілля.

Під тиском товщі осадів потужністю 1 кілометр із 20-метрового шару торфу виходить пласт бурого вугілля завтовшки 4 метри. Якщо глибина поховання рослинного матеріалу досягає 3 кілометри, то такий же шар торфу перетворюється на пласт кам'яного вугілля завтовшки 2 метри. На більшій глибині, близько 6 кілометрів, і при вищій температурі 20 метровий шар торфу стає пластом антрациту завтовшки в 1,5 метра.

У результаті руху земної кори вугільні пласти зазнавали підняття і складкоутворення. Із часом підняті частини руйнувалися за рахунок ерозії, а опущені зберігалися в широких неглибоких басейнах, де вугілля знаходиться на рівні не менше 900 метрів від земної поверхні.

Класифікація вугілля

Антрацит

Антрацит – це викопне вугілля, що у процесі виникнення прогрівалося найглибше, вугілля найвищої міри вуглефікації. Характеризується великою густиною і блиском. Містить 95 % вуглецю. Застосовується як тверде висококалорійне паливо (теплотворність 6800–8350 ккал/кг). Має найбільшу теплоту згоряння, але погано спалахує. Утворюється з кам'яного вугілля за умови підвищеного тиску й температури на глибинах близько 6 кілометрів.

Кам'яне вугілля – осадова порода, що є продуктом глибокого розкладу решток рослин (дерев'янистих папоротей, хвощів і плавунів, а також перших голонасінних рослин). Більшість покладів кам'яного вугілля було утворено в палеозої, головним чином у кам'яновугільний період, приблизно 300–350 мільйонів років тому. За хімічним складом кам'яне вугілля є сумішшю високомолекулярних поліциклічних ароматичних сполук із високою масовою долею вуглецю, а також води і легких речовин із невеликою кількістю мінеральних домішок, які під час спалювання вугілля утворюють золу. Викопне вугілля відрізняється співвідношенням своїх компонентів, що визначає їхню теплоту згоряння. Низка органічних сполук, які входять до складу кам'яного вугілля, має канцерогенні властивості. Уміст вуглецю в кам'яному вугіллі, залежно від його сорту, становить від 75 % до 95 %. Містить до 12 % води (3–4 % внутрішньої), тому має вищу теплоту згоряння порівняно з бурим вугіллям. Містить до 32% легких речовин, завдяки чому непогано спалахує. Утворюється з бурого вугілля на глибинах близько 3 кілометрів.

Буре вугілля – тверде викопне вугілля, що утворилося з торфу, містить 65–70 % вуглецю, бурого кольору, наймолодше з викопного вугілля. Використовується як місцеве паливо, а також як хімічна сировина. Містить багато води (43%), і тому має низьку теплоту згоряння. Крім того, містить більшу кількість легких речовин (до 50%). Утворюється з відмерлих органічних решток під тиском навантаження і дією підвищеної температури на глибинах близько 1 км.

Буре вугілля

Доведені запаси вугілля на 2006 рік в млн. тонн

Країна	Кам'яне вугілля	Буре вугілля	Всього	%
США	111338	135305	246643	27,1
Росія	49088	107922	157010	17,3
Китай	62200	52300	114500	12,6
Індія	90085	2360	92445	10,2
Австралійський Союз	38600	39900	78500	8,6
Південна Африка	48750	0	48750	5,4
Україна	16274	17879	34153	3,8
Казахстан	28151	3128	31279	3,4
Польща	14000	0	14000	1,5
Бразилія	0	10113	10113	1,1
Німеччина	183	6556	6739	0,7
Колумбія	6230	381	6611	0,7
Канада	3471	3107	6578	0,7
Чехія	2094	3458	5552	0,6
Індонезія	740	4228	4968	0,5
Туреччина	278	3908	4186	0,5
Мадагаскар	198	3159	3357	0,4
Пакистан	0	3050	3050	0,3
Болгарія	4	2183	2187	0,2
Таїланд	0	1354	1354	0,1
Північна Корея	300	300	600	0,1
Нова Зеландія	33	538	571	0,1
Іспанія	200	330	530	0,1
Зімбабве	502	0	502	0,1
Румунія	22	472	494	0,1
Венесуела	479	0	479	0,1
Загалом	478771	430293	909064	100,0

Споживання вугілля, млн. т			
Реґіон	2001	2005	Зміна
США	1060	1567	+47,8%
Західна Європа	574	463	-19,3%
Японія	166	202	+21,7%
Країни колишнього СРСР	446	436	-2,2%
Китай	1383	2757	+99,3%
Індія	360	611	+69,7%
Решта світу	1274	3518	+20,7%
Загалом	5263	7574	+43,9%

Викопне вугілля – один із найпоширеніших видів корисних копалин, воно виявлено на всіх континентах Земної кулі. Відомо близько 3000 вугільних родовищ і басейнів. Є різні оцінки загальних світових запасів викопного вугілля – від 3,7 до 16 і більше трильйонів тонн (станом на 1990 р.). Викопне вугілля становить близько 87,5 % викопного палива Землі. Розвідані Світовим енергетичним конгресом у 1998 р. запаси вугілля були оцінені так (у млрд. т умовного палива): світові – 799,8; Європа – 72,6; Україна – 34,0. У світовому паливно-енергетичному балансі викопне вугілля становить близько 25 %.

Мовне оформлення тексту

1. Доберіть до дієслів, що трапляються в тексті, усі можливі форми дієприкметників. Наприклад: *зростають* – *зроста-юч-ий*, *виділяють* – *виділ-ен-ий*.

2. Використовуючи утворені від дієслів дієприкметники, спробуйте змінити структуру речень тексту, перебудовуючи їх із простих неускладнених або складних речень у прості, ускладнені відокремленими означеннями, вираженими дієприкметниковими зворотами. Наприклад: *У стародавніх торф'яних болотах накопичувалася органічна речовина, з якої без доступу кисню формувалися поклади вугілля.* – *У стародавніх торф'яних болотах накопичувалися поклади вугілля, **сформовані без доступу кисню**.* *Викопне вугілля – один із найпоширеніших видів корисних копалин, воно виявлене на всіх континентах Земної кулі.* – *Викопне вугілля – один із найпоширеніших видів корисних копалин, **виявлених на всіх континентах Земної кулі**.*

3. Знайдіть у тексті відокремлені означення, виражені дієприкметниковими зворотами. Поясніть, як утворилися дієприкметники, умови відокремлення означень. Наприклад: *Вугілля – **тверда осадова порода, горюча копалина, утворена шляхом вуглефікації рослинних залишків**.* – дієприкметник *утворена* – утворений від основи 1-ої особи однини особового дієслова *утвор-ю* за допомогою суфікса *-ен-*. Умовою відокремлення означення *утворена шляхом вуглефікації рослинних зали-*

шків є постпозиція щодо означуваного слова **копалина**. Якщо змінити позицію означення, тобто розмістити його перед означуваним словом, то умов для відокремлення не буде. Наприклад: *Вугілля – тверда осадкова порода, горюча, утворена шляхом вулгеліфікації рослинних залишків* **копалина** .

4. Передайте зміст речень із відокремленими означеннями, вираженими дієприкметниковими зворотами, складнопідрядними з підрядними означальними. Наприклад: **Розвідані Світовим енергетичним конгресом у 1998 р.** *запаси вугілля були оцінені так (у млрд. т умовного палива): світові – 799,8; Європа – 72,6; Україна – 34,0.* – **Запаси вугілля, які були розвідані Світовим енергетичним конгресом у 1998 р.,** *були оцінені так (у млрд. т умовного палива): світові – 799,8; Європа – 72,6; Україна – 34,0.*

5. Розкрийте зміст таблиць, поданих у тексті, створюючи речення з одиничними дієприкметниками та дієприкметниковими зворотами. Замініть створені речення з дієприкметниковими зворотами на складнопідрядні з підрядними означальними. Наприклад:

Запаси вугілля США, витрачені з 2001 по 2005 роки, збільшилися майже на 500 млн. тонн. – **Запаси вугілля США, що були витрачені з 2001 по 2005 роки,** *збільшилися майже на 500 млн. тонн.* **Країни, розташовані на території колишнього СРСР,** *зменшили витрати вугілля на 2,2 % на початку 2000-х років.* – **Країни, які розташовані на території колишнього СРСР,** *зменшили витрати вугілля на 2,2 % на початку 2000-х років.*

Запам'ятайте!

Засобом зв'язку предикативних частин у складнопідрядних реченнях із підрядними означальними є сполучні слова, найчастіше займенники *хто, що, який, котрий, чий*, прислівники *де, куди, звідки, коли, як* і сполучники *що, щоб, як, ніби, наче, неначе, мов, немов*. Використовуйте їх під час перебудови речень, ускладнених відокремленими означеннями, вираженими дієприкметниковими зворотами, на складнопідрядні речення з підрядними означальними.

Якщо Ви замінюєте речення, ускладнені відокремленими означеннями з додатковим обставинним значенням причини, вираженими дієприкметниковими зворотами, на складнопідрядні речення з підрядними обставинними причини, то використовуйте такі засоби зв'язку: складені сполучники *через те що, від того що, завдяки тому що, на підставі того що, з огляду на те що, заради того що, за рахунок того що, внаслідок того що, в силу того що, з причини того що, у зв'язку з тим що, зважаючи на те що, тому що*, простий сполучник *бо*.

1. Випишіть 10 речень із фахової наукової літератури про вугілля з відокремленими означеннями. Поясніть розділові знаки при них.

2. Зробіть письмовий опис одного із видів вугілля з використанням відокремлених означень. Прочитайте його вголос, дотримуючись правильного інтонування.

Робота над змістом тексту

1. Продовжте ряди слів:

- 1) основні компоненти вугілля: органічна речовина, ...;
- 2) викопне вугілля – переважно чорна, блискуча, тьмяно-блискуча, матова речовина, що характеризується різними відтінками кольору і блиску, ...;
- 3) у складі викопного вугілля виокремлюють фітерали ...;
- 4) основні фізико-механічні властивості вугілля: пружність – здатність відновлювати свої первинні розміри після зняття навантаження .

2. Замість крапок вставте відповідні за змістом дієслова та його форми:

Основні компоненти вугілля: органічна речовина, мінеральні домішки і волога. Маса органічної речовини ... 50–97 % від загальної маси сухого вугілля. Хімічний склад органічної частини вугілля ... С, Н, О, S, N та інші хімічні елементи. вуглець, на частку якого ... 60–98 % маси вугільної речовини. Мінеральні домішки ... в органічній масі у вигляді кристалів, конкрецій, тонких прошарків і лінз. Найпоширеніші глинисті мінерали; вміст їх в середньому ... 60–80 % від загальної маси неорганічного матеріалу. Підлегле значення ... карбонати, сульфіді заліза і кварц. У незначних кількостях ... сульфіді кольорових і рідкісних металів, фосфати, сульфати, солі лужних металів. Відносний вміст мінеральних домішок в сухій речовині вугілля ... в широких межах (зольність 50–60 %). Волога вугілля в основному сорбційна, капілярна та порова, частково волога ... до складу органічної маси або ... в кристалізаційних ґратках мінералів (пірогенетична волога). Масова частка сумарної вологи ... від 60 % в м'яких пухких до 16 % у щільному бурому вугіллі, ... до 6–10 % у кам'яному вугіллі та антрацитах. Мінімальну вологість (до 4 %) ... середньометаморфізоване кам'яне вугілля. Величина цього показника – один з основних параметрів класифікації бурого вугілля. Вища теплота згоряння сухого беззольного вугілля ... в межах (МДж/кг): для бурих 25,5 – 32,6, для кам'яних 30,5 – 36,2 і для антрацитів 35,6 – 33,9. Нижча теплота згоряння в перерахунку на робоче паливо (МДж/кг): 6,1–18,8 для бурого вугілля, 22,0 – 22,5 для кам'яного вугілля і 20 – 26 для антрацитів.

3. Складіть речення, використовуючи інформацію з довідки.

- 1) Викопне вугілля – це переважно;
- 2) Текстура вугілля буває ... ;
- 3) Структура вугілля буває ... ;
- 3) Поверхня зламу вугілля буває ...;
- 4) Вугілля характеризується ...;
- 5) У складі викопного вугілля виокремлюють

Довідка: чорна, блискуча, тьмяно-блискуча, матова речовина, що характеризується різними відтінками кольору і блиску; землистою, шаруватою, монолітною; смугастою, штриховою, однорідною; зернистою, гладенькою, напівраковинною; різною тріщинністю з плитчастою, кутасто-грудкуватою відмінами; поодинокими включеннями вуглефікованих фрагментів різних частин рослин; прошарками осадових порід та мінеральних включень; фітерали (залишки рослинного матеріалу) та мацерали (вуглеутворюючі компоненти).

4. Прислухайте уривок із тексту. Дайте відповіді на запитання. Для підготовки послуговуйтеся довідковою літературою.

Уривок. Основні фізико-механічні властивості вугілля:

1) пружність – здатність відновлювати свої первинні розміри після зняття навантаження;

2) пластичність – здатність зберігати деформацію до межі текучості після зняття навантаження;

3) твердість – здатність чинити опір пружним і пластичним деформаціям при місцевій силовій дії на поверхню тіла;

4) міцність – здатність чинити опір руйнуванню під дією напружень;

5) крихкість – здатність руйнуватися без помітного поглинання енергії;

6) дробимість – властивість, що визначається сукупністю твердості, в'язкості і тріщинуватості;

7) тривкість – умовне поняття, яке символізує сукупність механічних властивостей і виявляється в різних технологічних процесах при видобутку і переробці вугілля.

Питання. 1. Які основні властивості вугілля? 2. Розкажіть про показники пружності, пластичності, твердості, міцності, крихкості, дробильності, тривкості кожного з різновидів вугілля: кам'яного вугілля, бурого вугілля, антрациту.

1. Розкажіть про особливості утворення торфу.

2. Поясніть, від чого залежить глибина, товщина та форма залягання вугілля в надрах.

3. Використовуючи географічні карти, з'ясуйте питання про особливості вугільних родовищ на Вашому континенті. У чому специфіка вугільних запасів Вашої країни?

Робота над компресією тексту

Запам'ятайте!

Реферування – це одна з найбільш розповсюджених письмових форм отримання інформації, яка дозволяє в сучасному величезному потоці новин в короткий термін відібрати потрібну спеціалісту інформацію. Порівняно з анотуванням реферування є досконалішим методом оброблення джерел інформації: якщо в анотації наведено лише короткий перелік питань, що розглядаються, то в рефераті викладено сутність питань та подано найважливіші висновки. На сучасному рівні розвитку інформаційних технологій з'явилося завдання автоматичного реферування, яке майже не відрізняється від складання реферату. У випадку реферування робіт: монографії, дисертаційної праці та ін. використовуються такі фрази в обов'язковому порядку: *автор стверджує, що...; автор наголошує на...; за словами автора...; у своїй роботі «назва роботи» автор окреслює...; автор зауважує...; автор порушує такі питання...; автор говорить про...; автор розглядає...; зі схеми видно, що автор дотримується...; у цій роботі подано такі результати...; згідно з автором книжки...; на думку автора монографії...; однією з головних проблем, завдань є...; це дослідження спрямоване на винайдення нових способів... .*

Реферат (лат. *refero* – доношу, повідомляю, переказую) – короткий переказ змісту наукової роботи, книги або вчення, оформлене у вигляді письмової публічної доповіді; доповідь на задану тему, зроблена на основі критичного огляду відповідних джерел інформації (наукових праць, літератури з теми). Реферати поділяють на інформативні та індикативні. Факт такого поділу визнано міжнародною конференцією з наукового реферування (Париж, 1949 р.).

Інформаційний реферат, за її визначенням, містить аргументи й наводить основні дані та висновки оригінальних документів, які цінні для загальної системи знань або корисні для певного кола читачів, а індикативний – це стислий реферат, створений задля допомоги читачеві у розв’язанні питання, чи слід йому звертатися до оригінального документа. Інформативний реферат найповніше розкриває зміст документа, передає важливі фактичні та теоретичні відомості. У інформативному рефераті має бути вказано предмет дослідження та мету роботи, уміщено дані про метод і умови дослідження, подано результати та пропозиції автора щодо їх застосування, наведено основні характеристики нових технологічних процесів, технічних виробів, нову інформацію про відомі явища, предмети та ін. Послідовність викладу матеріалу виступає як головна вимога, що висувається до такого реферату.

Індикативний реферат містить відомості тільки про найважливіші аспекти змісту первинного документа та його інформаційний зміст. При цьому вирішальним є не послідовність викладення матеріалу, а логіка бібліографічного задуму. Вона полягає у виокремленні найголовнішого та найактуальнішого в документі. У такому рефераті немає докладної фактографічної інформації, його основне цільове призначення – привернути увагу користувача до наукового документа.

Також реферати поділяють на монографічний, звідний, аспектний, фрагментний. **Монографічний** реферат – складений на основі аналітико-синтетичного перероблення інформації, що міститься в одному первинному документі. Звідний реферат містить відомості з низки первинних документів на одну тему, викладені у вигляді зв’язного тексту. **Аспектним** є реферат, укладений на основі аналітико-синтетичного перероблення інформації одного чи кількох аспектів первинного документа. **Фрагментний** укладається за одним чи кількома структурними елементами документа, якщо він має великий обсяг різнопрофільної інформації. Також реферати поділяють за ознакою орієнтованості на споживача (**цільовий** і **загальний**), за формалізацією структури (**текстовий** і **бланковий**).

Розрізняють два види рефератів: продуктивні і репродуктивні. **Репродуктивний** реферат відтворює зміст первинного тексту. **Продуктивний** містить творче або критичне осмислення реферованих джерел. Репродуктивні реферати можна розділити ще на два види: реферат-конспект і реферат-резюме. **Реферат-конспект** містить фактичну інформацію в узагальненому вигляді, ілюстрований матеріал, різні відомості про методи дослідження, результати дослідження та можливості їх застосування. **Реферат-резюме** містить тільки основні положення даної теми.

У продуктивних рефератах виділяють реферат-довідь і реферат-огляд. **Реферат-огляд** складається на основі кількох джерел і зіставляє різні погляди з окресленого питання. У **рефераті-довіді**, поряд з аналізом інформації першоджерела, є об'єктивна оцінка проблеми; цей реферат має розгорнутий характер.

Обсяг реферату – до 700 символів (10-12 рядків), містить відомості про призначення, сфери застосування і функціональні можливості програмного продукту.

Реферат має певну композицію: **Вступ**. У вступі обґрунтовується вибір теми, можуть бути вихідні дані реферованого тексту (назва, де опубліковано, у якому році), відомості про автора (П. І. Б., спеціальність, науковий ступінь, вчене звання), розкривається проблематика обраної теми. **Основна частина**. Зміст реферованого тексту, основні тези, їх аргументація. **Висновок**. Робиться загальний висновок із проблеми, заявленої в рефераті.

Реферат має такі ознаки: зміст реферату повністю залежить від змісту реферованих джерел; містить точний виклад основної інформації без спотворень і суб'єктивних оцінок; має постійну структуру.

Реферати пишуться зазвичай стандартною, клішованою мовою, із використанням типологізованих мовних зворотів на зразок *«важливе значення має»*, *«приділяється особлива увага»*, *«порушується питання»*, *«робимо такі висновки»*, *«досліджувана проблема»*, *«означене питання»* тощо. До мовних та стилістичних особливостей рефератів належать слова і звороти мови, що мають узагальнювальний характер, словесні кліше. Їм зазвичай притаманні невизначено-особисті пропозиції, абстрактні іменники, специфічні і наукові терміни, властиві досліджуваній проблемі, слова-жаргонізми, дієприлівникові звороти. У рефератів особлива логічність подачі матеріалу і висловлювання думки, певна об'єктивність викладу матеріалу. Усе це пов'язано не з убогістю лексики автора, а зі своєрідністю мови рефератів (особливо вузькоспеціалізованої спрямованості, де переважають специфічні терміни і звороти).

На завершення робота повинна отримати відповідну рецензію з оцінкою. Рецензія складається на основі таких чинників: рівень ерудованості автора з теми (сучасність і своєчасність розглянутої проблеми, рівень ознайомлення автора роботи з актуальним станом досліджуваної проблематики, повнота цитування джерел, міра використання у праці результатів досліджень і встановлених наукових фактів); особисті заслуги автора реферату (додаткові знання, використані під час написання дослідження, новизна поданого матеріалу і розглянутої проблеми, рівень володіння тематикою та наукове значення досліджуваного питання); характер реферату (логічність подачі матеріалу, грамотність автора, правильне оформлення роботи, належна відповідність реферату всім стандартним вимогам).

1. Виокремте основну інформацію кожного абзацу. Наприклад:

Текст абзацу

Основна інформація абзацу

Викопне вугілля – переважно чорна, блискуча, тьмяно-блискуча, матова речовина, що характеризується різними відтінками кольору і блиску, різною текстурою (землистою, шаруватою, монолітною), структурою (смугастою, штриховою, однорідною та ін.), поверхнею зламу (зернистою, гладенькою, напівраковинною та ін.), різною тріщинністю з плитчастою, кутасто-грудкуватою відмінами; поодинокими включеннями вуглефікованих фрагментів різних частин рослин; прошарками осадових порід та мінеральних включень. У складі викопного вугілля виділяють фітерали (залишки рослинного матеріалу) та мацерали (вуглеутворювальні компоненти).

Основні властивості викопного вугілля

2. Прочитайте ще раз статтю «Вугілля». Знайдіть вступ, головну частину, висновки, а також визначте певну кількість змістових частин і зміст кожної з них.

3. Виділіть основну та додаткову інформацію статті.

4. Складіть називний план прочитаної статті.

5. Зіставте наявність і послідовність змістових частин статті з планом тексту. Чи є логічною послідовність інформації в статті і чи зберегли Ви її в рефераті?

6. Напишіть заголовок реферату. Передайте основний зміст статті у формі реферату. **Пам'ятайте, що перенасичувати реферат мовними засобами не варто! Кількість абзаців не завжди відповідає кількості смислових частин.** Для написання реферату виконайте завдання у правій колонці.

I. Вступ

Вугілля – тверда осадова порода, горюча копалина, утворена шляхом вуглефікації рослинних залишків. Колір – від бурого до чорного.

Виділяють гумоліти (кам'яне вугілля, буре вугілля та антрацити), сапропеліти й сапрогумоліти.

1. Прочитайте Вступ і сформулюйте тему статті. Використовуйте модель: де подано визначення поняття? розглядається, аналізується що?

2. Запишіть Вступ реферату.

II. Основна частина (на прикладі одного абзацу)

Антрацит – це викопне вугілля, що при своєму виникненні прогрівалося найглибше, вугілля найвищої міри вуглефікації. Характеризується великою густиною і блиском. Містить 95 % вуглецю. Застосовується як тверде висококалорійне паливо (теплотворність 6800 –8350 ккал/кг).

1. Сформулюйте основний зміст частини «Різновиди вугілля».

2. Оформіть інформацію відповідними рефера-

Має найбільшу теплоту згоряння, але погано спалахує. Утворюється з кам'яного вугілля при підвищенні тиску й температури на глибинах близько 6 кілометрів. Кам'яне вугілля – осадова порода, що є продуктом глибокого розкладу решток рослин (дерев'янистих папоротей, хвощів і плаунів, а також перших голонасінних рослин). Більшість покладів кам'яного вугілля було утворено в палеозої, головним чином у кам'яновугільний період, приблизно 300–350 мільйонів років тому. За хімічним складом кам'яне вугілля є сумішшю високомолекулярних поліциклічних ароматичних сполук із високою масовою долею вуглецю, а також води і летких речовин із невеликою кількістю мінеральних домішок, які під час спалювання вугілля утворюють золу. Викопне вугілля відрізняється співвідношенням своїх компонентів, що визначає їхню теплоту згоряння. Низка органічних сполук, які входять до складу кам'яного вугілля, має канцерогенні властивості. Вміст вуглецю в кам'яному вугіллі, залежно від його сорту, становить від 75 % до 95 %. Містить до 12 % вологи (3–4 % внутрішньої), тому має вищу теплоту згоряння порівняно з бурим вугіллям. Містить до 32 % летких речовин, завдяки чому непогано спалахує. Утворюється з бурого вугілля на глибинах близько 3 кілометрів. Буре вугілля – тверде викопне вугілля, що утворилося з торфу, містить 65–70 % вуглецю, бурого кольору, наймолодше з викопного вугілля. Використовується як місцеве паливо, а також як хімічна сировина. Містить багато води (43 %), і тому має низьку теплоту згоряння. Крім того, містить більшу кількість летких речовин (до 50 %). Утворюється з відмерлих органічних решток під тиском навантаження і дією підвищеної температури на глибинах близько 1 км.

III. Висновки

Викопне вугілля – один із найпоширеніших видів корисних копалин, воно виявлено на всіх континентах Земної кулі. Відомо близько 3000 вугільних родовищ і басейнів. Існують різні оцінки загальних світових запасів викопного вугілля – від 3,7 до 16 і більше трильйонів тон (станом на 1990 р.). Викопне вугілля становить близько 87,5 % викопного палива Землі. Розвідані Світовим енергетичним конгресом у

тивними кліше (див. у теоретичній частині).

3. Під час перерахування інформації використовуйте конструкції: по-перше, по-друге,..., отже.

4. Запишіть цю частину інформації.

1. Оформіть висновки реферату. Дайте відповідь на запитання: Який висновок робиться у заключній частині?

2. Які реферативні кліше Ви могли б використувати?

1998 р. запаси вугілля були оцінені так (у млрд. т умовно- вувати під час написан- го палива): світові – 799,8; Європа – 72,6; Україна – 34,0. ня висновків?
У світовому паливно-енергетичному балансі викопне ву- гілля становить близько 25 %.

Запам'ятайте! Мовні засоби оформлення вступу, головної частини і висновків реферату (реферативні кліше).

I. Вступ: тема і проблема статті

Статтю присвячено (чому?), проблемі (чого?), питанню...

Статтю присвячено (чому?), проблемі, питанню...

Тема статті: ...

Проблема статті: ...

У статті автор розглядає (що?), розкриває питання (чого?), проблему (чого?)...

У статті розглядається (що?), розкривається питання (чого?), проблема (чого?)...

У статті автор викладає (що?), аналізує (що?), узагальнює (що?), викладає наукову позицію щодо, ставить питання (про що?); з'ясовує проблему (чого?)... .

У статті викладається наукова позиція щодо, ставиться питання (про що?); з'ясовується проблема (чого?)...

II. Композиція статті Стаття складається з ...; поділяється на ...

Головна частина: основний зміст статті (добір мовних засобів залежить від комунікативного задання окремих частин статті):

Автор визначає (що?); подає визначення (чого?); характеризує (що?); подає характеристику (чого?); розкриває (що?); розглядає (що?); перераховує (що?).

II. 1. – визначення і характеристика предметів, явищ, що розглядаються в статті.

У статті подано визначення (чого?); схарактеризовано (що?); подано характеристику (чого?); розкрито (що?); розглянуто (що?); перераховано (що?).

II. 2. – перерахування основних положень статті. Автор розглядає (що?); розкриває (що?); зупиняється (на чому?); описує (що?); доводить (що?); відзначає (що?); підкреслює (що?); пояснює (що?); говорить (про що?); вважає, що...; відзначає, що...; підкреслює, що ...; говорить про те, що...

II. 3. – перерахування й характеристика питань, що побіжно розглядаються у статті. У статті йдеться про те, що...; розглянуто (що?); розкрито (що?); описано (що?); подано відомості (про що?); наведено відомості (про що?). Автор торкається (чого?); згадує (про що?).

II. 4. – акцент на важливих фактах, думках. У статті розглядається проблема (чого?). Автор відзначає (що?); підкреслює (що?); указує (на що?); особливо зупиняється (на чому?); звертає увагу (на що?); приділяє велику увагу (чому?); відзначає важливість (чого?). Автор ілюструє (що? чим?); наводить приклад (чого?); наводить приклад того, як...; наводить у якості прикладу (що?); наводить факти, цифри, що доводять (що?); підкріплює прикладом (що?); підтверджує висновки фактами...

II. 5. – наведення прикладів, важливих під час передачі основного змісту статті. У статті наведено приклади того, як...; наведено факти, цифри, що доводять...; підтверджено прикладом, що...; підтверджено прикладами той факт, що...

III. Висновки. У висновках автор робить узагальнення про те, що...; доходить висновку, що...
У висновках підводяться підсумки (чого?); можна зробити висновок про те, що...
У висновках відзначено, що...
У висновках йдеться про те, що...

1. Прочитайте реферат в аудиторії. Зіставте обсяг і зміст статті з обсягом і змістом написаного Вами реферату.

Самостійна робота

Світова торгівля

Міжнародна торгівля функціонувала ще в глибоку давнину, але всесвітній ринок як складник світового господарства з'явився на ґрунті міжнародного поділу праці у період зародження і розвитку капіталістичних відносин. Усесвітній (світовий) ринок – це система обміну товарами й послугами на міждержавному рівні. У сучасних умовах дедалі більшого значення набуває на світовому ринку торгівля послугами і науково-технічними досягненнями. Остання відбувається у формі торгівлі патентами й ліцензіями. Складається особлива система цін – світові ціни. В основу формування світової ціни покладено інтернаціональну вартість. У кожній країні є власний рівень суспільно необхідних затрат праці, а отже, і своя національна вартість.

На початковому етапі розвитку світової торгівлі в ній переважали вивіз із аграрних країн сировини і продовольства й зворотні поставки в ці країни із розвинутих держав готової продукції. У міру розвитку вивозу капіталу дедалі більшого значення набував експорт обладнання з промислово розвинутих держав у країни, що розвиваються. НТР, яка змінила характер вивозу капіталу, надала новий імпульс зрушенням у структурі світового експорту. У цій структурі зростає частка продукції обробної промисловості і знижується – добувних галузей. Найшвидшими темпами (що пов'язано з імпортом капіталу і діяльністю ТНК) і в товарному експорті країн, що розвиваються, зростає частка промислової продукції. Слід підкреслити, що одним із чинників збільшення у світовій торгівлі продукції промисловості, зокрема й обробної, стало зниження в середині 80-х років цін на нафту. На динаміці цін на нафту позначився вплив таких чинників (що діють в умовах НТР), як створення нових енергозберігаючих технологій, економічних двигунів внутрішнього згорання та інших машин і механізмів, заміщення нафти іншими енергоносіями. Відносно низька питома вага на світовому ринку сільськогосподарської продукції значною мірою пояснюється тим, що науково-технічний прогрес у цій галузі в розвинутих країнах сприяв зростанню власного виробництва, а отже, і зниженню попиту на зовнішньому ринку.

Ще однією характерною тенденцією сучасного розвитку світової торгівлі є постійні зміни у співвідношенні сил між різними країнами і групами країн на світовому ринку. Починаючи з 60-х років, неухильно знижується частка американського експорту у світовому експорті. У 1960 р. вона становила 20,3 %, а в 1992 р. – тільки 12,2 %.

Послаблення позицій США на світовому ринку пов'язано зі зниженням конкурентоспроможності американського виробництва, що пояснюється багатьма чинниками. По-перше, у 60-80-ті роки продуктивність праці в Японії і Західній Європі росла вищими темпами, ніж у США, унаслідок чого з'явилося відносно здешевлення японських і європейських товарів порівняно з американськими. По-друге, у цьому ж напрямі діяв чинник різниці в рівні заробітної плати – у США він був найвищим. Тому ціни на багато японських товарів, особливо на побутову радіоелектроніку, нижчі, ніж на аналогічну американську продукцію. По-третє, у багатьох, передусім, новітніх галузях японські і західноєвропейські компанії виробляють якіснішу продукцію. Нарешті, по-четверте, позначаються і серйозні перепони, які ставили країни ЄЕС на шляху проникнення на їхній ринок американських товарів у вигляді єдиного митного тарифу, компенсацій на сільськогосподарську продукцію і тощо.

Проте в середині 90-х років США знову виходять на перші позиції у світі за конкурентоспроможністю. За ними йдуть Сінгапур, Гонконг, а також Японія, яка раніше протягом шести років посідала перше місце. Що стосується країн, які розвиваються, то розширення масштабів їхнього експорту, хоч і відбувається (з 1970 по 1992 р. частка країн, що розвиваються, у світовому експорті збільшилася з 18,4 до 26,2 %), причому головним чином за рахунок нових індустриальних країн Південно-Східної Азії, але натрапляє на чималі труднощі. Пояснюється це тим, що більшість країн, що розвиваються, залишаються постачальниками сировини і продовольства, тоді як НТР викликала відносне зниження попиту на ці види продукції на світовому ринку. Сьогодні розвинуті країни самі прагнуть експортувати продовольчі товари і, встановлюючи високе мито, зводять бар'єри на шляху їх імпорту з країн, що розвиваються.

Величезна зовнішня заборгованість і зменшення експортних можливостей викликають зниження темпів зростання імпорту в країнах, що розвиваються.

Зміни у співвідношенні сил на світовому ринку призводять до різного стану торгових балансів головних промислово розвинутих країн світу. Що стосується США, то для зовнішньої торгівлі цієї країни у 80-ті роки було характерним дедалі більше перевищення імпорту над експортом, тобто торговий баланс був від'ємний. У 1979–1981 рр. таке перевищення становило 38 671 млн. дол., а в 1988–1990 рр. – 130 177 млн. дол. Водночас торгові баланси основних конкурентів США на світовому ринку – Японії і ФРН – залишалися позитивними, причому перевищення експорту над імпортом зростало. У 1979-1981 рр. в Японії експорт перевищив імпорт на 3203 млн. дол., в ФРН – на 9740 млн. дол. У 1988-1990 рр. аналогічний показник становив для Японії – 64 683 млн. дол., а для ФРН – 67 047 млн. дол. Іноземні корпорації витісняють американські компанії вже не тільки на світовому ринку, а й усередині США.

Характерною тенденцією розвитку світової торгівлі є підвищення значення міждержавного регулювання зовнішньоторгових операцій. Таке регулювання розпочиналося ще до Другої світової війни. Наприклад, у 1929-1933 рр. під час кризи

надвиробництва багато країн намагалися продати свою продукцію на зовнішніх ринках за навмисно заниженими, демпінговими цінами, що загрожувало війною цін у міжнародному масштабі і руйнуванням усієї світової торгівлі. Зважаючи на цю загрозу, уряди багатьох держав змушені були укласти угоди, які регулювали умови торгівлі на світовому ринку багатьма товарами, – пшеницею, цукровою продукцією, м'ясом, оловом, каучуком.

У післявоєнний період міждержавне регулювання світової торгівлі одержало подальший розвиток. Із 1 січня 1948 р. діяла Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ) – міжнародна організація, що функціонувала на основі міжурядового багатостороннього договору, в якому містилися принципи й правила міжнародної торгівлі, обов'язкові для країн-учасниць. У 1997 р. число її повноправних членів становило 130 країн. Основною формою роботи ГАТТ є проведення учасниками угоди багатосторонніх торгових переговорів, у ході яких досягаються домовленості про тарифне регулювання міжнародної торгівлі, умови торгівлі окремими видами товарів, про антидемпінгові заходи й ліцензування імпорту тощо.

3 січня 1996 р. ГАТТ припинила своє існування і перетворилася у Світову організацію торгівлі (СОТ), її членами-засновниками стала 81 країна. Угода про створення СОТ – результат переговорів у рамках «уругвайського раунду». СОТ крім принципів ГАТТ включає в себе Угоду про торгівлю послугами, Угоду з торговельних аспектів інтелектуальної власності. Нова організація буде також регулювати міжнародний обмін послугами і інтелектуальною власністю і контролювати захист інвестицій.

Багато уваги проблемам зовнішньої торгівлі приділяється і на щорічних нарадах керівників семи провідних промислово розвинутих країн світу – Великобританії, Німеччини, Італії, Канади, США, Франції та Японії. За останній час для таких нарад стає характерним натиск на Японію з боку її партнерів задля досягнення від неї торгових поступок, які обмежували б японський експорт і збільшували б імпорт Японією продукції компаній США і країн ЄС.

Міждержавне регулювання світової торгівлі розвивається і через створення спеціальних організацій, до яких входять країни, що є основними постачальниками на світовий ринок необхідної продукції. Найбільшою популярністю серед них користується організація країн – експортерів нафти (ОПЕК). Метою подібних організацій є узгодження цін на продукцію, встановлення експортних квот для кожної країни-учасниці, обмеження виробництва.

Завдання до самостійної роботи

1. Доберіть до дієслів, що трапляються в тексті, усі можливі форми дієприкметників. Наприклад: *переважати* – *певажа-юч-чий*; *набути* – *набу-т-ий*; *змінити* – *змін-ен-ий*.

2. Замість крапок вставте відповідні за змістом дієслова та його форми:

На початковому етапі розвитку світової торгівлі в ній ... вивіз із аграрних країн сировини і продовольства й зворотні поставки в ці країни із ... держав готової продукції. У міру розвитку вивозу капіталу дедалі більшого значення ... експорт обладнання із промислово ... держав у країни, що... . НТР, яка ... характер вивозу капіталу, ... новий імпульс зрушенням у структурі світового експорту. У цій структурі ... частка продукції обробної промисловості і ... – добувних галузей. Найшвидшими темпами (що ... з імпортом капіталу і діяльністю ТНК) і в товарному експорті країн, що..., ... частка промислової продукції. ... , що одним із чинників збільшення у світовій торгівлі продукції промисловості, зокрема й обробної, ... зниження в середині 80-х років цін на нафту. На динаміці цін на нафту ... вплив таких чинників (що ... в умовах НТР), як створення нових енергозберігаючих технологій, економічних двигунів внутрішнього згорання та інших машин і механізмів, заміщення нафти іншими енергоносіями. Відносно низька питома вага на світовому ринку сільськогосподарської продукції значною мірою ... тим, що науково-технічний прогрес у цій галузі в розвинутих країнах ... зростанню власного виробництва, а отже, і зниженню попиту на зовнішньому ринку.

3. Складіть речення, використовуючи інформацію з довідки.

Ще однією характерною тенденцією сучасного розвитку світової торгівлі є... . Починаючи з 60-х років, неухильно знижується У 1960 р. вона становила ... , а в 1992 р. – тільки

Послаблення позицій США на світовому ринку пов'язано..., що пояснюється багатьма чинниками. По-перше, у 60-80-ті роки продуктивність праці в Японії і Західній Європі росла вищими темпами, ніж у США, унаслідок чого По-друге, у цьому ж напрямі діяв ... – у США він був найвищим. Тому ціни на багато японських товарів, особливо на побутову радіоелектроніку, По-третє, у багатьох, передусім, новітніх галузях Нарешті, по-четверте, позначаються і серйозні перепони, які ставили країни ЄЕС на шляху проникнення на їхній ринок американських товарів ... тощо.

Довідка: ... постійні зміни у співвідношенні сил між різними країнами і групами країн на світовому ринку; частка американського експорту в світовому експорті; 20,3 %; 12,2 %; ... зі зниженням конкурентоспроможності американського виробництва... ; ... з'явилося відносне здешевлення японських і європейських товарів порівняно з американськими;... чинник різниці в рівні заробітної плати...; нижчі, ніж на аналогічну американську продукцію; японські і західноєвропейські компанії виробляють якіснішу продукцію; у вигляді єдиного митного тарифу, компенсацій на сільськогосподарську продукцію....

4. Прослухайте уривок із тексту. Дайте відповіді на запитання. Для підготовки користуйтеся довідковою літературою.

Уривок. Величезна зовнішня заборгованість і зменшення експортних можливостей викликають зниження темпів зростання імпорту в країнах, що розвиваються. Зміни у співвідношенні сил на світовому ринку приводять до різного стану торгових балансів головних промислово розвинутих країн світу. Що стосується США, то для зовнішньої торгівлі цієї країни у 80-ті роки було характерним дедалі більше перевищення імпорту над експортом, тобто торговий баланс був від'ємний. У 1979–1981 рр. таке перевищення становило 38 671 млн. дол., а в 1988–1990 рр. – 130 177 млн. дол. Водночас торгові баланси основних конкурентів США на світовому ринку – Японії і ФРН – залишалися позитивними, причому перевищення експорту над імпортом зростало. У 1979–1981 рр. в Японії експорт перевищив імпорт на 3203 млн. дол., у ФРН – на 9740 млн. дол. У 1988–1990 рр. аналогічний показник становив для Японії – 64 683 млн. дол., а для ФРН – 67 047 млн. дол. Іноземні корпорації витісняють американські компанії вже не тільки на світовому ринку, а й всередині США.

Питання: Що викликає зниження темпів зростання імпорту в країнах, що розвиваються? До чого призводять зміни у співвідношенні сил на світовому ринку? Що було характерним для зовнішньої торгівлі США у 80-ті роки ХХ століття? Скільки мільйонів доларів становило перевищення імпорту над експортом у США з 1979 по 1981 роки? Яке співвідношення імпорту та експорту було за аналогічний період в торгових баластах Японії та ФРН? Що відбувається з іноземними компаніями на території США?

5. Виділіть основну інформацію кожного абзацу. Наприклад:

Текст абзацу

Основна інформація абзацу

Характерною тенденцією розвитку світової торгівлі є підвищення значення міждержавного регулювання зовнішньоторгових операцій. Таке регулювання розпочиналося ще до Другої світової війни. Наприклад, у 1929–1933 рр. під час кризи надвиробництва багато країн намагалися продати свою продукцію на зовнішніх ринках за навмисно заниженими, демпінговими цінами, що загрожувало війною цін у міжнародному масштабі і руйнуванням усієї світової торгівлі. Зважаючи на цю загрозу, уряди багатьох держав змушені були укласти угоди, які регулювали умови торгівлі на світовому ринку багатьма товарами, – пшеницею, цукровою продукцією, м'ясом, оловом, каучуком.

Підвищення значення міждержавного регулювання зовнішньоторгових операцій – характерна тенденція розвитку світової торгівлі.

6. Прочитайте ще раз статтю «Світова торгівля». Знайдіть вступ, головну частину, висновки, а також визначте певну кількість змістових частин і зміст кожної з них. Виділіть основну та додаткову інформацію статті. Складіть називний план прочитаної статті. Зіставте наявність і послідовність змістових частин статті з планом тексту. Чи є логічною послідовність інформації в статті і чи зберегли Ви її в рефераті? Напишіть реферат статті.

Практичне заняття №29, 30

Тема. Дієприслівник як форма дієслова. Утворення і вживання дієприслівника. Складання власного мікротексту на матеріалі художньої літератури. Леся Українка.

Мета. Навчити утворювати та вживати дієприслівники в тексті.

Розвивати вміння аналізувати прочитаний художній текст, віднаходити нову інформацію в ньому, складати власний мікротекст художнього стилю.

Виховувати художній смак, формувати інтерес до української поетичної спадщини.

Орфоепічний тренінг

радий – рясний

разом – ряса

трохи – трьох

радіти – рятувати

правда – прямий

орати – горять

заради – радій

трава – трясти

друк – дрюк

кобза́р – кобзаря – кобзарями

сто́ляр – сто́ляра – сто́лярами

секретáр – секретаря – секретарями

футля́р – футля́ра – футля́рами

шахта́р – шахтаря – шахтарями

команді́р – команді́ра – команді́рами

ворота́р – воротаря – воротарями

гекта́р – гекта́ра – гекта́рами

Навчальна інформація до заняття

Розрізнення дієприкметників і прикметників

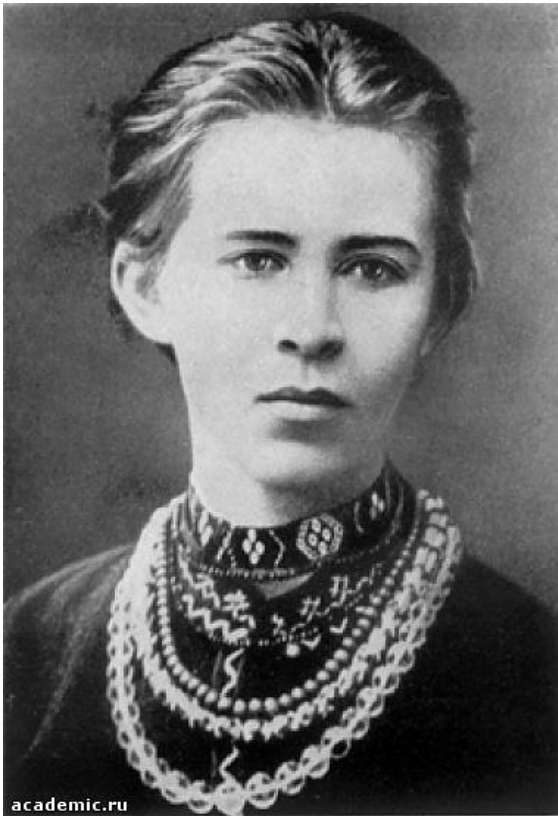
1. Дієприкметники називають ознаку, зумовлену дією, їх можна замінити дієсловом, при них бувають залежні слова. Прикметники не можна замінити дієсловом.

2. Дієприкметники недоконаного виду мають суфікси **-уч-(-юч-)**, якщо утворені від дієслів I дієвідміни, і **-ач- (-яч-)**, якщо утворені від дієслів II дієвідміни.

3. Дієприкметники на **-л-(ий)** бувають лише доконаного виду. Інші слова на **-л-(ий)** – прикметники.

4. Прикметники мають наголошені суфікси **-енн-(ий)**, **-анн-(ий)** і вказують на неможливість якоїсь дії. У подібних до них дієприкметниках наявні ненаголошені суфікси **-ен- (-єн-)**. Дієприкметники лише заперечують якусь ознаку, зумовлену дією. Наприклад:

Дієприкметники	Прикметники
<i>Відкритий (коли?) здавна</i>	<i>Відкритий погляд</i>
<i>Печена (в чому?) в горщику</i>	<i>Печена картопля</i>
<i>Квашена (в чому?) в діжці</i>	<i>Квашена капуста</i>
<i>Блискають – блискаючий промінь</i>	<i>Блискучий місяць</i>
<i>Зігнилий недавно</i>	<i>Гнилий помідор</i>
<i>Неоцінений</i>	<i>Неоцінений</i>
<i>Несказаний</i>	<i>Несказаний</i>

Леся Українка
(1871 – 1913)

Робота над текстом

Творчий доробок Лесі Українки в усьому невичерпний і неосяжний. За сміливість думки і глибину поглядів, за громадянську мужність і суворе подвижництво Лесю Українку в різний час називали по-різному. То вона була Жанна д'Арк української поезії, то дочка Прометея, то ніжна блакитноока Леся. Проте сьогодні настала пора озвучити її істинне ім'я – геніальна дочка України.

Творчість Лесі Українки пронизана глибокою увагою до нових цінностей, нових філософських проблем: зосередження та внутрішньому світі людини, на індивідуальній психології. Поезія, краса ставали вищою цінністю для поетеси. Уже в першому вірші «Надія», що його написала дев'ятирічна Леся, озвалася її любов до України, до степів, до синього Дніпра. Саме до рідної землі обізвалася перша струна поетичної ліри юної Лесі:

*До тебе, Україно, бездольная мати,
Струна моя перша озветься.*

Леся Українка ще в юні літа, набравшись сил у своїй сім'ї, заявила про себе як поет і перекладач, як прозаїк і літературний критик, драматург, публіцист і фольклорист.

До першої збірки Лесі Українки «На крилах пісень» (1893 р.) ввійшов один із кращих зразків її лірики «Contra spem spero» («Без надії сподіваюся»), де авторка висловила своє кредо: протистояння злу надає смислу людському існуванню.

*Так! Я буду крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Буду жити! – Геть думи сумні.*

У збірці «Думи і мрії» (1899 р.) визначне місце посідає романтична образність. Леся Українка звертається до образу Прометея, який стане наскрізним у її поезії. Не можна лишити поза увагою її драматичні шедеври («Лісова пісня», «Кассандра», «В катакомбах», «Бояриня», у яких поетеса витлумачує біблійні, античні, міфологічні сюжети. Деякі мотиви пов'язані зі стосунками людини і природи. Леся Українка закликає жити у злагоді з природою.

Через хворобу поетеса мусила постійно їздити на лікування до Одеси і Криму, до Відня й Берліна, до Італії та Єгипту. І всюди була як своя серед жителів країн, де

їй доводилося перебувати. Не останню роль у таких подорожах зіграло знання 10-ти іноземних мов.

Вона любила життя і часто повторювала італійське: «Evviva la vita», що значить «Хай живе життя». Вона милувалася морем Криму, суворістю грузинських гір, захоплювалася красою італійської архітектури і таємничістю єгипетських пустель. Італія підказала їй сюжети вірша «Дим». Далекий Єгипет своїм теплом надихав на створення таких шедеврів, як «Напис в руїні», «Весна в Єгипті». Проте, де б не була поетеса, серцем линула до України. Так, у Болгарії вона написала щемливі рядки:

*І все-таки до тебе думка лине,
Мій занпащений, нещасний краю!*

В обпаленому сонцем Єгипті марить завітчаною зеленою землею, Україною:

*Тихо та любо... чи се Вкраїна?
Так, се Вкраїна... Он і садок,
Батьківська хата і луки зелені її,
Темнії вільхи, ставочок із ряскою.
Так, се Вкраїна.*

Життя Лесі Українки – це вічна легенда про мужність і мудрість, ніжність і незламність поетеси. Своїм псевдонімом на весь світ заявила, що вона – дочка України.

Мовне оформлення тексту

1. Знайдіть у тексті дієприкметники та дієприкметникові звороти. Доберіть до речень, ускладнених відокремленими означеннями, синтаксичні синоніми – складні речення з підрядними означальними і навпаки. Наприклад: *В обпаленому сонцем Єгипті Леся Українка марить завітчаною зеленою землею, Україною.* – *У Єгипті, який був обпалений сонцем, Леся Українка марить завітчаною зеленою землею, Україною.* – *У Єгипті, який був обпалений сонцем, Леся Українка марить Україною, що була завітчана зеленню.*

2. Знайдіть у тексті дієприслівники та дієприслівникові звороти. Доберіть до речень, ускладнених відокремленими обставинами, синтаксичні синоніми – складні речення з підрядними обставинними і навпаки. Наприклад: *Леся Українка ще в юні літа, набравшись сил у своїй сім'ї, заявила про себе як поет і перекладач, як прозаїк і літературний критик, драматург, публіцист і фольклорист.* – *Леся Українка ще в юні літа, коли набралася сил у своїй сім'ї, заявила про себе як поет і перекладач, як прозаїк і літературний критик, драматург, публіцист і фольклорист.*

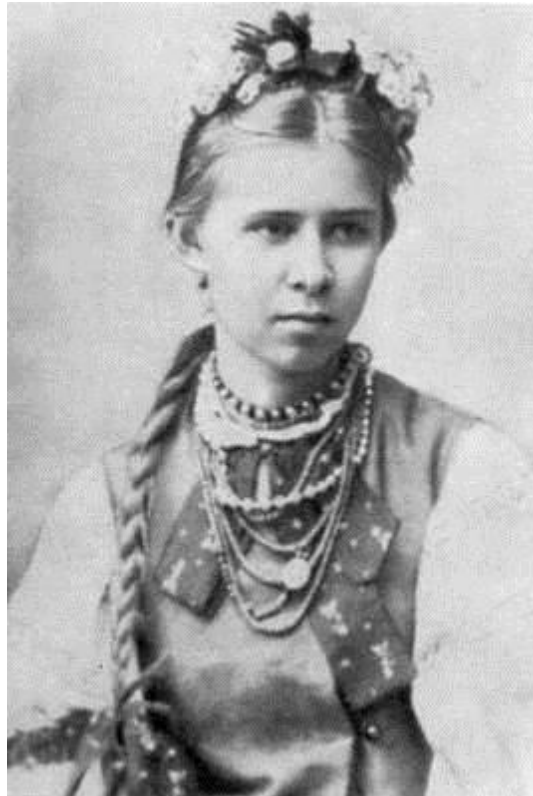
3. Поясніть особливості творення дієприкметників різних типів. Утворіть усі можливі форми дієприкметників від дієслів, що трапляються в запропонованому тексті.

4. Поясніть особливості творення дієприслівників різних типів. Утворіть усі можливі форми дієприслівників від дієслів, що є в запропонованому тексті.

Робота над змістом тексту

1. Підготуйте діалог-розповідь за текстом «Леся Українка».
2. Складіть монолог-опис на матеріалі текстів художньої літератури.
3. Складіть власний мікротекст «Літературний спадок Лесі Українки».
4. Передайте зміст одного з творів поетеси стисло.

Самостійна робота

Леся Українка в юності

*Вже сонечко в море сіда;
У тихому морі темніє;
Прозора. Глибока вода,
Немов оксамит, зеленіє.*

*На хвилях зелених тремтять
Червонії іскри блискучі
І ясним огнем миготять,
Мов блискавки з темної тучі.*

*А де корабель наш пробіг,
Дорога там довга й широка
Біліє, як мрамур, як сніг,
І ледве примітно для ока*

*Рожевіє пінистий край;
То іскра заблисне, то згасне...
Ось промінь останній!..Прощай,
Веселе сонечко ясне!*

Коментарі: *прозорий* – який вільно пропускає крізь себе світло, просвічує наскрізь; *оксамит* – тканина з густим коротким ворсом із натурального шовку або штучного волокна; *корабель* – велике морське судно; *мрамур* – тверда різнокольорова гірська порода, що виникла внаслідок кристалізації вапняку, використовується для архітектурних та будівельних робіт; *рожевіти* – ставати рожевим, набувати

рожевого кольору, відтінку; **пінистий** – вкритий піною, непрозорою легкою пузирчастою масою, утвореною на поверхні рідини від сильного коливання, нагрівання, бродіння; **промінь** – світлова смуга, що виходить із якого-небудь джерела світла чи предмета, що світиться, збирає у фокус або віддзеркалює світло; **веселеє** – нестягнена форма прикметника від *веселе*; **червонії** – нестягнена форма прикметника від *червоні*.

*Театр російської драми
імені Лесі Українки (м. Київ)*

*Пам'ятник Лесі Українки (м. Київ).
Архітектор Г. Кальченко*

Мі

Колискова. Arpeggio

*Місяць ясененький
Промінь тихесенький
Кинув до нас.
Спи ж ти, малесенький,
Пізній-бо час.
Любо ти спатимеш,
Поки не знатимеш,
Що то печаль;
Хутко прийматимеш
Лихо та жаль.
Тяжка годинонько!
Гірка хвилинонько!*

*Лихо не спить...
Леле, дитинонько!
Жить – сльози лить.
Сором хилитися, Долі коритися;
Час твій прийде
З долею битися, –
Сон пропаде...
Місяць ясененький
Промінь тихесенький
Кинув до нас...
Спи ж ти, малесенький,
Поки є час.*

Коментарі: **яснененький** – зменшено-пестлива форма прикметника від *ясний*; **тихесенький** – зменшено-пестлива форма прикметника від *тихий*; **малесенький** – зменшено-пестлива форма прикметника від *малий*; **печаль** – те, що засмучує когонебудь, завдає комусь горя, журби; **хутко** – здійснений із великою швидкістю; швидко, скоро; **лихо** – обставина, подія, що викликає страждання; горе, біда; **жаль** –

важкий настрій, що викликається якоюсь невдачею, горем; сум, печаль, скорбота; **годинонько** – зменшено-пестлива форма від іменника година; **хвилинонько** – зменшено-пестлива форма від іменника хвилина; **гіркий** – який має своєрідний їдкий, різкий смак; сповнений горя, біди; тяжкий; **леле** – уживається для вираження жалю, нарікання, страху або здивування, часто разом із ой; **дитинонько** – зменшено-пестлива форма від іменника дитина; **сором** – почуття сильного збентеження через свою погану поведінку, негідні дії, вчинки.

Волинський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Вишеньки

*Поблискують черешеньки
В листі зелененькім,
Черешеньки ваблять очі
Діточкам маленьким.
Дівчаточко й хлоп'яточко
Під деревом скачуть,
Простягають рученята
Та мало не плачуть:
Раді б вишню з'їсти,
Та високо лізти,*

*Ой раді б зірвати,
Та годі дістати!
«Ой вишеньки-черешеньки,
Червонії, спілі,
Чого ж бо ви так високо
Виросли на гіллі!»
«Ой того ми так високо
Виросли на гіллі, –
Якби зросли низесенько,
Чи то ж би доспіли?»*

Коментарі: *черешенька* – зменшено-пестлива форма від іменника *черешня*; плодове дерево роду вишень родини розових; соковита ягода, схожа на вишню; *зеленький* – зменшено-пестлива форма від прикметника *зелений*; *вабити* – манити кудись чимось принадним, викликати бажання до чого-небудь; притягати до себе, викликати потяг; *діточки* – зменшено-пестлива форма від іменника *діти*; *дівчаточко* – зменшено-пестлива форма від іменника *дівча*; *хлоп'яточко* – зменшено-пестлива форма від іменника *хлоп'я*; *скакати* – робити стрибок, стрибки; стрибати; *простягати* – випрямляючи, витягати в якому-небудь напрямку руку; *ручєнята* – зменшено-пестлива форма від іменника *руки*; *лізти* – пересуватися по поверхні всім тілом; *зірвати* – надломивши, відокремити від стебла, кореня; *дістати* – брати, витягувати що-небудь звідкись; *спілий* – який доспів, дозрілий, достиглий; *гілля* – боковий відросток від стовбура дерева, гілки, віти; *низесенько* – зменшено-пестлива форма від прислівника *низько*.

Сцена з вистави драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня»

ФА

Сонет

Фантазіє! Ти – сило чарівна,
 Що збудувала світ в порожньому
 просторі,
 Вложили почуття в байдужий
 промінь долі,
 Збудила мертвих з вічного їх сна,
 Мету вказала буйній хвилі в морі,
 – До тебе обертаюсь я, сумна:

Скажи мені, фантазіє дивна,
 Як допомогти в безмірнім людським горі?
 Як світ новий з старого збудувати?
 Як навчить байдужих почувати?
 Як розбудити розум, що заснув?
 Як час вернуть, що марне проминув?
 Як певную мету вказати розпачливим?
 Фантазіє! Порадь, як жити нещасливим!

Коментарі: *почуття* – фізичні та психічні відчуття людини; *байдужий* – який не звертає уваги на кого-, що-небудь, не виявляє зацікавлення; *мета* – те, до чого хтось прагне, чого хоче досягти; заздалегідь намічене бажання; замисел; *буйний* – який виявляється з великою силою; сильний, навальний; який дуже сильно розрісся; пишний, розкішний; *дивний* – який викликає подив; незвичайний якими-небудь якостями; чудний, незрозумілий, рідкісний; *розпачливий* – який виражає розпач; перейнятий сповнений розпачем; *порадити* – навчити, підказати, як треба діяти, що робити за яких-небудь обставин, до кого звернутися; дати пораду, допомогти радою.

Сцена із вистави драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня»

* * *

*Стояла я і слухала весну,
Весна мені багато говорила,
Співала пісню дзвінку, голосну
То знов таємно-тихо шепотіла.*

*Вона мені співала про любов,
Про молодощі, радощі, надії,
Вона мені переспівала знов
Те, що давно мені співали мрії.*

Коментарі: *молодощі* – молодість; *радощі* – радість.

Сцена із вистави драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня»

*Хотіла б я піснею стати
У сюю хвилину ясну.
Щоб вільно по світі літати,
Щоб вітер розносив луну.
Щоб геть аж під яснії зорі
Полинати співом дзвінким,*

*Упасти на хвилі прозорі,
Буяти над морем хибким.
Лунали б тоді мої мрії
І щастя моє таємне,
Ясніші, ніж зорі яснії,
Гучніші, ніж море гучне.*

Коментарі: *літати* – мати здатність триматися та пересуватися у повітрі; *дзвінкий* – який голосно і чітко звучить; *упасти* – досягнути якоїсь поверхні, валячись згори вниз під дією власної ваги; *лунаати* – звучати, поширюватися далеко.

Могила Лесі Українки на Байковому кладовищі (м. Київ)

*То була тиха ніч-чарівниця,
Покривалом спокійним, широким
Простелилась вона над селом,
Прокидалась край неба зірниця,
Мов над озером, тихим, глибоким,
Лебідь сплескував білим крилом.
І за кожним тим сплеском яскравим*

*Серце кидалось, розначем билось,
Замирало в тяжкій боротьбі.
Я змаганням втомилась кривавим,
І мені заспівати хотілось
Лебединую пісню собі.*

Коментарі: *покривало* – шматок тканини, яким покривають кого-, що-небудь; *простелитися* – розстилаючись, укривати яку-небудь поверхню; *озеро* – природна або штучна заглибина, заповнена водою; *лебідь* – великий перелітний дикий птах з довгою, красиво вигнутою шиєю і білим (рідше чорним) пір'ям; *крило* – літальний орган птахів, комах та деяких ссавців; *сплескувати* – рухаючись, видавати плескіт, піднімати хвилю; *кидатися* – швидко йти, бігти, прямувати кудись до кого-, чого-небудь; звертатися до кого-небудь за порадою; *розпач* – стан сильного душевного болю, безнадійності, безвихідності, відчай; *лебедина пісня* – остання справа.

CONTRA SPEM SPERO

Гетьте, думи, ви, хмари осінні!
 Тож тепера весна золота!
 Чи то так у жалю, голосінні
 Проминуть молодії літа?
 Ні, я хочу крізь сльози сміятись,
 Серед лиха співати пісні,
 Без надії таки сподіватись,
 Жити хочу! Геть думи сумні!
 Я на вбогім, сумнім перелозі
 Буду сіять барвисті квітки,
 Буду сіять квітки на морозі
 Буду лить на них сльози гіркі.
 І від сліз тих гарячих розтане
 Та кора льодовая, міцна,

Може, квіти зійдуть – і настане
 Ще й для мене весела весна.
 Я на гору круту, крем'яную
 Буду камінь важкий підіймать
 І, несучи вагу ту страшную,
 Буду пісню веселу співать.
 В довгу, темную нічку невидну
 Не стулю ні на хвилюк очей,
 Все шукатиму зірку провідну,
 Ясну владарку темних ночей.
 Так! Я буду крізь сльози сміятись,
 Серед лиха співати пісні,
 Без надії таки сподіватись,
 Буду жити! Геть думи сумні!

Коментарі: *гетьте* – уживається як наказ відійти від кого-, чого-небудь, покинути, залишити кого-, що-небудь; *тепера* – застаріла форма *тепер*; *голосіння* – голосно плакати, кричати, вигукувати що-небудь; *вбогий* – який живе в нестатках, злиднях; бідний; *переліг* – заросле травною поле, що свідомо не обробляється декілька років для відновлення родючості ґрунту; земля, що ніколи не оброблялась; цілина; *барвистий* – забарвлений у різні кольори; різнокольоровий; квітчастий, яскравий, кольористий; *крем'яний* – твердий, непіддатливий; *страшний* – який своїм виглядом, своїми діями, великою силою, потужністю викликає, вселяє почуття страху, переляку; *шукати* – намагатися знайти, виявити кого-, що-небудь; *провідний* – який указує дорогу, напрямок руху кого-, чого-небудь; найважливіший, головний, основний; *владарка* – та, що має владу; *сподіватися* – чекати кого-, що-небудь; дождити; надіятися.

Післятекстові завдання

1. Прочитайте вірші Лесі Українки та коментарі до них.
2. Розставте словесні та логічні наголоси, попрацюйте над партитурою текстів (паузи, інтонаційні малюнки). Сформулюйте тему кожної поезії.

3. Вивчіть напам'ять дві поезії Лесі Українки, продекламуйте їх перед своїми товаришами.

4. Визначте, чим поезії української поетеси близькі Вам як представникові іншої культури.

5. Розкажіть про одну з найвизначніших постатей поетів-жінок Вашої країни, що мали значення для становлення національної культури. Прочитайте улюблений вірш із її поетичної спадщини. Спробуйте перекласти уривок українською мовою або передати зміст прозою.

6. Розгляньте фрагмент вистави драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня». Сформулюйте думку про те, яким був внутрішній світ великої поетеси.

7. Розкажіть своїм однокласникам про письменників рідної літератури, чий внутрішній світ вирізняється химерністю образів, надзвичайністю світосприйняття.

Практичне заняття № 31, 32

Тема. Дієприслівник як форма дієслова. Утворення і вживання дієприслівника. Складання власного мікротексту на матеріалі художньої літератури. Іван Франко.

Мета. Навчити утворювати та вживати дієприслівники в тексті.

Розвивати вміння аналізувати прочитаний художній текст, віднаходити нову інформацію в ньому, складати власний мікротекст художнього стилю.

Виховувати художній смак, формувати інтерес до української поетичної спадщини.

Орфоепічний тренінг

1. Закріпіть, повторюючи за викладачем вимову [a] у словосполученнях і реченнях. Стежте за наголосом.

Плаку́ча верба́, пала́ бага́ття до небес, купча́сті хма́ри, соро́чка з тумáну, чо́рна га́ва, смисло́ва паралéль, фата́льне коха́ння, втиха́ старá ви́шня, старі́ борода́ті пні́, вели́ка пта́ха, тинь чо́рна, стрі́мко па́дає уні́з, семиба́рвна ра́йдуга, бі́ля старо́го гра́ба малі́ русáлоньки танцю́ють.

2. Прослухайте запис. Повторіть за диктором прислів'я і приказки. Вивчіть їх напам'ять.

Хліб та каша – то їжа наша.

Слово до слова – зложиться мова.

Говорити – не горох молотити.

Розуму не купують, а набувають.

Не будуй хати на піску.

Слова ласкаві та думки лукаві.

Грім не гряне, ледачий не встане.

Чув дзвін, та не знає, де він.

Лови вітра в полі, а муху – в стодолі.

Буде лихо, то знайдеться розум.

Крутиться, як дзиґа.

Цвірінчить, як горобець.

Щасливі щастя не шукають.

Сім раз одмір, а раз одріж.

Гарна дівицею, гарна й молодичею.

Ледар і рвач – рідні брати.

Говорить, як грім гримить.

Зклопотався, як квочка коло курчат.

Чи купив, чи не купив, аби поторгувався.

Чим старший, тим мудріший.

Іван Франко (1856–1916)

Др. Іван Франко.

Іван Якович Франко народився 27 серпня 1856 р. у підгірському селі Нагуєвичі Дрогобицького повіту в родині коваля.

Навчався він у сільській школі, спочатку в Нагуєвичах, а потім у Ясениці Сільній, у Губичах; з 1864 по 1867 рік – у Дрогобицькій школі, а далі в гімназії, яку закінчив 1875 р.

Його батько, Яків Іванович, помер, коли І. Франкові було близько одинадцяти років. Саме про смерть батька у 1871 р. Франко написав свій перший вірш. Вітчизні добре поставився до свого пасинка і дав йому змогу продовжувати навчання. Та невдовзі у молодого гімназиста померла і мати (1872 року), яку він дуже любив і присвятив їй свої згадки у вірші «Пісня і праця» (1883 р.), у поемі «Гадки на межі» (1881 р.).

І після смерті матері Івана Франка вітчизні, одружившись вдруге, не змінив свого ставлення до пасинка і допомагав йому продовжувати навчання. 26 липня 1875 року Іван Франко закінчує Дрогобицьку гімназію і одержує атестат зрілості.

Уже з дитячих років «Кобзар» Т. Шевченка став його улюбленою книгою. У гімназії Франко глибоко цікавиться літературою (польською, німецькою, французькою, з латинськими класиками).

Улітку 1874 року І. Франко подорожує вперше самостійно і робить фольклорні записи, а восени 1875 року вступає на філософський факультет Львівського університету.

Ще гімназистом він друкує свої перші літературні твори в студентському університетському журналі у Львові «Друг». Вступивши до студентського «Академічного гуртка», Франко став активним працівником і автором його органу «Друг»: вміщує поезії, переклади.

Згодом він видає журнал «Дзвін», де друкує свій знаменитий вірш «Каменярі» та оповідання «Моя стріча з Олексою».

І. Франко організував у Львові «Наукову читальню», у якій виступав і сам із питань теорії наукового соціалізму, політекономії, історії революційної боротьби. Боротьбу І. Франко проводить і на науковій ділянці.

У Відні пише свою докторську дисертацію «Варлаам і Йоасаф» – старохристиянський духовний роман і його літературна історія». У червні 1893 року йому присуджено науковий ступінь доктора філософії.

Свідченням високого авторитету письменника є святкування 25-річного ювілею літературної діяльності І. Франка, влаштоване з ініціативи прогресивної молоді. На відзначення ювілею було видано збірник «Привіт д-ру Івану Франку в 25-літній ювілей літературної його діяльності складають українсько-руські письменники» (Львів, 1898 р.) та «Спис творів Івана Франка за перше 25-ліття його літературної діяльності 1874–1898», зроблений М. Павликом.

Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка в Києві

У ювілейний рік І. Франко видає збірку поезій «Мій Ізмарагд». На цей же час припадає і написання ряду інших великих поетичних творів І. Франка, зокрема поеми «Похорон» (1899 р.).

Із 1898 року у Львові починає виходити журнал «Літературно-науковий вісник». І. Франко стає одним із найактивніших співробітників журналу, фактично його робочим редактором і друкує тут свої літературознавчі статті «Із секретів поетичної творчості», «Леся Українка» та інші.

На революцію 1905 року в Росії І. Франко відгукується своєю знаменитою поемою «Мойсей».

Моральну підтримку знаходить письменник у громадських колах Наддніпрянської України. У 1906 році Харківський університет присудив йому почесний ступінь доктора російської словесності, представники Російської Академії наук підносили питання про обрання письменника членом цієї академії. М. М. Коцюбинський виступає в Чернівці з рефератом «Іван Франко», у якому називає письменника людиною могутого голосу і дзвінкого поетичного слова, реалістом у кращому розумінні цього слова.

За весь час своєї діяльності І. Франко видав сім збірок поезій та низку поем, величезну кількість перекладів зі світової літератури. Чимало його поетичних творів не друкувалися у збірках, а лише у періодичній пресі або ж залишилися в рукописах.

У 1915 році здоров'я письменника різко погіршало. Весною 1916 року хворий письменник переїхав до свого будинку у Львові. Тут він склав заповіт 9 березня 1916 року,

Львівський національний університет імені Івана Франка

у якому всю свою рукописну спадщину і бібліотеку просив передати Науковому Товариству імені Т. Г. Шевченка. 28 травня 1916 року Іван Якович Франко закрив навіки свої світлі стомлені очі. 1964 року перед фронтоном Львівського університету імені Івана Франка поставлено йому пам'ятник.

Мовне оформлення тексту

1. Знайдіть у тексті дієприкметники та дієприкметникові звороти. Доберіть до речень, ускладнених відокремленими означеннями, синтаксичні синоніми – складні речення з підрядними означальними і навпаки. Наприклад: *Свідченням високого авторитету письменника є святкування 25-річного ювілею літературної діяльності І. Франка, влаштоване з ініціативи прогресивної молоді.* – *Свідченням високого авторитету письменника є святкування 25-річного ювілею літературної діяльності І. Франка, яке було влаштоване з ініціативи прогресивної молоді.*

2. Знайдіть у тексті дієприслівники та дієприслівникові звороти. Доберіть до речень, ускладнених відокремленими обставинами, синтаксичні синоніми – складні речення з підрядними обставинними і навпаки. Наприклад: *І після смерті матері Івана Франка вітчим, одружившись вдруге, не змінив свого ставлення до пасинка і допомагав йому продовжувати навчання.* – *І коли після смерті матері Івана Франка вітчим одружився вдруге, то не змінив свого ставлення до пасинка і допомагав йому продовжувати навчання.*

3. Поясніть особливості творення дієприкметників різних типів. Утворіть усі можливі форми дієприкметників від дієслів, що трапляються в запропонованому тексті.

4. Поясніть особливості творення дієприслівників різних типів. Утворіть усі можливі форми дієприслівників від дієслів, що є в запропонованому тексті.

Робота над змістом тексту

1. Прочитайте текст, удосконалюючи вміння й навички переглядового читання. Підготуйтеся до діалогу-бесіди.

2. Підготуйтеся до аудіювання тексту.

3. Складіть діалог-опис «І. Франко – борець за свободу українського народу, удосконалюючи навичку діалогічного мовлення.

4. Підготуйте монолог-опис на тему «Видатні українські письменники ХІХ ст.» та монолог-розповідь «Мої улюблені поезії українських авторів».

5. Укладіть мікротекст «Українські письменники ХІХ ст. та їх роль у розвитку європейської літератури».

Самостійна робота

Іван Якович Франко

*Твої очі, як те море
Супокійне, світляне:
Серця мого давнє горе,
Мов пилінка, в них тоне.*

*Твої очі, мов криниця
Чиста на перловім дні,
А надія, мов зірниця,
З них проблискує мені.*

Коментарі: *криниця* – те саме, що джерело; глибоко викопана яма для добування води; *(на) перловім (дні)* – від *перли*, перламутрові зерна кулястої або неправильної форми, що утворюють деякі морські та прісноводні молюски, використовуються як коштовна прикраса; найкращі зразки чого-небудь, найвидатніші мистецькі твори тощо; *надія* – упевненість у можливості здійснення чого-небудь бажаного, потрібного, приємного; сподівання; *зірниця* – те саме, що зірка; яскраве освітлення горизонту перед сходом і після заходу сонця; короткий світловий спалах без грому на обрії уночі або ввечері – відблиск далекої грози; блискавиця; *горе* – душевне переживання, печаль, смуток, страждання, біда, лихо, нещастя; *супокійний* – застаріла форма від *спокійний*, який перебуває у стані спокою, рівноваги, не відчуває хвилювання, тривоги; *світляний* – який світиться, виблискує, освітлений; *пилінка* – зменшено-пестливе від *пилина*, одна часточка пилу, порошина, щось маленьке, незначне, нецінне .

* * *

*Ой ти, дівчино, з горіха зерня,
Чом твоє серденько – колюче терня?*

*Чом твої устенька – тиха молитва,
А твоє слово остре, як бритва?*

*Чом твої очі сяють тим чаром,
Що то запалює серце пожаром?*

Ох, тії очі темніші ночі,

Хто в них задивиться, й сонця не хоче!

*І чом твій усміх – для мене скрута,
Серце бентежить, як буря люта?*

*Ой ти, дівчина, ясна зоре!
Ти мої радощі, ти моє горе!*

*Тебе видаючи, любити мушу,
Тебе кохаючи, загублю душу.*

Коментарі: *горіх* – плодове дерево родини горіхових, найпоширенішим видом якого є волоський горіх; плід цього дерева з їстівним ядром і досить міцною шкаралупою; *зерня* – зменшено-пестливе до *зерно*; дрібний плід хлібних злаків; зернина; *терня* – те саме, що *терни*, зарості колючих рослин, а також про труднощі, страждання на життєвому шляху людини; *устонька* – зменшено-пестливе до *уста*, вуста, губи, рот; *молитва* –установлений текст, який промовляють, виголошують віруючі під час звернення до Бога, до святих; *бритва* – гострий сталевий ніж або спеціальне приладдя для гоління; *чар* –застаріле від чари, за старовинними уявленнями магічні засоби, за допомогою яких можна нібито вплинути на людину і природу; магічні дії з використанням цих засобів; те, що захоплює, вражає кого-небудь; *скрута* – складні, тяжкі обставини, труднощі; складні душевні переживання, тяжкий моральний стан людини; *колючий* – який може колоти і колотися; який має колючки; який викликає почуття болю; гострий; *буря* – навальний вітер із дощем, грозою; глибоке хвилювання; дуже сильне, бурхливе виявлення почуттів.

* * *

Чого являєшся мені
У сні?
Чого звертаєш ти до мене
Чудові очі ті ясні,
Сумні,
Немов криниці дно студене?
Чому уста твої німі?
Який докір, яке страждання,
Яке не сповнене бажання
На них, мов зарево червоне,
Займається і знову тоне
У тьмі?

Чого являєшся мені
У сні?
В житті ти мною згордувала,
Моє ти серце надірвала,
Із нього визвала одні
Оті ридання голосні –
Пісні.
В житті мене ти й знать не знаєш,
Ідеш по вулиці – минаєш,
Вклонюся – навіть не зирнеш

І головою не кивнеш,
Хоч знаєш, знаєш, добре знаєш,
Як я люблю тебе без тями,
Як мучує довгими ночами
І як літа вже за літами
Свій біль, свій жаль, свої пісні
У серці здавлюю на дні.

О ні!
Являйся, зіронько, мені!
Хоч в сні!
В житті мені весь вік тужити –
Не жити.
Тай най те серце, що в турботі,
Неначе перла у болоті,
Марнує, в'яне, засихає, –
Хоч в сні на вид твоїй оживає,
Хоч в жалощах живіше грає,
По-людськи вільно віддиха,
І того дива золотого
Зазнає, щастя молодого,
Бажаного, страшного того
Гріха!

Коментарі: *студений* – дуже холодний; *докір* – висловлене кому-небудь або передане в інший спосіб звинувачення в чому-небудь, незадоволення чимось; *страждання* – сильний фізичний біль; моральні переживання, нудьга від кохання до кого-небудь, болісне переживання невдачі, нещастя; *згордувати* – зневажити кого-небудь, погребувати кимсь; *ридання* – голосний плач зі сльозами; *зирнути* – час від часу дивитися, поглядати на кого-, що-небудь; *тужити* – дуже сумувати, переживати якесь горе, якусь невдачу, мати глибокий жаль, великий смуток, тугу, плакати примовляючи; *болото* – грузьке місце з надмірно зволеним ґрунтом, стоячою водою; усе, що характеризується брудом, застоєм, відсутністю живої діяльності, ініціативи; *марніти* – ставати худим, блідим унаслідок хвороби, важкої праці; утрачати свіжість, привабливість, красу; *в'янути* – утрачати свіжість, усихати; ставати млявим, байдужим; втрачати фізичну силу; *засихати* – ставати сухим, втрачаючи вологу; починати гинути від несприятливих умов, пошкодження, втрачати яскравість, силу; ставати блідим, худим.

Ідеал жіночої краси кінця XIX – початку XX століття

Крамської І. Портрет невідомої

*Як почувеш вночі край свого вікна,
Що щось плаче і хлипає важко,
Не тривожся зовсім, не збавляй собі сна.
Не дивися в той бік, моя пташко!*

*Се не та сирота, що без мами блука,
Не голодний жебрак, моя зірко;
Се розлука моя, невтишима тоска,
Се любов моя плаче так гірко.*

Коментарі: *хлипати* – посилено, судорожно вдихати, втягувати повітря, плакати; *сирота* – дитина, підліток, які втратили батька або матір; бідна, нещасна людина; *блукаю* – ходити, їздити без певної мети і напрямку, навмання, не знаючи шляху; *тоска* – туга; *невтишимий* – який не зменшується, не втихає; безконечний, постійний.

Івано-Франківськ. Історичний центр

*Тричі мені являлася любов.
Одна несміла, як лілея біла,
З зітхання й мрій уткана, із обнов*

*Сріблястих, мов метелик, підлетіла.
Купав її в рожевих блисках май,
На пурпуровій хмарі вранці сіла*

*І бачила довкола рай і рай!
Вона була невинна, як дитина,
Пахуча, як розцвітлий свіжо гай.*

*Явилась друга – гордая княгиня,
Бліда, мов місяць, тиха і сумна,
Таємна й недоступна, мов святиня.
Мене рукою зимною вона
Відсунула і шепнула таємно:
«Мені не жить, тож най умру одна!»*

*І мовчки щезла там, де вічно темно.
Явилась третя – жєницина чи звір?
Глядиш на неї – і очам приємно,*

*Впивається її красою зір.
То разом страх бере, душа холоде
І сила розпливається в простір.*

*Спершу я думав, що бокує, тоне
Десь в тіні, що на мене й не зирне – Та
враз мов бухло полум'я червоне.*

*За саме серце вхопила мене,
Мов сфінкс, у душу кігтями вп'ялась
І смокче кров, і геть спокій жене.*

*Минали дні, я думав: наситилась,
Ослабне, щезне... Та дарма! Дарма!
Вона мене й на хвилю не пустилась,*

*Часом на груді моїй задріма,
Та кігтями не покида стискати;
То знов прокинесь, звільна підійма*

*Півсонні вії, мов боїться втрати,
І око в око зазира мені..
І дивні іскри починають грати*

*В її очах – такі яркі, страшні,
Жагою повні, що аж серце стине.
І разом щось таке в них там на дні*

*Ворушиться солодке, мелодійне,
Що забуваю рани, біль і страх,
В марі тій бачу рай, добро єдине.*

*І дармо дух мій, мов у сіті птах,
Тріпочеться! Я чую, ясно чую,
Як стелиться сені в безодню шлях*

І як я ним у пільму помандрую.

Коментарі: *лілея* – лілія; цибулинна рослина родини лілійних, із прямим стеблом і великими форми дзвона, білими або яскраво забарвленими квітами; вирощується як декоративна; *зітхання* – посилені, глибокі вдих та видих зазвичай під впливом сильних почуттів; *метелик* – комаха ряду метеликів; *блиски* – яскраве сяяння, світіння; яскравий спалах; *невинний* – який не має за собою вини; який не зробив нічого злочинного; морально чистий, непорочний; наївний, простодушний, нехитрий; *пахучий* – який видає сильний запах, аромат; запашний; *гордий* – сповнений особистої гідності, самоповаги; *княгиня* – дружина князя; *святиня* – місце, предмет релігійного поклоніння; що-небудь особливо дороге, глибоко шановане; *зимний* – який має низьку або відносно низьку температуру; холодний; *відсунути* – соваючи, переміщати що-небудь в інше місце; віддаляти; *шепнути* – говорити, вимовляти щось дуже тихо; *щезнути* – ставати невидимим, непомітним; непомітно залишати якесь місце, іти звідкись; *страх* – стан хвилювання, неспокою, тривоги, викликаний чеканням чогось неприємного, небажаного; *кігті* – гостре загнуте рогове утворення на кінцях пальців багатьох птахів та тварин; *смоктати* – повільно пити, втягуючи і пропускаючи рідину крізь зуби; *вії* – волосинки, що вкривають краї повік; *іскра* – найдрібніша світна частинка тіла, що світиться; вияв якое почуття; *мара* – істота або предмет, що уявляється комусь; привид; примара; *тріпочеться* – часто, дрібно коливається, дрижить.

Могила Івана Франка на Личаківському кладовищі (м. Львів)

*Пісне, моя ти підстрелена пташко,
Муши замовкнуть і ти.
Годі ридати і плакати тяжко,
Час нам зо сцени зійти.*

*Годі вглибляться у рану затрутую,
Годі благать о любов.*

*З кожною строфою, з кожною нutoю
Капає з серденька кров.*

*З кождою строфою, з кождою нutoю
Слабшає відгомін твій...
Пісне, напоєна горем-отрутою,
Час тобі вже на спокій.*

Коментарі: підстрелений – ранили, уражати пострілом; **рана** – пошкодження тканин тіла або внутрішніх органів людини, тварини чим-небудь; сильне переживання, душевний біль, страждання; **відгомін** – відбиття звуку; луна; **отрута** – речовина, здатна викликати отруєння живого організму.

Завдання до тексту поезій

1. Прочитайте вірші І. Я. Франка та коментарі до них.
2. Розставте словесні та логічні наголоси, попрацюйте над паузами, інтонаційними малюнками.
3. Сформулюйте тему кожної поезії.
4. Вивчіть напам'ять дві поезії І. Франка, продекламуйте їх своїм товаришам.
5. Вивчіть і заспівайте пісню на слова І. Я. Франка «Ой ти, дівчино, з горіха зерня» композитора А. Кос-Анатольського.
6. Прослухайте пісню на слова І. Я. Франка «Чому являєшся мені у сні?»
7. Визначте, чим поезії українського митця близькі Вам як представникові іншої культури.
8. Розкажіть про одну з найвизначніших постатей поетів Вашої країни, що мали значення для розвитку національної культури. Прочитайте улюблений вірш із його поетичної спадщини. Спробуйте перекласти уривок українською мовою або передати зміст прозою.

Практичне заняття №33,34,35,36

Тема. Дієприслівниковий зворот. Складання мікротексту. Гірнична справа. Будівництво.

Мета. Навчити використовувати дієприслівникові звороти, необхідні для відтворення інформації тексту.

Розвивати уміння і навички аудіювання та читання.

Виховувати інтерес до професії гірника та будівельника.

Орфоепічний тренінг

1. Визначте, де знаходиться звук [г] у вимовлених диктором словах *город, загальний, маргарин, поговорити, цегляний, пригнутий, поганий, вголос, кочерга, прогавити, вугляр, гарно.*

2. Визначте зі слуху, перед якими голосними знаходяться тверді / м'які / пом'якшені приголосні у словах: *бік – бик, нік – пас; день – дяк – дим – діло, там – том – тіло; зірка – Зоя – зам, сірка – соя – сам, гай – гол – гімн, хай – хід, кат – кіт – код – кит, гава – гума – гедзь, лев – люд – лис – ліс – лук, раб – рев – ріг – ряд, мед – мак – міф – мир, ніс – нуль – нас – нюх, жах – жив – жест, шаль – шок – шип – шість, чай – чек – чорт – чув.*

Навчальна інформація до заняття

Дієприслівник – це незмінювана дієслівна форма, яка, вказуючи на додаткову дію, пояснює в реченні основне дієслово (присудок). Наприклад: *Брати, **пригинаючись**, входять до хати* (М. Стельмах). Дієприслівник завжди пов'язується з тим самим іменником, що й основне дієслово, але, виражаючи додаткову дію (або додаткову динамічну ознаку предмета), виступає в реченні обставиною часу, причини, мети або способу дії. Наприклад: *Хлопець, **увійшовши**, привітався (коли?); **Захворівши**, Маринка пропустила заняття (чому?); **Силкуючись** не обмовитися, дівчинка закушує губу (з якою метою?); **Підстрибуючи**, на вибоїнах, машина мчить далі (як?)*.

За синтаксичною роллю в реченні і морфологічною ознакою незмінності дієприслівники зближуються з прислівниками. Дієприслівники, як і прислівники, виступають у реченні обставинами.

Таблиця творення дієприслівників

Дієслово	Основа теперішнього часу	Форма минулого часу чоловічого роду	Дієприслівник
<i>вести</i>	<i>вед-уть</i>		<i>вед-учи</i>
<i>підстрибувати</i>	<i>підстрибу-ють</i>		<i>підстрибу-ючи</i>
<i>бачити</i>	<i>бач-ать</i>		<i>бач-ачи</i>
<i>ходити</i>	<i>ход-ять</i>		<i>ход-ячи</i>
<i>взути</i>		<i>взув</i>	<i>взув-ши</i>
<i>подолати</i>		<i>подолав</i>	<i>подола-вши</i>

У кінці дієприслівників завжди пишеться **-и**.

Дієприслівник із залежними від нього словами називається дієприслівниковим зворотом. Наприклад: ***Опарившись на молоці**, і на воду дмухає* (Народна творчість).

Прості речення, ускладнені відокремленими обставинами, вираженими дієприслівниковими зворотами, можуть мати синтаксичні синоніми – складні реченні з підрядними обставинними способу дії, часу, причини, мети. Засобом зв'язку між частинами складнопідрядних речень із підрядними способу дії (питання як? яким способом?) є сполучники *як, мов, немов, наче, ніби, що, щоб*. Наприклад: ***Підстрибуючи** на вибоїнах, машина мчить далі (як?)*. – *Машина мчить далі, **наче** підстрибує на вибоїнах*. Засобом зв'язку між частинами складнопідрядних речень із підрядними часу (питання коли? відколи? як довго? з якого часу? до якого часу) є сполучники *коли, як, як тільки, ледве* та інші. Наприклад: *Хлопець, **увійшовши**, привітався (коли?)*. – *Коли хлопець увійшов, **то** привітався*. Засобом зв'язку між частинами складнопідрядних речень із підрядними причини (питання з якої причини? чому? через що?) є сполучники *бо, тому що, через те що, завдяки тому що, у зв'язку з тим що, оскільки*. Наприклад: ***Захворівши**, Маринка пропустила заняття (чому?)*. – *Маринка пропустила заняття, **тому що** захворіла*. Засобом зв'язку між частинами складнопідрядних речень

із підрядними мети (питання з якою метою? навіщо?) є сполучники *аби*, для того щоб, *затим щоб*, з тим щоб. Наприклад: **Силкуючись** не обмовитися, дівчинка закушує губу (з якою метою?). – Дівчинка закушує губу, для того щоб не обмовитися.

Відокремлюються обставини, виражені дієприслівниковими зворотами майже завжди.

Мідь

Мідь

Мідь (традиційна назва) або **Купрум** (назва хімічного елемента в новій хімічній термінології, від лат. *Cuprum*) (хімічний символ Cu) – хімічний елемент з атомним номером 29, що в чистому вигляді складає хімічну речовину **мідь** (до простої речовини назва «купрум» не застосовується). Атомна маса міді 63,546. Це пластичний ковкий перехідний метал червонувато-золотистого кольору (рожевий за відсутності оксидної плівки),

добрий провідник тепла й електрики. Віддавна його широко використовувала людина. Густина 8,940 г/см³. $t_{пл}$ 1084,5 °С; $t_{кип}$ 2540 °С. Твердість за Моосом – 2,5-3. Хімічно малоактивний, має домішки: Ag, As, Fe, Bi, Sb, Hg, Ge, взаємодіючи з галогенами, сіркою, селеном, утворюючи комплексні сполуки з ціанідами. Солі одновалентної міді у воді практично нерозчинні й легко окиснюються до сполук двовалентної міді. Солі двовалентної міді добре розчинні у воді та в розбавлених розчинах повністю дисоційовані. Кларк міді – $4,7 \cdot 10^{-3}$ % за масою. В основних гірських породах її середній вміст трохи вищий (10^{-2}). Мідь характерна для основного і кислого магматизму. За першого вона концентрується в магматичних і скарнових родововищах і поствулканічних колчеданних рудах. У зв'язку з гранітним магматизмом формуються мідно-порфірові і жильні родовища.

Символ міді
в алхімії

Початок мідної доби поклало освоєння людьми техніки гарячого кування і литва, якому сприяло поширення гончарного виробництва. Печі й керамічні форми для відливання дали змогу освоїти методи переробки самородної міді. Сталося це на Близькому Сході приблизно в IV тисячолітті до н. е., в Європі і Китаї – в II–III тисячолітті до н.е., а в Перу – на початку I тисячоліття до н. е. Наступний етап розвитку технологій настав уже наприкінці III тисячоліття до н.е., коли з'явилася можливість отримання металів із руди. У зв'язку з відносною простотою отримання з руди і порівняно невисокою температурою плавлення мідь – один із перших металів, широко освоєних людиною. Одночасно, радше за все випадково, було встановлено, що, якщо в тигель, де плавиться мідь, додати трохи олова, якість отриманого матеріалу суттєво покращиться. На початку II тисячоліття до нашої ери мідь стала замінюватися бронзою. Приблизно в цю ж пору з'явилися й перші залізні вироби, але

м'яке залізо (не придатне до лиття, оскільки вимагало надмірно високих температур) як матеріал для зброї і сільськогосподарських знарядь не могло конкурувати із бронзою – бронзова доба тривала ще 1000 років, аж до освоєння технологій науглецьовування, гартування і зварювання сплавів заліза. І пізніше бронза зберегла свою роль, бо перевершувала залізо в технологічності, – якщо форму залізному виробу можна було надавати лише куванням (тому навіть старовинні цвяхи мали квадратний перетин), то бронзові знаряддя можна було вилити. Із XV століття бронза знову стала стратегічним матеріалом, виявивши, що вона незамінна для виготовлення гармат. Мідь та її сплави з глибокої давнини служили для чеканення монет і медалей.

Родовища мідних руд у світі

Розробка міді Чукікамата в Чилі

Розробка міді Чіно в США

Латинська назва міді: «купрум» бере своє походження від назви острова Кіпр, де в давнину розвивався широко промисел мідних предметів. Слово «мідь» імовірно бере свій початок від старонімецького «smida» (метал) чи «Schmied» (коваль, англ. *Smith*). Від цього слова утворились і споріднені назви – *медаль*, *медальйон*. Алхіміки називали мідь – «венера» (*Venus*).

Самородна мідь

Відомо 170–200 мінералів міді, але промислове значення мають близько 20. До них належать: самородна мідь Cu (92 %), халькопїрит (мідний колчедан) CuFeS_2 (34,6 %), борніт Cu_5FeS_4 (63,3 %), кубаніт CuFe_2S_3 (22–24 %), халькозин Cu_2S (79,9 %), ковелін (мідний блиск) CuS (66,5 %), тенантит $3\text{Cu}_2\text{S}\cdot\text{As}_2\text{S}_3$ (57,5 %), тетраедрит $3\text{Cu}_2\text{S}\cdot\text{Sb}_2\text{S}_5$ (52,3 %), енаргіт Cu_5AsS_4 , куприт Cu_2O (88,8 %), тенорит CuO (79,9 %), малахіт $\text{Cu}_2\text{CO}_3\cdot\text{Cu}(\text{OH})_2$ (57,4 %), азурит 2CuCO_3

$\text{Cu}(\text{OH})_2$ (55,3 %), халькантит $\text{Cu}[\text{SO}_4] \cdot 5\text{H}_2\text{O}$ (31,8 %), бронзантит $\text{CuSO}_4 \cdot 3\text{Cu}(\text{OH})_2$ (56,2 %), атакаміт $\text{CuCl}_2 \cdot 3\text{Cu}(\text{OH})_2$ (59,5 %), хризокола $\text{CuSiO}_3 \cdot n\text{H}_2\text{O}$ (36,6 %), делафосит

CuFeO₂, ендрюсит тощо. Сульфіди міді (халькопірит, халькозин, борніт, лаутит) є найголовнішими в її рудах; підлегле значення мають сульфосоли (бляклі руди) і сульфоарсеніди (енаргіт); ще менше – оксиди, карбонати і силікати.

Класифікація мідних руд

Назва	Формула	% Міді
халькопірит	CuFeS ₂	34.5
халькозин	<u>Cu₂S</u>	79.8
ковелін	<u>CuS</u>	66.5
борніт	2Cu ₂ S•CuS•FeS	63.3
тетраедрит	Cu ₃ SbS ₃ + x(Fe,Zn) ₆ Sb ₂ S ₉	32-45
малахіт	CuCO ₃ •Cu(OH) ₂	57.3
азурит	2CuCO ₃ •Cu(OH) ₂	55.1
куприт	Cu ₂ O	88.8
хризокола	CuO•SiO ₂ •2H ₂ O	37.9

Основні мінерали, що містять мідь

Сплави на основі міді

Велике значення мають мідні сплави.

1. Латунь (основна добавка цинк (Zn)) має жовтуватий колір. Позначається звичайна латунь буквою Л з цифрою, що вказує на процентний вміст у латуні міді, а все інше – цинк. Наприклад, Л62 (62 % міді). Латунь твердіша за мідь, вона ковка і в'язка, тому легко вальцюється в тонкі листи або виштамповується у найрізноманітніші форми. Недолік: з часом окислюється, чорніючи. Домішки кремнію (Si), олова (Sn), алюмінію (Al) підвищують міцність, антифрикційні властивості й корозійну стійкість латуні на повітрі, у морській воді й атмосфері. Марганець додає жаростійкості, а залізо твердості. Свинцева латунь добре полірується, а домішка до алюмінієвої латуні миш'яку, нікелю й заліза підвищує її стійкість до кислот.

2. Бронза (сплави з різними елементами, головним чином металами – оловом, алюмінієм, берилієм (Be), свинцем (Pb), кадмієм (Cd) та іншими, крім цинку і нікелю (Ni)) порівняно з латунню міцніша, стійкіша до корозії, має антифрикційні властивості.

3. Мідно-нікелеві сплави (константан (МНМц 40 –1,5), манганин (МНМц 3-12), куніаль (МНА 13-3), мельхіор (МНЖМц 30 – 0,8 –1), нейзильбер («нове срібло») (МНЦ 15-20)) мають високу корозійну стійкість і особливі електричні властивості, змінюючись залежно від вмісту нікелю. Крім нікелю, до складу сплаву можуть входити й інші елементи.

4. Із часів античності мідь використовувалась у складі монетних сплавів, отримавши особливе поширення в новітню добу. Це сплави: мідь – цинк – олово, мідь – алюміній, мідь – нікель, бронза, латунь, мельхіор. Литі мідні зливки античної Греції та Риму викликають інтерес нумізматів. Мідні монети, що чеканились як еквівалент срібним, мали особливо великі розміри та вагу, як, наприклад шведські мідні дошки-плоти чи мідні гроші. Із появою розмінної монети мідні пристосувалися до потреб грошового обігу.

Мідь в інших сплавах

Сульфат міді

Дюралюміній є сплавом алюмінію, де основним легуючим елементом є мідь (вміст 4,4 %), а також, магній (1,5 %) та марганець (0,5 %). У ювелірній справі часто використовуються сплави золота з міддю, збільшуючи міцність виробів при деформаціях і стійкість до стирання, бо чисте золото дуже м'який метал і не є стійким до цих механічних впливів. Є сплави на основі міді, створені для імітації золота, що використовуються для виготовлення біжутерії (див., наприклад, абіссінське золото).

Ресурси міді в Україні

Мідна руда з давнього рудника «Картамиш», що на Донбасі.

Розвідані родовища мідної руди в Україні невідомі. Перспективні та прогнозні ресурси мідних руд оцінені: у Волинському регіоні (в утвореннях трапової формації рифей-венду); на Донбасі і в Дніпровсько-Донецькій западині (в утвореннях теригенної червоно-кольорової формації пермі; у межах Українського щита в Середньо-Придніпровському та Волинському регіонах тощо. Мідисті пісковики Бахмутської улоговини (Донбас) розроблялися в епоху бронзи (II тис. до н. е., зокрема копальня «Картамиш»).

Прогнозні ресурси міді в цьому регіоні складають бл. 2 млн т; у Карпатському регіоні (у метаморфізованих вулканітах Рахівського масиву).

Найбільший інтерес викликають ресурси самородної міді в трапах Волині (Луцько-Ратнівська зона). Тут мінералізація самородної міді встановлена в смугі шириною 3–6 км і довжиною до 120 км. Зруденіння локалізується у верхніх мигдалекам'яних частинах базальтових лав. Рудопрояви цього району зіставляються з аналогічними родовищами міді Верхнього озера (США), але за своїми якісними показниками вони не мають аналогів: вміст міді в рудному концентраті становить 99,5 % та вище за наявності срібла до 0,03 %, золота до 1 г/т, платини — 0,8 г/т і паладію — 0,4 г/т. Загальні ресурси руд Волинського району із середнім умістом міді 1,0 % оцінюються в 28 млн т металу.

Позитивний вплив міді

Багата на мідь їжа: устриці, печінка корів або овець, бразильські горіхи, какао і чорний перець. До непоганих джерел міді належать також омари, горіхи, соняшникове насіння, зелені маслини, авокадо, пшеничні висівки. Мідь важливий елемент для всіх рослин і тварин. Відомо понад 50 білків та ферментів, у яких знайдено мідь. В основному мідь міститься в крові в складі білків, плазми, називаючись церулоплазмiнами.

Поглинаючись в кишківнику, мідь переноситься до печінки завдяки зв'язку з альбуміном. Мідь сприяє росту і розвитку, беручи участь у кровотворенні, імунних реакціях, потрібна для перетворення заліза організму в гемоглобін. У крові більшості молюс-

ків і членистоногих мідь використовується замість заліза для транспортування кисню. Відзначено на основі досліджень, що сполуки міді у формі сульфату в певних дозах діють бактеростатично, протигрибково, антитоксично, у курчат стимулюючи ріст, а у курей – несучість і якість яєць, посилюють біотрансформацію білків корму в білки тіла, підвищуючи загальну резистентність організму сільськогосподарської птиці. Вважається, що мідь і цинк конкурують один з одним у процесі засвоєння в травній системі, тому надлишок одного з цих елементів в їжі може викликати нестачу іншого елемента. Здоровій дорослій людині необхідне надходження міді у кількості 1...2 мг щоденно. Захворювання, що викликаються дефіцитом міді: анемія, водянка, дерматози, затримка росту, депігментація волосся, часткове облісіння, втрата апетиту, сильне схуднення, зниження рівня гемоглобіну, атрофія серцевого м'яза.

Цікаво знати!

Індіанці культури Чонос (Еквадор) ще у XV-XVI століттях виплавляли мідь із вмістом 99,5 %, використовуючи її як монети у вигляді сокирок розмірами сторін по 2 мм і 0,5 мм завтовшки. Ця монета ходила по всьому західному узбережжю Південної Америки, зокрема і в державі інків. У Японії мідним трубопроводам для газу в будинках присвоєно статус «сейсмостійких». Інструменти, виготовлені з міді та її сплавів, не утворюють іскор під час ударів, а тому застосовуються там, де висунуті особливі вимоги безпеки (вогнебезпечні, вибухонебезпечні виробництва). Польські науковці встановили, що в тих водоймах, де присутня мідь, коропа відрізняються великими розмірами. У ставках чи озерах, де міді немає, швидко розвивається грибок, вражаючи коропів.

Мовне оформлення тексту

1. Доберіть із тексту дієслова й утворіть від них усі можливі форми дієприслівників. Наприклад: *складати – склада-ючи; використовувати – використовув-ючи; виплавити – виплави-вши.*

2. Виберіть із тексту речення, ускладнені відокремленими обставинами, вираженими дієприслівниковими зворотами, або декілька простих речень і замініть їх синонімічними складнопідрядними реченнями. Або виберіть із тексту кілька складних речень, утворивши від них прості, ускладнені дієприслівниковими зворотами. Наприклад: 1) *Наступний етап розвитку технологій настав уже наприкінці III тисячоліття до н.е., коли з'явилася можливість отримання металів із руди. – Наступний етап розвитку технологій настав уже наприкінці III тисячоліття до н. е., відкривши можливість отримання металів із руди.* 2) *І пізніше бронза зберігала свою роль, бо перевершувала залізо в технологічності, – якщо форму залізного виробу можна було надавати лише куванням. – І пізніше бронза зберігала свою роль, перевершуючи залізо в технологічності, – якщо форму залізного виробу можна було надавати лише куванням.* 3) *Поглинаючись у кишківнику, мідь переноситься*

до печінки завдяки зв'язку з альбуміном. – Коли мідь поглинається в кишківнику, то переноситься до печінки завдяки зв'язку з альбуміном.

3. Знайдіть у тексті відокремлені обставини, виражені дієприслівниковими зворотами. Поясніть, як утворилися дієприслівники, умови відокремлення обставин. Наприклад: **Поглинаючись** в кишківнику, мідь переноситься до печінки завдяки зв'язку з альбуміном.

4. Передайте зміст речень із відокремленими обставинами, вираженими дієприслівниковими зворотами, складнопідрядними з підрядними обставинними часу, причини, мети або способу дії. Наприклад: *Відзначено на основі досліджень, що сполуки міді у формі сульфату в певних дозах діють бактеростатично, протигрибково, антитоксично, у курчат стимулюючи ріст, а у курей – несучість і якість яєць, посилють біотрансформацію білків корму в білки тіла, підвищуючи загальну резистентність організму сільськогосподарської птиці.* – *Відзначено на основі досліджень, що сполуки міді у формі сульфату в певних дозах діють бактеростатично, протигрибково, антитоксично, тому що у курчат стимулюють ріст, а у курей – несучість і якість яєць; посилють біотрансформацію білків корму в білки тіла, оскільки підвищують загальну резистентність організму сільськогосподарської птиці.*

5. Розкрийте зміст таблиць, поданих у тексті, створюючи речення з одиничними дієприкметниками та дієприкметниковими зворотами. Замініть створені речення з дієприкметниковими зворотами на складнопідрядні з підрядними обставинними часу, причини, мети або способу дії. Наприклад:

Один із різновидів мінералі, що містить мідь, маючи 37,9% її вмісту від загальної маси, – хризокола (хімічна формула $\text{CuO} \cdot \text{SiO}_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$). – Один із різновидів мінералі, що містить мідь, оскільки має 37,9 % її вмісту від загальної маси, – хризокола (хімічна формула $\text{CuO} \cdot \text{SiO}_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$).

6. Випишіть 10 речень із відокремленими обставинами з фахової наукової літератури про мідь. Поясніть розділові знаки.

7. Зробіть письмовий опис одного із видів міді з використанням відокремлених обставин. Прочитайте його вголос, дотримуючись правильного інтонування.

Робота над змістом тексту

1. Продовжте ряди слів:

- 1) промислове значення мають близько 20 видів міді: самородна мідь Cu (92 %), халькопірит (мідний колчедан) CuFeS_2 (34,6 %), борніт Cu_5FeS_4 (63,3 %), ...;
- 2) сульфід міді: халькопірит; ...;
- 3) другорядне значення мають: сульфосолі (бляклі руди)

2. Замість крапок вставте відповідні за змістом дієслова та його форми:

Мідь (традиційна назва) або **Купрум** (назва хімічного елемента в новій хімічній термінології, від лат. *Cuprum*) (хімічний символ Cu) – хімічний елемент з атомним номером 29, що в чистому вигляді ... хімічну речовину **мідь** (до простої речовини назва

«купрум»...). Атомна маса міді – 63,546. Це пластичний ковкий перехідний метал червонувато-золотистого кольору (рожевий за відсутності оксидної плівки), добрий провідник тепла та електрики. Віддавна його широко ... людина. Густина – $8,940 \text{ r/cm}^3$. $t_{пл}$ – $1084,5 \text{ }^\circ\text{C}$; $t_{кун}$ – $2540 \text{ }^\circ\text{C}$. Твердість за Моосом – 2,5 – 3. Хімічно малоактивний, ... домішки: Ag, As, Fe, Bi, Sb, Hg, Ge, ... з галогенами, сіркою, селеном, ... комплексні сполуки з ціанідами. Солі одновалентної міді у воді практично ... й легко ... до сполук двовалентної міді. Солі двовалентної міді добре ... у воді і в ... розчинах повністю Кларк міді – $4,7 \cdot 10^{-3} \%$ за масою. В основних гірських породах її середній вміст трохи вищий (10^{-2}). Мідь характерна для основного і кислого магматизму. При першому вона ... в магматичних і скарнових родововищах і поствулканічних колчеданних рудах. У зв'язку з гранітним магматизмом ... мідно-порфірові і жильні родовища.

3. Складіть речення, використовуючи інформацію з довідки.

1. Початок мідної доби поклато освоєння людьми..., якому багато сприяло поширення гончарного виробництва. 2. Печі й керамічні форми для відливання дали змогу 3. Сталося це ... приблизно в IV тисячолітті до н. е.,... – в II – III тисячолітті до н. е., а... – на початку I тисячоліття до н. е. 4. Наступний етап розвитку технологій настав уже наприкінці III тисячоліття до н.е., коли була відкрита. 5. У зв'язку з відносною простотою отримання з руди і порівняно невисокою температурою плавлення мідь – 6. Одночасно, радше за все випадково, було встановлено, що, якщо в тигель, де плавиться мідь, додати трохи олова, 7. На початку II тисячоліття до нашої ери мідь... 8. Приблизно в цю ж пору з'явилися й перші залізні вироби, але м'яке залізо (не придатне до лиття, оскільки вимагало надмірно високих температур), як матеріал для зброї і сільськогосподарських знарядь не могло конкурувати із бронзою, – бронзова доба тривала ще 1000 років,... . 9. І пізніше бронза зберегла свою роль, бо ..., – якщо форму залізному виробу можна було надавати лише куванням (тому навіть старовинні цвяхи мали квадратний перетин), то бронзові знаряддя можна було виливати. 10. Із XV століття бронза знову стала стратегічним матеріалом, виявивши, що вона 11. Мідь та її сплави з глибокої давнини служили... .

Довідка: техніки гарячого кування і литва, освоїти методи переробки самородної міді, на Близькому Сході, в Європі і Китаї, в Перу, можливість отримання металів із руди, один із перших металів, широко освоєних людиною, якість отриманого матеріалу суттєво покращиться, стала замінюватися бронзою, бронзова доба тривала ще 1000 років, аж до освоєння технологій навуглецьовування, гартування і зварювання сплавів заліза, перевершувала залізо в технологічності, незамінна для виготовлення гармат, для чеканення монет і медалей.

4. Прослухайте уривок із тексту. Дайте відповіді на запитання. Для підготовки користуйтеся довідковою науковою літературою.

Уривок.

Велике значення мають мідні сплави.

1. Латунь (основна добавка цинк (Zn)) має жовтуватий колір. Позначається звичайна латунь буквою Л з цифрою, що вказує на процентний вміст у латуні міді, а все інше – цинк. Наприклад, Л62 (62 % міді). Латунь твердіша за мідь, вона ковка і в'язка, тому легко вальцюється в тонкі листи або виштамповується у найрізноманітніші форми. Недолік: з часом окислюється, чорніючи. Домішки кремнію (Si), олова (Sn), алюмінію (Al) підвищують міцність, антифрикційні властивості й корозійну стійкість латуні на повітрі, у морській воді й атмосфері. Марганець додає жаростійкості, а залізо твердості. Свинцева латунь добре полірується, а домішка до алюмінієвої латуні миш'яку, нікелю й заліза підвищує її стійкість до кислот.

2. Бронза (сплави з різними елементами, головним чином металами – оловом, алюмінієм, берилієм (Be), свинцем (Pb), кадмієм (Cd) та іншими, крім цинку і нікелю (Ni)) порівняно з латунню міцніша, стійкіша до корозії, має антифрикційні властивості.

3. Мідно-нікелеві сплави (константан (МНМц 40 – 1,5), манганин (МНМц 3-12), куніаль (МНА 13-3), мельхіор (МНЖМц 30 – 0,8 – 1), нейзильбер («нове срібло») (МНЦ 15-20)) мають високу корозійну стійкість і особливі електричні властивості, змінюючись залежно від вмісту нікелю. Крім нікелю, до складу сплаву можуть входити й інші елементи.

4. Із часів античності мідь використовувалась у складі монетних сплавів, отримавши особливе поширення в новітню добу. Це сплави: мідь – цинк – олово, мідь – алюміній, мідь – нікель, бронза, латунь, мельхіор. Литі мідні зливки античної Греції та Риму викликають інтерес нумізматів. Мідні монети, що чеканились як еквівалент срібним, мали особливо великі розміри та вагу, як, наприклад шведські мідні дошки-плоти чи мідні гроші. Із появою розмінної монети мідні пристосувалися до потреб грошового обігу.

Питання.

1. Які фізичні та хімічні властивості латуні та її сплавів?
2. Які властивості бронзи та її сплавів Вам відомі?
3. Розкажіть про мідно-нікелеві сплави, їх властивості.
4. Де використовують мідь та її сплави?
5. Розкажіть про відомі Вам родовища міді в Україні. Покажіть їх розташування на географічній карті.
6. Поясніть, у чому полягає позитивний біологічний вплив міді.
7. Використовуючи географічні карти, з'ясуйте питання про особливості мідних родовищ на Вашому континенті. У чому специфіка мідних запасів Вашої країни?

Робота над компресією тексту
Запам'ятайте! Мовні засоби організації зв'язного тексту

Смислові відношення між частинами інформації в рефераті	Мовні засоби організації зв'язного тексту
Послідовний виклад, перерахування змістових частин	На початку статті; спочатку; насамперед у статті; потім; у подальшому; нарешті; по-перше; по-друге; отже.
Встановлення тотожності суб'єктів у смислових частинах	Повторення (...мідь. Мідь ...); він, вона, воно, вони, той, та, те, ті, цей, ця, це, ці, такий, така, таке, такі.
Причинно-наслідкові та умовно-наслідкові відношення між частинами інформації в смислових частинах	І; але; тому; унаслідок цього; внаслідок цього; значить; у силу того; залежно від цього; завдяки цьому; у зв'язку з цим; у цьому випадку.
Приєднання частин інформації у смисловій частині	І; також; при цьому; разом із цим; крім того; більше того; до речі.
Зіставлення та протиставлення частин інформації у смисловій частині	І все-таки; із одного боку; з іншого боку; навпаки; але; а; не тільки, але і; тоді як; на противагу цьому.
Пояснення, приклад, уточнення, підкреслення окремого факту у смисловій частині	Наприклад; так, наприклад; саме; тільки; зокрема; особливо; іншими словами; точніше кажучи.
Узагальнення, висновок, підсумок попередньої інформації у смисловій частині	Таким чином; отже; одним словом; значить.
Оцінка вірогідності інформації	Безперечно; безумовно; дійсно; насправді; очевидно.

5. Виділіть основну інформацію кожного абзацу. Наприклад:

Текст абзацу	Основна інформація абзацу
<i>Індіанці культури Чонос (Еквадор) ще у XV–XVI століттях виплавляли мідь із вмістом 99,5 %, використовуючи її як монети у вигляді сокирок розмірами сторін по 2 мм і 0,5 мм завтовшки. Ця монета ходила по всьому західному узбережжю Південної Америки, зокрема і в державі інків. В Японії мідним трубопроводам для газу в будинках присвоєно статус «сейсмо-</i>	Цікаві факти застосування міді різними народами.

стійких». Інструменти, виготовлені з міді та її сплавів, не утворюють іскор під час ударів, а тому застосовуються там, де висунуті особливі вимоги безпеки (вогнебезпечні, вибухонебезпечні виробництва). Польські науковці встановили, що в тих водоймах, де присутня мідь, коропи відрізняються великими розмірами. У ставках чи озерах, де міді немає, швидко розвивається грибок, вражаючи коропів.

6. Прочитайте ще раз статтю «Мідь». Знайдіть вступ, головну частину, висновки, а також визначте певну кількість змістових частин і зміст кожної з них.

7. Виокремте основну та додаткову інформацію статті.

8. Складіть називний план прочитаної статті.

9. Зіставте наявність і послідовність змістових частин статті з планом тексту. Чи є логічною послідовність інформації у статті і чи зберегли Ви її в рефераті?

10. Напишіть заголовок реферату. Передайте основний зміст статті у формі реферату, використовуючи мовні засоби зв'язку смислових частин.

11. Прочитайте реферат в аудиторії. Зіставте обсяг і зміст статті з обсягом і змістом написаного Вами реферату.

Самостійна робота

Класифікація будівельних матеріалів

Будівельні матеріали і вироби класифікують за рівнем готовності, походженням, призначенням і технологічною ознакою.

За рівнем готовності розрізняють **власне будівельні матеріали** і **будівельні вироби** – готові вироби й елементи. До **будівельних матеріалів** відносять деревину, метали, цемент, бетон, цеглу, пісок, будівельні розчини для кам'яних кладок і різних штукатурок, лакофарбові матеріали, природний камінь тощо. Будівельними виробами є збірні залізобетонні панелі та конструкції, віконні й дверні блоки, санітарно-технічні вироби і кабіни. На відміну від виробів, будівельні матеріали перед застосуванням піддають обробленню – змішують із жовтою водою, ущільнюють, розпилюють, тешуть.

За походженням будівельні матеріали поділяють на **природні та штучні**.

Природні матеріали – це деревина, гірські породи (природний камінь), торф, природні бітуми й асфальти. Їх отримують із природної сировини шляхом нескладної обробки без зміни їх початкової структури та хімічного складу. До **штучних матеріалів** відносять цеглу, цемент, залізобетон, скло. Їх отримують із природної і штучної сировини, побічних продуктів промисловості та сільського господарства із застосуванням спеціальних технологій. Штучні матеріали від вихідної сировини відрізняються як за будовою, так і за хімічним складом.

Найбільшого поширення набула класифікація матеріалів за призначенням і технологічною ознакою. **За призначенням матеріали** поділяють на такі групи:

1) *конструкційні матеріали* – матеріали, що сприймають і передають навантаження в будівельних конструкціях;

2) *теплоізоляційні матеріали*, основне призначення яких – звести до мінімуму перенесення теплоти через будівельну конструкцію і тим самим забезпечити необхідний тепловий режим у приміщенні за мінімальних витрат енергії;

3) *акустичні матеріали* (звукоізоляційні матеріали), що знижують рівень «шумового забруднення» приміщення;

4) *гідроізоляційні та покрівельні матеріали*, що призначені для створення прошарків на покрівлях, підземних спорудах та інших конструкціях, які захищають від впливу води чи водяних парів;

5) *герметичні матеріали*, що використовуються для оброблення швів у збірних конструкціях;

6) *оздоблювальні матеріали* для підвищення декоративних якостей будівельних конструкцій і навіть для захисту конструкційних, теплоізоляційних та інших матеріалів від зовнішніх впливів;

7) *матеріали спеціального призначення* (наприклад, вогнетривкі чи кислототривкі), що застосовуються під час спорудження спеціальних об'єктів.

Низку матеріалів (наприклад, цемент, вапно, деревина) не можна зарахувати до якоїсь однієї групи, бо їх використовують й у чистому вигляді як і сировину, щоб одержати інші будівельні матеріали і вироби. Це матеріали загального призначення. Складність класифікації будівельних матеріалів за призначенням у тому, що самі матеріали можна віднести до найрізноманітніших груп. Наприклад, бетон переважно застосовують як конструкційний матеріал, але його види мають зовсім інше застосування: особливо легкі бетони є теплоізоляційним матеріалом; особливо важкі – матеріалом спеціального призначення, що використовують для захисту від радіоактивного випромінювання.

За технологічною ознакою матеріали поділяють, ураховуючи вид сировини, із якої отримують матеріал, на такі групи:

1) *природні кам'яні матеріали і вироби*, що отримують із гірських порід шляхом їх опрацювання: стінні блоки і каміння, облицювальні плити, деталі архітектурного призначення, бутовий камінь для фундаментів, щебінь, гравій, пісок тощо;

2) *керамічні матеріали і вироби*, що отримують із глини з домішками шляхом формування, сушіння і випалу: цегла, керамічні блоки і камінь, черепиця, труби, вироби з фаянсу і порцеляни, плитки облицювальні, керамзит (штучний гравій для легких бетонів) тощо;

3) *скло й інші матеріали та вироби з мінеральних сплавів* – віконне та оздоблювальне скло, склоблоки, склопрофіліт (для огорожень), плитки, труби, кам'яне литво;

4) *неорганічні в'язкі речовини*, тобто мінеральні матеріали, переважно порошкподібні, що утворюють під час змішування з жовтою водою пластичне тіло, цементи різних видів, вапно, гіпс;

5) *бетони* – штучні кам'яні матеріали, отримані із суміші в'язальника, води, малого й великого заповнювачів. Бетон зі сталевую арматурою називають залізобетоном, він добре пручається як тиску, так і вигину;

6) *будівельні розчини* – штучні кам'яні матеріали;

7) *штучні кам'яні матеріали* отримують із урахуванням неорганічних в'язких і різних заповнювачів: силікатна цегла, гіпсові та гіпсобетонні вироби, асбестоцементні вироби і конструкції, силікатні бетони;

8) *органічні в'язкі речовини і матеріали з їхньої основи* – бітумні в'язучі, покрівельні та гідроізоляційні матеріали: рубероїд, пергамін, ізол, брізол, гідроізол, толь, мастики, асфальтові бетони і розчини;

9) *полімерні матеріали і вироби* – група матеріалів, створена з урахуванням синтетичних полімерів: лінолеуми, релін, синтетичні килимові матеріали, плитки, склопластики, пінопласти;

10) *древесні матеріали і вироби* – круглий ліс, пиломатеріали, заготовлі до різноманітних столярних виробів, паркет, фанера, плінтуси, поручні, дверні та віконні блоки;

11) *металеві матеріали*, найширше застосовувані у будівництві: чорний метал (сталь і чавун), сталевий прокат (швелери, куточки), сплави металів, особливо алюмінієві.

Завдання до самостійної роботи

1. Доберіть із тексту дієслова й утворіть від них усі можливі форми дієприслівників. Наприклад: *класифікують* – *класифіку-ючи*, *розрізняють* – *розрізня-ючи*, *поділяють* – *поділя-ючи*.

2. Виберіть із тексту речення, ускладнені відокремленими обставинами, вираженими дієприслівниковими зворотами, або кілька простих речень і замініть їх синонімічними складнопідрядними реченнями. Чи виберіть із тексту кілька складних речень, утворивши від них прості, ускладнені дієприслівниковими зворотами. Наприклад: *1. На відміну від виробів, будівельні матеріали перед застосуванням піддають обробленню – змішують із жовтою водою, ущільнюють, розпилюють, тешуть тощо.* – *На відміну від виробів, будівельні матеріали перед застосуванням піддають обробленню, змішуючи із жовтою водою, ущільнюючи, розпилюючи, тешучи тощо.* *2. Гідроізоляційні та покрівельні матеріали, призначені для створення прошарків на покрівлях, підземних спорудах та інших конструкціях, які захищають від впливу води чи водяних парів.* – *Гідроізоляційні та покрівельні матеріали призначені для створення прошарків на покрівлях, підземних спорудах та інших конструкціях, захищаючи їх від впливу води чи водяних парів.* *3. Низка матеріалів (наприклад, цемент, вапно, деревина) не можна зарахувати до якоїсь однієї групи, бо їх використовують й у чистому вигляді, як і сировину, щоб одержати інші будівельні матеріали і вироби.* – *Низку матеріалів (наприклад, цемент, вапно, деревина) не можна зарахувати до якоїсь однієї групи, використовуючи у чистому вигляді як і сировину, щоб одержати інші будівельні матеріали і вироби.*

3. Продовжте ряди слів:

природні кам'яні матеріали і вироби: стінні блоки і каміння, облицювальні плити, ... ;

керамічні матеріали і вироби: цегла, керамічні блоки і камінь, черепиця, ... ;

скло й інші матеріали та вироби з мінеральних сплавів – віконне та оздоблювальне скло, склоблоки, ... ;

неорганічні в'язкі речовини: цементи різних видів, ... ;

бетони – штучні кам'яні матеріали, отримані із суміші в'язальника, ... ;

штучні кам'яні матеріали : силікатна цегла, гіпсові та гіпсобетонні вироби, ... ;

органічні в'язкі речовини і матеріали з їхньої основи: рубероїд, пергамін, ізол, бризол, ... ;

полімерні матеріали і вироби: лінолеуми, релін, ... ;

древесні матеріали і вироби – круглий ліс, пиломатеріали, заготовлі до різноманітних столярних виробів, ... ;

металеві матеріали, найширше застосовувані у будівництві: чорний метал (сталь і чавун),

4. Замість крапок вставте відповідні за змістом дієслова та його форми.

За рівнем готовності ... власне будівельні матеріали і будівельні вироби – готові вироби й елементи. До **будівельних матеріалів** ... *деревина, метали, цемент, бетон, цегла, пісок, будівельні розчини для кам'яних кладок і різних штукатурок, лакофарбові матеріали, природний камінь тощо. Будівельними виробами ... збірні залізобетонні панелі та конструкції, віконні й дверні блоки, санітарно-технічні вироби і кабінки тощо. На відміну від виробів будівельні матеріали перед застосуванням ... обробленні – ... із жовтою водою, ... тощо. За походженням будівельні матеріали ... на природні й штучні. Природні матеріали* – це *деревина, гірські породи (природний камінь), торф, природні бітуми і асфальти. Вони ... із природної сировини шляхом нескладної обробки без зміни їх початкової структури та хімічного складу. До штучних матеріалів ... цегла, цемент, залізобетон, скло. Їх ... із природної і штучної сировини, побічних продуктів промисловості та сільського господарства із застосуванням спеціальних технологій. Штучні матеріали від вихідної сировини ... як за будовою, так і за хімічним складом.*

5. Виділіть основну інформацію кожного абзацу. Наприклад:

Текст абзацу	Основна інформація абзацу
<i>Найбільшого поширення набула класифікація матеріалів за призначенням і технологічною ознакою. За призначенням матеріали поділяють на такі групи:</i>	Класифікація будівельних матеріалів за призначенням.
1) конструкційні матеріали – матеріали, що сприймають і передають навантаження в будівельних конструкціях;	

- 2) теплоізоляційні матеріали**, основне призначення яких – звести до мінімуму перенесення теплоти через будівельну конструкцію і тим самим забезпечити необхідний тепловий режим у приміщенні за мінімальних витрат енергії;
- 3) акустичні матеріали** (звукоізоляційні матеріали), що знижують рівень «шумового забруднення» приміщення;
- 4) гідроізоляційні та покрівельні матеріали**, що призначені для створення прошарків на покрівлях, підземних спорудах та інших конструкціях, які захищають від впливу води чи водяних парів;
- 5) герметичні матеріали**, що використовуються для оброблення швів у збірних конструкціях;
- 6) оздоблювальні матеріали** для підвищення декоративних якостей будівельних конструкцій і навіть для захисту конструкційних, теплоізоляційних та інших матеріалів від зовнішніх впливів;
- 7) матеріали спеціального призначення** (наприклад, вогнетривкі чи кислототривкі), що застосовуються під час спорудження спеціальних об'єктів.

6. Прочитайте ще раз статтю «Будівельні матеріали». Знайдіть вступ, головну частину, висновки, а також визначте певну кількість змістових частин і зміст кожної з них. Виділіть основну та додаткову інформацію статті.

7. Складіть називний план прочитаної статті. Зіставте наявність і послідовність змістових частин статті з планом тексту. Чи є логічною послідовність інформації в статті і чи зберегли Ви її в рефераті? Напишіть заголовок реферату. Передайте основний зміст статті у формі реферату, використовуючи мовні засоби зв'язку смислових частин. Прочитайте реферат в аудиторії. Зіставте обсяг і зміст статті з обсягом і змістом написаного Вами реферату.

Зміст

Змістовий модуль №2

Синтаксис простого ускладненого речення. Реферат-резюме	3
<i>Практичне заняття №19, 20</i>	
Відокремлене означення, виражене дієприкметниковим зворотом. Анотація тексту з використанням мовних кліше. Дніпропетровщина	3
<i>Практичне заняття №21, 22</i>	
Лексичні засоби зв'язку. Ділові папери. Резюме. Видатні українці	19
<i>Практичне заняття № 23,24,25</i>	
Заміна відокремленого означення, вираженого дієприкметниковим зворотом, підрядними означальними реченнями. Реферування. Економіка. Інформаційні технології	26
<i>Практичне заняття № 26, 27, 28</i>	
Складнопідрядне речення з підрядним означальним. Реферат-резюме. Економіка. Гірнична справа.....	38
<i>Практичне заняття №29, 30</i>	
Дієприслівник як форма дієслова. Утворення і вживання дієприслівника. Складання власного мікротексту на матеріалі художньої літератури. Леся Українка.....	59
<i>Практичне заняття № 31, 32</i>	
Дієприслівник як форма дієслова. Утворення і вживання дієприслівника. Складання власного мікротексту на матеріалі художньої літератури. Іван Франко.....	70
<i>Практичне заняття №33,34,35,36</i>	
Дієприслівниковий зворот. Складання мікротексту. Гірнична справа. Будівництво	80

Навчальне видання

Зінаїда Павлівна Бакум
Вероніка Анатоліївна Городецька
Наталія Іванівна Суховенко

Українська мова для студентів-іноземців (рівень С1)

Навчальний посібник
Частина II

Підписано до друку 05.11.2013.
Формат 60×84/8. Ум. друк. арк. – 11,43. Обл.-вид. арк. – 6,49.

Друкарня С. Г. Щербенка
Свідоцтво ДК № 4561 від 13.06.2013.
вул. Рокоссовського, 5/3, м. Кривий Ріг, 50027
(0564) 92-20-77